

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGEŢE.

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- N. Iorga*: Drepturi naționale și politice ale Românilor în Dobrogea.
- Salsovia*: Moartea Vulturului (J. M. de Heredia); În cumpănă (Sully Prudhomme).
- Virgil B. Cotovu**: Vederi asupra portului Constanța.
- Rozmarin*: Gândacul.
- Pericle Papahagi*: Căpsală, arsa, pârleandza, ațumata și aruncu.
- A. Măndru*: Pe culmi.
- V. Lăiniceanu*: Luntrașul.
- K. H. Zambaccian*: Activitatea portului Constanța în 1922.
- Mihail Pricopie*: Castelul; O, vin cu mine (G. Pharrus).
- Al. S. Soare*: Statuele albe.
- Pericle Papahagi*: Notițe etimologice.
- Dr. inginer Frangopol*: Particularitatea nămolului unor lacuri sărate de pe litoralul M. Negre; Marea Neagră este o mare de „hidrogen sulfurat“.
- M. Pricopie*: Intoarcerea (W. Müller); Nava (Ed. Haraucourt).
- P. P. Stănescu*: Mi-i sufletu-o înfântă (Albert Samain).
- G. N. Serbănescu*: Monografia comunei Topalu-Constanța.
- P. P. Stănescu*: Cugetări de Chamfort.
- Gr. Sălceanu*: Dimineața.
- Comandor St. Popescu*: Din graiul marinarilor.

Recenzii: D. Stoicescu: A Măndru: Grădina raiului (muvele)
Erata

Tipografia VICTORIA
George I. Georgescu
Constanța
Palatul Primăriei

*Manuscrisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor la
Șc. normală din Constanța.*

*Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din
opiniunile emise de autorii articolelor publicate.*

Revistele și publicațiile cu care „Analele Dobrogei” fac schimb

1. Convorbiri Literare, București	14. Ion Neculce, Iași.
2. Rev. științifică Adamachi, Iași.	15. Sezătoarea, Fălțiceni.
3. Rev. Transilvania, Sibiu.	16. Tovărășia, București.
4. Viața Românească, Iași.	17. Dobrogea economică, Constanța.
5. Viața nouă, București.	18. Apărarea Națională, București.
6. Neamul românesc pentru popor,
București.	19. Danubiul, București.
7. Arhivele Olteniei, Craiova.	20. Muguri, Câmpu-Lung.
8. Lamura, București.	21. Carpații, Brașov.
9. Arhiva, Iași.	22. Poporul, Cernăuți.
10. Revista vremii, București.	23. Gânduri bune, București.
11. Rev. Școala, Cernăuți.	24. Casca, București.
12. Buletinul de informații al gră-
dinei botanice, Cluj.	25. Furtuna, București.
13. Buletinul Soc. Numismatice ro-
mâne, București	26. Viața agricolă, București.
	27. Rev. Ideei, București.
	28. Tudor Pamfile, Dorohoi.
	29. Glasul satelor, Adam-Clisi.

DREPTURI NAȚIONALE ȘI POLITICE
ALE ROMĂNILOR IN DOBROGEA

CONSIDERAȚIUNI ISTORICE

de N. IORGA

Profesor la Universitatea din București

Membru al Academiei Române

Deputat

Biblioteca
Nr. inv. 54290

P
18

INTERNATIONAL SYMPOSIUM

ON THE HISTORY OF ROMANIA

COOPERATION HISTORIC

IN ROMANIA

1988

CAPITOLUL I

EPOCA CLASICĂ

Poate că nu există în vechea lume clasică o altă regiune, care să fi reunit în chip mai unitar și mai armonios calitățile de inițiativă elenică cu soliditatea organizatoare a ordinii romane, ca Dobrogea, această veche „Scythia minor“. Și nu există o a doua regiune în care toată munca societăților moderne să fi fost mai puțin capabilă de a face să se uite acest caracter greco-roman care, dacă nu e reamintit de ruinele dela fața pământului, de monumentele păstrate în toată plenitudinea frumoaselor lor linii, este impregnat totuși până și în aspectul acestui pământ, ce pare el însuși a fi o creațiune a reprezentanților antichității civilizate.

Dobrogea a făcut parte mai întâi din domeniul de colonizare al Ellenilor și anume din acela care fu creat de prima mișcare a acelei vieți active a Ioniei, care simția nevoia de a radia peste tot pământul. Callatis și Tomis reprezintă, în originea și desvoltarea lor, în rivalitatea lor fecundă, antagonismul creator al Ionienilor și Dorienilor. Luarea în stăpânire a litoralului pornise dela Byzanț și înainta prin Odessos și Dionysopolis spre Olbia, pe lisierea acelei lumi barbare, unde cerealele din interior și blănușile nordului așteptau punerea lor în valoare de către negustorul călător. Istria, în apropierea gurilor Dunărei, ale căror taine ea părea că vine să le sondeze, este ca o icoană a acelei neobosite curiosități pentru care știința și comerțul se înfrățeau intim într-una și aceeași impulsione a sufletului. Și această explorare ce răsplătește o vedem urcându-se prin Troesmis — Igliza la Axiopolis — Cer-

navoda ¹⁾ pentru a atinge, în sfârșit, la Durostorul Romanilor (Silistra), al cărui nume amintește originea sale celtice, un alt teritoriu de colonizare, unde energia elenică se opria în fața permanenței îndărătnice a Thracilor băștinași și în fața înaintării barbarilor din Alpi, așteptând opera cuceririi romane, creatoarea de orașe în locuri cu însemnătate militară, pe unde nu existau urmele vre-unui trecut.

Lucrările arheologilor români, un Tocilescu, un Sutzo, un Pârvan [în *Analele Academiei Române*, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII] ne permit a cunoaște, de multe ori cu multă claritate, această viață de un caracter cultural cu totul superior, a cărei continuare nu poate fi de loc căutată în rătăcirile hordelor turanice și în așezările trecătoare ale șefilor de bandă, totdeauna în așteptarea unei nouă prăzi. Dacă vechiul element grec, care colonizase coasta, s'a risipit în timpul marilor furtuni devastatoare ce au cercetat aceste regiuni, lăsând cel mult acea populație de limbă turcă, dar de religie creștină, cari sunt Găgăuții, supuși de curând unei noi desnaționalizări din partea statului bulgar contemporan ²⁾, cu totul altfel s'a întâmplat cu numeroșii descendenți ai acelor cari reprezentaseră civilizația politică a Romanilor. Acești soldați țărani nu simțiau, ca Grecii, nevoia de a părăsi o țară al cărei comerț, cu totul decăzut, nu mai putea subogăți pe intermediari. Ca și în alte ținuturi, ei persistară în părăsire și sărăcie.

Și constatările precise ale d-lui Pârvan, în cursul lucrărilor sale laborioase pe care le-a întrerupt un războiu pustitor, au arătat destul că dominația romană nu se mărginea numai în a stabili funcționari în bogatele orașe grecești, care, autonome, păstrasera totul din marea lor trecut prosper: ordinea municipală, obiceiurile populare, arta, de un caracter așa de lesne de recunoscut, limba decretelor și inscripțiilor, — sau în a trimite în ele exilați

1) Adăogiti Halmyris lângă lacul Razim și Aegyssus—Tulcea.

2) Cf. «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale» II p. 240 și urm.

ca Ovidius, desgustat de această viață provincială, pe jumătate barbară, care-l înconjura din toate părțile, sau, în fine, a stabili posturi militare destinate a păzi frumoasele drumuri mari pe care le-au așternut; ci dominația romană îndeplinia și această doită funcțiune etnică: de a stabili mai întâi coloniști sosiți din diferitele regiuni romane sau romanizate, veterani, aventurieri, căutători de noroc, așa precum se aflau totdeauna pe urma armatelor, apoi de a atrage, prin posibilitatea unui câștig superior, precum și prin garanția unei protecții mai apropiate și mai eficace—căci nu trebuie să uităm că Valahia răsăriteană și Moldova erau pentru Imperiu teritorii de influență și nu teritorii de dominațiune, — pe Dacii mai mult sau mai puțin romanizați de pe țărmul stâng al fluviului. Acești coloni de altfel nu făceau altceva decât să reia drumul pe care-l urmaseră pe vremea glorioasei lor independențe cuceritoare sub steagurile regelui Burebista, care le-a purtat până la țărmul Mării, la Dionysopolis.

Au fost, deci, în acești „vici” și „pagi”, aceste centre rurale, având existență continuă, pe care săpăturile ne îngăduie a le urmări, trei specii de Romani, *dintre care cele două din urmă trebuiau să rămâie legate de pământul pe care-l lucrau*: funcționari în misiune sau militari în trecere, mai întâi; apoi, în al doilea rând, coloniști ai Statului sau aventurieri și, în al treilea rând, acești muncitori, cari nu făceau altceva decât să părăsească un țărm al marelui fluviu pentru celălalt. Acesta a fost singurul aport fundamental de populație romană sau romanizată, căci partea răsăriteană a Moesiei, mai mult grecească și mult mai favorizată chiar și de climă, nu oferea un prisos pentru expansiunea spre nordul rece, aspru și barbar. Această Scythie minoră a geografilor, cari își reamintiau, numind-o astfel, pe vechii regi sciți din sec. III cu reședința prin părțile dela Callatis, ale căror monezi le-a studiat d-l Sutzo și cari au exercitat o stăpânire trecătoare, cu totul exterioară, asupra cetăților elenice [Kanites, Tanusa, Charaspes, Acrosas, Sarias ¹⁾],

1) Vezi «Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine» HL, p. 263 și urm.

avea un caracter diferit după calitatea etnică a națiunilor amestecate în desvoltarea sa : ea era, pentru rasa greacă, un inel din cingătoarea de colonii în periplul Pontului Euxin ; pentru Imperiu, o continuare a Moesiei spre nord ; dar, pentru populația rurală, ea era numai celălalt țărm al Dunărei tracice, deja colonizat și romanizat.

Prin urmare, de o parte și de alta a fluviului se menține, dealungul veacurilor tulburi, aceeași populație indigenă și, prin aceasta chiar, nestrămutată, ai cărei reprezentanți, transformați prin civilizația romană, care le-a amestecat chiar și sângele și într'un chip esențial, dar rebel oricărei alte influențe care nu s'ar fi oprit numai la suprafața politică, sunt Români de astăzi. Anterioară în forma sa barbară, chiar și Scitilor, ale căror fundațiuni regale sunt numai niște simple încercări fără trănicie către sud ; nutritoare, prin munca sa, a Grecilor stabiliți pe coastă, pentru a pune în circulație produsul mânilor lor robuste, ea a supraviețuit, întărită prin tot ceea ce Roma le-a putut da, chiar gloriei și declinului Imperiului. Iar invaziile, care au distrus orașele, n'au făcut decât să ceară, în trecere, tributul și prada lor acestor sate, eterne pentru că puteau totdeauna să se refacă.

CAPITOLUL II

DOBROGEA ÎN EVUL-MEDIU PÂNĂ ÎN EPOCA LUI DOBROTICI

S'au găsit în ruinele centrelor odinioară înfloritoare ale Dobrogei urme ale invaziei slave, care le-a distrus după o lungă rezistență, de care dă încă mărturie starea zidurilor, schimbările ce li s'au adus pentru a le face mai proprii apărării ¹⁾. Dar până la sfârșitul sec. VII, când apăru un nou inamic, a cărui operă de devastare fu mai deplină, vechile cetăți elenice, devenite simple castele protectoare, rezistară asalturilor, grație mai ales acelor măsuri de reconstrucție pe care le-a luat Justinian. Și,

1) *Procopius: De aedificiis*, p. 293.

pentru că e chestiunea de aceste lucrări, trebuie să ținem seama de faptul că ele s'au întins mai cu seamă pe cele două laturi ale Dunărei și că, prin urmare, Dobrogea era cuprinsă încă odată în această unitate geografică, etnografică și politică din care în chip natural face parte.

Aceste întărituri nu puteau trăi, — ca acelea care le-au înlocuit mai târziu, în alte locuri, în epoca Turcilor, — dacă o întreagă fâșie de teren înconjurător nu le-ar fi servit pentru aprovizionare. Trebuie, prin urmare, să admitem că locuitori cu ocupațiuni rustice se aflau de jur împrejur. De unde puteau veni acești țărani agricultori? Erau ei Slavi? Dar tocmai în potriva acestor Slavi, distrugători și năvălitori, ridica Imperiul noua sa cingătoare defensivă și chiar în sec. VII oștile împăratului Mauriciu treceau Dunărea ca să-i lovească în câmpiile, bălțile și pădurile nestrăbătute ale Valahiei vecine. Dacă apărătorii hotarului n'ar fi găsit o populație statornică, de multă vreme fixată pe solul acestei provincii, ei ar fi lucrat ca Turcii mai târziu, cari nu s'au mărginit numai să înzes-treze fiecare din cetățile lor cu o zonă de sate creștine, ci au avut și grija ca, acolo unde creștinii lipsiau, să stabilească colonii de supuși credincioși, pentru a le încredința paza drumurilor strategice care, și în epoca lor, străbăteau Dobrogea. Cu atât mai mult, cu cât acesta era un sistem obișnuit la Bizantini, cari stabiliră la Philippopole, în mijlocul Grecilor și Bulgarilor ortodocși, Armeni eretici, constrânși a-și părăsi vechile lor căminuri asiatice și cari făcură, în schimb, transplantări în masă, de Slavi mai întâi, de Valahi mai apoi, în acea Anatolie pe care războaiele aproape o despopulaseră.

Cu toate acestea nu găsim nici o infiltrare streină în acest ținut și trebuie să admitem, deci, că vechii locuitori se mențineau, tari prin dreptul lor și sprijiniți pe o tradiție de mai multe ori seculară.

Alături de această populație consacrată muncii pământului, se afla cu toate astea și o alta ¹⁾. Cel puțin o parte din Daci se compuneau din păstori, pe când con-

1) D-l G. Murgoci ne amintește în această chestiune studiile d-lui de *Martino*.

generii lor, Geții, se consacrau lucrării câmpului și—s' o spunem în paranteză—aceasta a fost poate cauza pentru care s' a făcut deosebirea între cele două ramuri ale rasei tracice dela Dunăre și din Carpați. Din cele mai vechi timpuri păstorii aceștia, strămoși îndepărtați ai Mocanilor de astăzi și frați ai acelor cari au dat, în urma altui amestec, populația «vlahă» din Pind și din Balcani, porniau, la date nestrămutate, de pe înaltele plaiuri carpatice pentru a căuta în lunca acoperită de bălți a Dunărei pășunile necesare oilor lor. Ei se coborau, întrucât documentele istorice ne permit a-i urmări, și în această Dobroge, până la malurile Mării, unde rătăceau în lunile de iarnă, iar unii dintre dânșii înaintau și mai departe, până pe țărmurile Chersonesului antic.

Dar, prin transhumanța lor, ei nu fac decât să constate o altă înfățișare a unității dintre cele două țărmuri ale Dunărei, care în această provincie este mai pronunțată decât spre laturea Bulgariei. Administrația imperială îi trata, fără îndoială, în acelaș fel ca și pe congenerii lor balcanici, cerându-le dijma dela vite și ceva daruri pentru funcționari, împărțindu-le în schimb privilegiile pentru totalitatea păstorilor și onoruri pentru șefii lor. Nu era nici un motiv ca această orânduire, priincioasă pentru ambele părți, să fi avut un sfârșit, căci considerațiunile moderne, economice, politice și naționale, care se ridică astăzi întruiva transhumanței, nu existau.

Nu trebuie să uităm nici pe pescari. Cei cari se în-deletnicesc astăzi cu această ocupație în deltă sunt Rușii sectari, Lipovenii. Cu toate acestea se poate data instalarea lor, care este cu totul recentă, provocată de măsurile luate din vechea lor patrie contra rascolnicilor. Predecesorii lor cei mai vechi trebuie să fi fost pescarii greci, dar ei dispărură odată cu prosperitatea cetăților ai căror locuitori erau. De sigur că locul lor îl luară agricultorii din interior, ceea ce era cu atât mai cu puțință, cu cât ei erau dunăreni prin excelență, cumulând cele două ocupații și fiindcă o populație de pescari, de origină tracică, apoi tracoromană, se întâlnește în fiecă epocă pe malurile marelui fluviu; centrul de pescari dela Turtucaia,

compus aproape exclusiv din Români, până la fundarea unui principat al Bulgariei, era un document înainte de ultimele evenimente și de masacrele și exodul pe care ele l-au provocat.

Astfel deci, în satele ce continuau vechii «vici», în așezările trecătoare ale păstorilor dela munte, în colibe pescarilor de pe maluri găsim deopotrivă o populație, care nu putea fi decât românească, în noua ei fisionomie etnică pe care o luase în cursul dezvoltării sale. Ea era complet despărțită de lumea cu totul distinctă a barbarilor stepei cari, amenințând Imperiul, se numiau Bulgari, apoi Pecenegi, Maghiari, — supraviețuire a vechilor Huni și Avari, — prin largă întindere de bălți nestrăbătute ale Deltei. Dar, la un moment dat, intervenția bizantină, — lupte între horde și Imperiali, — făcu ca Bulgarii, după o înfrângere bizantină, să treacă pe acest teritoriu roman al Dobrogei.

Am descris, într'o lucrare anterioară, această imigrare de pradă în chipul următor :

Asparuh vine să jefuească în Scythia minoră. Imperiali încearcă un contraatac, trecându-și infanteria «prin regiunea ce se găsește între Ongl (Basarabia de sud, vechiul Bugeac) și Dunăre», deci prin viitoarea Dobroge, în timp ce flota se îndreaptă către gurile Dunărei. Ei trec fluviul, iar inamicul se ascunde prin bălți. Retragerea împăratului, căzut bolnav, trezește panica în arier-gardă. În urma acestor Bizantini, Bulgarii vin pe țărnul drept și înaintează până la Varna. În loc de a se reîntoarce în locurile lor din Bugeac, ei se opresc. Imperiul, incapabil de a-i goni, le recunoaște așezarea. El primește pe neașteptuți vecini de altă dată ca «federati», fixați în pământ roman și, după un obicei statornic, le dă suma de întreținere anuală, care trece drept solda lor. 1).

Situația Bulgarilor nu era asemănătoare cu aceea a vechilor barbari colonizați în această provincie: Carpii,

1) «Observările unui istoric asupra evenimentelor din Balcani» în *Analele Academiei Române XXXV* p. 119. Trad. franc. în «Bulletin» francez, I p. 3.

învinși de Aurelian, Seyrrii și Sadagari, precum și parte din Alani cari, sub șeful lor Chandax, fură stabiliți de Valens, după marea trecere a Goșilor, pe la 375. În aceste din urmă cazuri nu e vorba decât de fragmente etnice, puțin numeroase, care intrau în Imperiu într'un moment când nu puteai gândi măcar a-i impune o nouă formă barbară, în timp ce războinicii lui Asparuh au fost, dela început, niște concurenți la dominațiunea orașului împărătesc și nimic altceva. ¹⁾

Mai târziu împăratul Justinian Rhinotmet-ul va promite «seniorului» acestor Bulgari pe fiica sa, care cu toate acestea nu deveni nici odată soția acestui păgân. Urmă un război, în cursul căruia avu loc o luptă la Anchialos, pierdută de Imperial. O bucată de timp oaspeții aceștia incomozi sunt întrebuițați în certurile interne al căror scop este stăpânirea în Bizanț. Când subsidiile ce li se datorează întârzie, ei nu ezită de a le cere chiar sub zidurile acestui Constantinopol, care cu toate acestea nu va fi nici odată prada lor.

Dinastia bulgară se stinge și atunci s'a putut crede că șefi de religie creștină și de limbă romană vor înlocui linia Khaganilor credincioși vechii tradiții. Crum, cel mai strălucit reprezentant al reacțiunii, ajungând la putere, luptă din nou în fața capitalei Imperiului, după ce ucise, în mijlocul înfrângerii „Romanilor“ din orient, pe însuși „basileus“-ul lor (813). Urmașul cel de-al doilea al său, Boris, privește spre vest, unde Francii lui Carol cel Mare distruseră acea „Avaria“, de care Bulgarii s'au temut atâta timp; dar importanța sa istorică constă mai ales în adoptarea, cu totul politică, a creștinismului, în forma greacă.

Aceasta însemna, cu toate acestea, a cere însuși Imperiul pentru această dinastie turcă, servită de o armată de aceeași rasă și sprijinindu-se pe o populație slavă. Simeon, un neofit al culturii bizantine, — după cum fusese și Theodorie gotul cu patru sute de ani înainte, —

1) Vezi și G. Popa Lișcann: Drăstorul (Silistra), București 1918, p. 61—66.

se prezintă în fața cetății sfinte spre a fi proclamat Cesar Dar, cum el n'a reușit să pătrundă înăuntru, însuși sensul acestei creațiuni politice dispăru. Fiul său, nepotul său, fură nevoiți a se rânduî modest în clientela Impăraților pe cari nu i-au putut înlocui. În cele din urmă ei fură îndepărtați grație concursului Varegilor ruși din Kiev, cari voiseră un moment refacerea în folosul lor a acestui soi de stat de concurență. Când și aceștia fură alungați din Silistra, Bizanțul, Roma-nouă, reintră în drepturile sale și anume până la gurile Dunărei, statornic păzite, de altfel, în răstimpul celor trei secole de războaie, de flota imperială, care rămăsese stăpână pe comunicațiile din Marea Neagră și chiar dealungul fluviului.

Se vede bine, prin urmare, care a fost caracterul invaziei în regiunea ce ne interesează. Bulgarii pătrunzând în lumea de civilizație superioară a Bizantinilor, străbat ca printr'un culoar prin această îngustă fâșie de țară, dintre Dunărea inferioară și Marea Neagră, care nu le oferia decât cetăți de decadență, castele care n'au putut rezista atacurilor lor,—*deși nimic nu ne probează că dominația imperială pe litoral ar fi dispărut prin însuși acest fapt*,—sate care nu oferiau nimic lăcomiei lor trezite de povestirile unor congeneri cari scăpaseră din armatele împăratului. N'a existat, ca la Franci, creatorii unei noi ordine politice și mai târziu naționale,—dar cu ce întârziere și după câte tulburări!—o luare în stăpânire în orașe care, sub raportul industrial și comercial, nu existau, de altfel, aproape de loc, nici o distribuție de ogoare, *partitio agrorum*, aducând cu sine o colaborare agricolă în sate. Ci a fost numai, ca și la Franci, în prima fază a stabilirii lor, existența, pe acest pământ de cucerire, a unei tabere totdeauna gata a se deplasa pentru a căuta o pradă în ținuturi mai fericite. Iar aceasta nu e de ajuns pentru a afirma drepturi asupra unui teritoriu. Ca să ne întoarcem la exemplul Francilor, cu privire la cari documentele abundă, ei străbătuseră multe provincii înainte de a ajunge acolo unde s'au fixat și, în timpul trecerii, ei au fost stăpânii acestor teritorii; dar aceasta ajunge oare pentru ca urmașii lor și chiar, cum e cazul pentru

Bulgari, descendenții după nume numai, să aibă calitatea de a le revendica pentru noile lor tundațiuni politice?

Se vorbește de un stat, într'o vreme când ideea de Stat, a unui Stat deosebit, național, lipsia acestor horde, servile imitatoare ale Bizanțului, în unitatea cărui ele se străduiau a se confunda chiar a doua zi după o mare înghițitură de pradă îmbătătoare. Nici unul din acești Bulgari, cu înfățișare hunică, păgâni și sălbateci, neavând despre Imperiu de cât o vagă idee, pe care strămoșii lor le-o aduseseră din vecinătatea Chinei imperiale, nu visa măcar o ordine politică demnă de acest nume; ei erau oamenii Khaganului lor, proprietatea umană a acestui stăpân de sclavi războinici, și nimic mai mult. Se pomenesc capitalele lor succesive, la Plisca și la Preslav, și s'au găsit resturi de palate și câte-va „stele” comemorative după moda turanică în săpăturile recente făcute de Școala arheologică rusă din Constantinopol, pe locul de așezare al celei dintâi. Dar toate acestea poartă, pe deoparte, caracterul provizoriu al unei invazii care înțelege să nu se oprească decât mult mai departe și să atingă un scop cu mult superior, acel Țarigrad al Constantinoplei, care a fost totdeauna capitala ideală a acestor războinici rătăcitorii și, de alta, un caracter straniu cu totul evident: nimic care să nu fie grecesc, care să nu poarte pecetea bizantină. Și, în ceea ce privește frontierele, ele erau nehotărâte în această lume schimbătoare după accidentele unui războiu care, cu toate tratatele, era aproape continuu; în orice caz, ele nu cuprind decât teritoriul pe care streinul nu poate păși, iar nu cel administrat, atunci când însăși moșloacele de administrare lipsiau, și încă mai puțin cel colonizat și, prin urmare, câștigat definitiv pentru patrimoniul națiunii. Cele câteva mii de barbari din această națiuni abia ajungeau pentru raitele lor de pradă și șefii lor nici nu s'ar fi gândit să-i risipească peste ogoare pentru a îndeplini muca câmpului, pe care rasa lor a lăsat-o totdeauna sclavilor, prizonierilor de războiu și populațiilor tributare.

Chiar sub raportul militar în zadar s'ar căuta urmă de prezența Bulgarilor în regiunea care trebuia să fie Do-

brogea. În toate săpăturile ce s'au întreprins, nu s'a găsit nimic barbar acoperind ruinele vechilor civilizații care umplu țara. Nici una din acele „stele“ ce comemorează faptele șefilor cu nume turanic, ale Khaganului, ale „tarkhanilor“ și boerilor din preajma sa ¹⁾. Chiar în ruinele palatului de reședință nu s'a găsit nici o inscripție raportându-se la această țară. Singură Silistra figurează pe una din aceste „stele“, ²⁾ dar aceasta însemnează așa de puțin sub raportul unei dominațiuni reale, încât pe o altă găsim mențiunea unei lupte date pe malurile Tisei. ³⁾

Orașele litoralului n'au nimic care să le lege de istoria bulgară; episcopatul de Tomis, odinioară așa de înfloritor ⁴⁾, cu șefi al căror nume e înscris în paginile literaturii latine în primele secole ale evului-mediu, încetează de a avea o importanță și noua ierarhie creată prin actul de convertire al lui Boris-Mihail nu atinge prin nici o relațiune consemnată în istorie această veche Scythie minoră ai cărei călugări nedisciplinați și flecari, pasionați pentru discuțiile teologice și înclinați spre eresii, își duseră încă din sec. VI, sub împăratul Iustinian, certurile lor de dogmă nu numai în fața Basilevs-ului din Constantinopol ci chiar și în fața Papei, oglinda ortodoxiei.

La Galii cari primiră numele Francilor există, sub vechiul decor galo-roman, o nouă forță care ruinează pentru a crea apoi, măcar și în formele bastarde pe care reușește să le descopere navitatea sa vicioasă. Aci, ca de altfel pe tot teritoriul cucerit de barbari, nimic nou nu se va ridica; nici o urmă din acea spontaneitate etnică, care reface o țară după chipul său. Dar cel puțin, pe malurile Dunărei ca și la Serdica, devenită orașul Sfintei Sofii prin catedrala sa, *Sofia*, la Odessos, care va fi mai apoi Varna, găsim continuitatea vechii vieți grecești, debarasate de lustrul roman pentru a fi acoperită din ce în ce mai mult de o

1) S'a găsit la Balcic numai aceea a lui Bagatur fiul lui Bagain Vezi *Papa Lisseanu*: «Cetăți și orașe greco-romane» București 1914 p. 54.

2) *Investia* a Școlii ruse, X, 173, 175, 295.

3) *Ibidem*, X, p. 19.

4) Vezi *Netchammer*: Die christlichen Altentümer der Dobrogea. București 1906.

nouă pătură slavă,—căci „Bulgarul”, de’ndată ce e vorba puțin de civilizație, nu e Turcul cuceritor, ci de sigur Slavul supus, colonizatorul barbar de dată mai veche, pe care credința creștină l-a împăcat de multă vreme cu vechiul stăpân legitim. În această Dobroge, care fu, cu toate acestea, un drum frecventat și un litoral favorabil navigației, fără a vorbi de acea incomparabilă regiune de pescării care este Delta, nu e nimic care să reamintească chiar viața urbană de odinioară, după ce castelul a dispărut, castelul pe care Bulgarul n’a încercat să-l reclădească în folosul său. Vedem bine—și nomenclatură geografică o probează destul—că Slavul lipsește aci ca și Turanianul. Nu e de cât vechiul locuitor, nici Slav, nici Bulgar, care stăruiește și, dacă e numai pescar sau păstor, prezența sa nici n’are nevoie a fi constatată prin nomenclatură, căci logica situațiilor economice singură ar ajunge.

După plecarea Varegilor, Imperiul organizează, după vechile norme, dar mai ales după nevoile prezentului, această provincie recâștigată. Sub raportul religios era un Mitropolit ce rezida la Silistra, devenită, din nevoia de a stăpâni și țărmul stâng al Dunărei, o adevărată capitală; sub raportul politic și militar, care se confundau în Roma răsăritului, era un strateg al noii teme bulgare, dar și un „comandant al orașelor dela Istru”. Aceasta înseamnă, fără îndoială, un șef al Dobrogei. El dispunea de o flotă dunăreană, care putea număra până la o sută de corăbii.

Dar ar însemna să ne înșelăm complet dacă am admitem că această administrație bizantină era asigurată și că dispunea de toate mijloacele țării. Și să mai adăogim că, *dacă Imperiul, cu cadrele și ierarhia sa, nu era capabil a exercita o autoritate reală și a folosi toate resursele provinciei, cu atât mai puțin putea fi Statul de imitație imperfectă și de contrafacere grosolană al Bulgarilor.*

Se vede bine nestabilitatea care se perpetua în aceste regiuni din aventura Pecenegilor, stăpâni mai de mult ai țărmului stâng al Dunărei, înainte de catastrofa lor definitivă. Kegen, unul dintre șefii hordei, se ridică împotriva

hanului Tyraeh și-l constrânge a se refugia în acele bălți ale Dunărei, care mai serviseră de locuință și Bulgarilor primitivi. Dar el nu se bucură de cât puțină vreme de fructul victoriei sale; în curând îi veni și lui rândul să caute un refugiu în aceleași bălți dunărene și în urmă el trebui să cedeze înaintea concentrării tuturor forțelor națiunii și să facă, trecând pe pământul Imperiului, ceea ce făcuseră cu trei sute de ani mai înainte războinicii lui Asparuh, a doua zi după o înfrângere. El se adăposti în marile insule pe care le formează Dunărea la est de Silistra și, prin urmare, și în Dobrogea vecină. Și ai săi erau poate mai numeroși ca Bulgarii de odinioară, căci cronică bizantină contemporană nu-i socoate la mai puțin de 20.000.

Ca și pentru năvălitorii din sec. VII, Bizanțul acordă oaspeților săi calitatea de „federați” și le distribuie chiar pământuri pentru hrană, fixând trei întărituri pentru apărarea teritoriului ocupat, întărituri pe care trebuie să le căutăm pe lângă delta Dunărei, pentru că ele trebuiau să oprească intrarea în thema imperială războinicilor hanului, care era hotărât să-și urmărească rivalul pentru a-l distruge.

Când horda se înfățișe spre a cere ca rebelii să fie oprii în incursiunile lor sau să fie predați stăpânului lor legitim, a trebuit să se dea o luptă. Cum Kegen plecase să primească bolezul la Constantinopol, comandanții împărătești conduseră rezistența. Lipsa de provizii, boala ușurată opera lor. Tyrach însuși primi aceeași condiție ca și mamicul său și barbarii săi fură distribuiți printre coloniile din părțile Sofiei și ale Asiei Mici. Se știe că o răscoală în privința acestor dispozițiuni aduse distrugerea, mai târziu, a acestui popor aproape în întregime ¹⁾.

Avut-a împăratul de aci înainte la dispoziția sa aceste teritorii situate între Silistra și Delta? Mărturiile cronicilor ne arată ceea ce a fost. Șefii pecenegi au supraviețuit pedepsei inamicului lor. Dar alături de acești streini, încă păgâni și condamnați de asemenea unei dispariții

1) Cedrenos, pp. 412—413, 465—483, 514—515, 582 și urm.

apropiate, ca toți barbarii cari stăruiau în vechea lor credință, exista și o organizație a populației indigene pe baza vechilor sale tradiții. Ea existase, fără îndoială, din secol în secol, dar a trebuit ca atențiunea să fie chemată în această direcție de către noile evenimente ce se petrecură aci în sec. XI, pentru ca să avem știri circumstanțiate asupra vicisitudinilor acestei modeste provincii. Când o expediție în contra Pecenegilor aduse la Dunărea de jos pe acel împărat soldat care fu primul dintre Comneni, Isaac, apoi pe urmașul său, Alexe, ei găsiră în centre, al căror nume, grec, de *homopolis* corespunde aceluia de *dava* al Dacilor și numelor romane de *vicus* și *pagus* pentru așezările rurale ale vechiului Imperiu de limbă latină, — «seniori», «ekkritai», ca și cei din Pindul românesc, cari sunt independenți, dispunând de un teritoriu ale cărui limite sunt peste puțină de fixat. Dacă un oare care Tatos, având rude aproape de el, era stăpân în Silistra, el avea în regiunea care se întinde până la Mare, în împrejurimile mării cetăți episcopale de care va fi vorba mai târziu, a Vitzinei, aproape de gurile Dunărei, vecini tot așa de bine statornicii ca și el: Chalis ¹⁾, Sestlav, Solomon, Satzas. Împăratul îi atacă; el constrânse pe Tatos să-și părăsească cetatea, după cum făcuse și Sviatoslav rusul, spre a se refugia pe malul stâng al fluviului, unde Cumanii înlocuiseră pe Pecenegii în risipă. Dar acești noi stăpâni barbari ai Dunărei, acești Turci ai celei din urmă năvăliri, fură destul de puternici pentru a cauza imperiilor o mare înfrângere care fu decisivă ²⁾, căci luptele în privința Cumanilor se dau de aci încolo la apus, în spre Vidin. A trebuit să vie Manuel Comnenul în mijlocul sec. XII, pentru ca să aibă loc, în urma unei alianțe încheiate cu principii Rusiei-apusene, lupte în codrul de dincolo de Dunăre, în acel Teleorman, „Tenuormon“ al Bizantinilor, ale cărui urme se găsesc astăzi, deoparte în Dobrogea meridională și de alta în Muntenia aproape de gura Oltului ³⁾.

1) Textul lui Anna Comnena pare că face din acest nume o poreclă a lui Tatos, ceea ce e inadmisibil.

2) *Anna Comnena*, I pp. 166, 279—280, 323 și urm.

3) *Orbanus*, pp. 93—95.

Numele șefilor cu cari avu a face Alexe Comnenul nu sunt exclusiv slave, cu excepția aceluia al lui Sestlav sau Seslav; se știe, cu toate acestea, chiar în ceea ce privește pe acesta din urmă, că nomenclatura slavă fusese primită în evul-mediu de toate popoarele peninsulei [numele vovezilor români, ai Munteniei și Moldovei, fac dovada]. Solomon amintește preferința pentru numele biblice, care e caracteristică, până în epoca modernă, Românilor dela munte. Chalis pare a fi numit după obiceiul peceneg (cf. turc. Hali). Cât despre Satza, Sacea și mai ales Tatos care, debarasat de terminația greacă, apare ca un Tatul, *ei se arată a fi Români*.

Descendenții sau urmașii lor de alt sânge vor fi păstrat puterea până în epoca de strălucită restaurare a împăratului Manuel, *Dobrogea revenind astfel la vechiul regim al teritoriilor autonome pe care însăși Roma îl primise dela Daci*. Dacă ordinea romană a trebuit să reapară pe la 1150, această stare de lucruri fu trecătoare. Căci îndată după moartea marelui Comnen desordinea pătrunse în afacerile Imperiului, Constantinopolea fiind sfâșiată de lupte între pretendenți. Și înainte de sfârșitul acestui secol de expediții epice, o nouă forță a unor răsculați victorioși, plecând din Pind, se stabili la Dunăre, aceea a Asaneștilor români, cari îmbrăcară haina vechilor Tari ai Bulgariei.

După distrugerea primului Imperiu bulgar, o revoltă în privința regimului bizantin izbucni, în sud-vestul peninsulei balcanice, în mijlocul unei rase nouă care erau, de o parte, Albanezii, și, de alta, acei păstori români, „valahi”, pe cari chiar felul lor de a trăi îi făcea mai apti decât orice altă categorie națională la răscoale și la incursiile de pradă ce le însoțiau. Cum ea reuși și ajunse chiar să creeze un Stat de antagonism în contra Împăratului legitim al Grecilor, a trebuit să se dea un nume acestei formațiuni politice: acela al Bulgariei, cu amintirile luptelor seculare în contra Bizanțului se impuse. Călugării, cunoscătorii de limbă slavă, cari își formaseră noua lor cultură de derivație bizantină, din timpul lui Simeon, Țarul, pretendentul la coroana imperială a Romei

orientale, nu se puteau ralia la o altă tradiție decât aceea a imperiului din Preslav. Dar centrul noului Țarat rămase Ohrida, și luptele în contra Bizantinilor avură loc în văile Macedoniei și ale Tesaliei vecine.

La sfârșitul acestui „al doilea Imperiu bulgar“, întemeiat și dominat de alte rase, în timp ce Bulgarii înșiși erau cu totul istoviți, au mai fost în vecinătatea Adriaticei câteva încercări de a-l reface. Ele nu reușiră. A fost necesară o nouă revoltă, al cărei caracter «vlah» este, de data aceasta, evident, aceea a celor trei frați: Petru, Asan și Ioniță, pentru a ridica în potriwa Bizanțului grec un Stat de concurență care, și de această dată, se inspiră dela tradițiile imperiale bulgare, dela legitimitatea Țarilor din Preslav, mai curând decât dela imitatorii lor din Ohrida, pentru a da o formă politică rezultatului unei victorii neașteptate. S'a ales ca centru un cuib de ciobani în Balcani, pe locul unui vechiu crâng de mărăcinișuri, Trnovo, care avea avantajul de a domina drumurile care, dela nord, duceau spre Constantinople.

În ceea ce privește viitoarea Dobroge, ea n'are nici o importanță în viața, de două ori seculară, a acestui Țarat, care are drept scop principal ajungerea la capitala Orientului roman, prin Adrianopole, sau, cel puțin, atingerea, prin Macedonia și Tesalia, a Salonicului. Războinicii Valahi ajung în incursiunile lor, în prima fază, încă rău consolidată, a mișcării revoluționare, la Anchialos și la Constanța, vechiul Tomis, refăcut de Constantin cel Mare. Dar toată această regiune nu-i poate fi decât de o valoare cu totul neînsemnată. Ea servește numai relațiilor, neîntrerupte, cu acei viteji călăreți Cumani, stăpâni ai stepei, ale căror cele joacă un rol însemnat în luptele pe care Ioniță le dă cu Grecii bizantini, precum și cu Latini, cari reușiseră a pune mâna pe Constantinopole. Chiar sub Ioan Asan, puternicul „împărat“, a cărui stăpânire se întinde dela Adriatică până la Pontul Euxin, nu poate fi vorba de vre-o mișcare îndreptată spre nord-est, mișcare care, de altfel, n'ar fi avut nici un scop. Nici o urmă măcar în toată Dobrogea de o nouă stăpânire bulgară.

Cui aparține deci acest teritoriu în timpul celor două

secole ale Statului Asaneștilor? Mai întâi, fără îndoială, șefilor indigeni, urmașilor lui Tatos și lui Seslav, cari depindeau mai curând de Hanul cuman de peste Dunăre decât de Țarul bulgar din Târnova. Ei urmau astfel tradiția îndepărtată a regilor sciți din vechime. Acești seniori, cu o existență tot așa de obscură ca și a lui Kanites și Charaspes, a căror existență este cunoscută numai după monezile pe care le-au bătut la Tomis, erau stăpâni pe teritorii vagi din interior. Nu vedem pe domnitorul bulgar care să fi impus autoritatea sa asupra a ceea ce șefilor vieții locale. Dar era o altă autoritate pe care nu venise nimic să o distrugă și care era, dacă se ține seama de calitatea tuturor cuccitorilor bulgari al căror avânt atinsese aceste ținuturi, indestructibilă.

Încă din timpul lui Manuel Comnenul vedem flota bizantină a Mării Negre colaborând la expedițiile pe care marele împărat le întreprinde în contra barbarilor în nordul Dunărei: Leon Batatzes, unul din comandanții armatelor imperiale operând în aceste regiuni, plecase din orașele Pontului care aparțineau încă «basilevs»-ului ca stăpânitor al Mării. În aceeași epocă, Andronic Comnenul își caută, după catastrofa sa, un refugiu în «Chilia», prin care putea ajunge la „Taurosciți“, la Rușii din Halici, și care n'ar fi deci aceea a Bithyniei, ci Chilia-Lykostomo din insula cu același nume a Dunărei. Acest castel era folosit de asemenea pentru internarea condamnaților politici și se spune explicit că el se afla spre părțile Scythiei cumane ¹⁾. La gura Nistrului, vechiul castel Maurocastro pare a fi continuat să adăpostească o garnizoană bizantină.

Din punctul de vedere al organizației religioase, al ierarhiei, aceste concluzii se întăresc și mai mult. Pe tot litoralul Mării Negre, la Varna, la Gerania-Dispudae, la Ecerene, la Cavarua, la Chilia și chiar la Silistra avem posesiuni de ale Patriarhului din Constantinopol, care păstrează veniturile acestor cetăți de-a lungul existenței celui

1) N. Iorga: Chilia și Cetatea Albă, p. 32 și urm.; Notes d'un historien, pp. 40—41. Cf. *Cinnamus* p. 260; *Choniates* pp. 171, 401—403.

de-al treilea Imperiu bulgar, până la începutul sec. XV. ¹⁾ Și de la începutul sec. XIV se întâlnesc episcopi de Vitzina ²⁾, aproape de gurile Dunărei (și nu la Măcin), Luca și succesorii săi, cari dispun, evident, nu numai de țărmlul drept al fluviului aproape de deltă, ci și de țărmlul stâng din față, cuprinzând Muntenia răsăriteană. Avem a face, deci, cu un episcopat grec, de rivalitate, de concurență, ridicat împotriva scaunului mitropolitan din Silistra, care era acum în posesiunea Țarilor bulgari. Episcopul de Vitzina are relațiuni directe cu împăratul din Bizanț, care și reluă în 1261 vechea sa capitală legitimă și el depinde, sub raportul religios, numai de Patriarh.

Cine își dă seama de importanța formelor și de legăturile de ierarhie în evul-mediu, va înțelege însemnătatea acestui fapt. Dar mai sunt, tot în această ordine, fapte care vin să-l coroboreze. Dacă la sfârșitul sec. XIII un Myltzes, bulgar, ginerele lui Ioan Asan, ajunge senior de Mesembria și Anchialos, el depindea de împărat, a cărui fiică o luase în căsătorie fiul său; după moartea sa aceste orașe maritime se întorc la coroana bizantină. ³⁾ Dacă mai târziu aceste orașe sunt alipite momentan la Țarat, e numai ca zestre a prințesei grece care se mărită cu Constantin Tych. Dacă, în fine, în sec. XIV, se întâlnește la Cavarna un șef, un „senior“ (acesta e sensul cuvântului bizantin „archon“) Balica, al cărui nume e românesc, el funcționa, fără îndoială, ca vasal al Împăratului din Constantinopol, într'o epocă când Caliacra și chiar Mesembria, Emona, Cozeacon, erau locuri bizantine.

Și, numai ca ofițer bizantin, ca rudă a împăratului grec, al cărui flu luase în căsătorie pe fiica sa, ca demnitar al Imperiului în calitate de „despot“ — titlu acordat numai rudelor „basilevs“-ului — fu Dobrotici, pe la 1350, stăpânitorul acestui litoral căruiia îi dăte pentru totdeauna numele său.

1) Miklosich și Müller : Acta Patriarchatus, I, pp. 76, 528; Hurmuzachi, XIV, p. 4.

2) Pachymeres, II, pp. 268 și urm., 307 și urm., 377.

3) N. Iorga : Notes d'un historien, pp. 38—39. După Pachymeres, II pp. 210—211, 343, 349 și urm. Cf. Jireček : Gesch. der Serben, I, p. 323.

Lăsăm să urmeze în rezumat acele rânduri prin care, cu alt prilej, schițăm cariera sa, după isvoare grecești și venețiene contemporane.

Dobrotici mai întâi e un simplu căpitan cu soldă, în tovărășia fratelui său Teodor, a lui Balica, „senior de Cavarna” (Karbona), în diocesa Varna, reunită o bucată de vreme cu acea a Mesembriei și Anchialos și formând la un loc o provincie ecleziastică a Patriarhului din Constantinopole. La 1346 stăpânul lor îi trimite cu „o mie de soldați aleși” în ajutorul regentei Anna, mama Paleologului Ioan V, contra căruia se ridicase vechiul său tutor, Ioan VI Cantacuzen. Aceasta arată că Balica nu posedă numai acest castel, ci și o bună parte din fieful, din apanajul pe care împărații din Constantinopole îl încredințau aliaților și rudelor lor pe care le împodobiau cu titlul de despot. Reușind în misiunea lor de a supune Impărătesei orașele rebele ale litoralului, Dobrotici primește ca recompensă mâna țicci puternicului Apokaukos, care hotărâra toldeauna în sfaturile regentei; el e numit în acelaș timp generalisim al armatei imperiale. Dar el cade, împreună cu cavalerii săi, în fața Selimbriei ale cărei împrejurimi nu le cunoștea.

Teodor se întoarce la Cavarna, însă fratele său păstrează pentru sine locurile pe care le-a cucerit, între altele Midia. El nu voeste a le preda chiar după reconcilierea celor doi împărați. Cantacuzen îl tratează ca pe un șef de briganzi și-l atacă, fără a putea cu toate acestea să-l distrugă. El cedează numai Midia și păstrează restul, ca fief al Imperiului. În Iunie 1357 îl vedem în posesiunea castelelor Cozeacon și Emona, aproape de Mesembria; el le supusese scaunului metropolitan din Varna, fiindcă își fixă la Caliacra, în apropierea acestui oraș, capitala pe care Balica o avusese mai aproape, la Cavarna.

Puțin după aceea Dobrotici pare că s'a aliat cu vechiul Țar de Târnova în contra Bizantinilor pentru a le sustrage toată latura litoralului. Alexandru pune mâna pe Provata, Emona, Mesembria și chiar Anchial, dar își păstrează pentru sine cucerirea. Pentru a pedepsi pe despot, Amedeu de Savoia, pe care Ioan Paleologul îl chemase în ajutor,

asedie Varna. În ori ce caz, îl vedem în acest an, 1366, negociind cu prințul italian, la Caliacra. Împăratul bizantin, arestat de noul Tar bulgar, Șişman, alesese acest loc pentru a se îmbarca și a se întoarce la Constantinopol. Conte Amedeu reluă Bulgarilor orașele pierdute ale vechiului lîef al Mării Negre.

Când izbucni războiul între împăratul Ioan V, susținut de Venețieni, și fiul său mai mare, revoltat cu sprijinul Genovezilor, aceștia din urmă, cari voiau să aibă monopolul grăului în Marea Neagră, puseră mîna pe Licostomo-Chilia, posesiunea lui Dobrotici, care apare de asemenea și în socotelile cruciadei dela 1366 sub numele „castrum Aquile“. Războiul continua în 1375—76, și seniorul litoralului spera să poată stabili la Trebizonda pe Mihail, fiul lui Ioan V, cu care își măritase fiica. El susținu mai tîrziu, în înțelegere cu împăratul, pe ruda sa, Jean Muazzo, ofițer venețian, care refuză să evacueze Tenedos, pentru că el voia să introducă acolo pe Bizantini. Conflictul cu Venețienii dura încă la 1383 ¹⁾. Dobrotici intrase în război cu o altă putere care, dela Constantinopole chiar, tindea la stăpînirea gurilor Dunărei. În 1204, când Latinii se stabiliseră în capitala răsăritului bizantin, ei nu găsiră decît rămășițele jalnice ale flotei imperiale, care era odinioară stăpîna apelor Mării Negre și a întregului litoral, exercitînd o influență mai mult sau mai puțin profundă asupra întregii vieți politice care subsista în interiorul țărilor. Împărații din Trebizonda, miște bieți pretendenți totdeauna în căutare de bani, nu erau capabili a renoi această putere maritimă cu un trecut atît de glorios. Nu e nevoie să mai vorbim de împărații de Nicea, destinați cu toate acestea a goni din Constantinopole pe usurpatori, căci ei nu ajungeau la coastă decît prin intermediari. Corăbiile Veneției înlocuiră pe cele ale Imperiului și, cînd Paleologii își fă-

1) Isovoarele sunt, în afară de documentele venețiene publicate la urma memoriului român citat, — *Cantacucan*, II, p. 584 și urm.; *Acta Patriarchatus de Miklosich și Müller*, I, p. 367 și urm.; *Bolleti di Sain Pierre*: *Spedizione in Oriente di Amadeo VI*, Turin, 1901; *N. Iorga*: *Notes et Extraits*, I, pp. 9, 10.

cură intrarea în vechea capitală liberată de Franci, ei au trebuit să se sprijine, în ce privește flota, pe Genovezi, rivali naturali ai Venețienilor. Prin tratatul dela Nymphaion, ei le-au cedat, și încă fără condiții, drepturile imperiale în Marea Neagră și, după victorie, noii stăpâni italieni avură propria lor capitală bizantină în fața aceleia a „basilevs”-ului restituit la Pera. Colonii înfloritoare se ridicară pe această coastă nordică a Pontului Euxin, care servise de litoral vechilor Goți și Cazarilor, ale căror nume s’au păstrat în „Gothia” și „Gazaria” date în epoca genoveză chiar *hinterlandului*, Crimeei actuale, și unde, în timpul scurtei durate a Imperiului „latin”, Tătarii deveniseră stăpâni necontestăți. Era vorba acum de a le câștiga prin acte de vasalitate, prin sume de răscumpărare și daruri periodice, exploatându-le decadența lor vizibilă și rapidă. Căci venise momentul de a le înlocui, dela gura lui Phasis, în Caucaz, până la aceea a Niprului, unde vegeta Tana venețiană, și la „limanul” Nistrului, unde vameșii tătari strângeau încă, pe la 1350, drepturile de trecere pentru Han.

S’au stabilit deci, dintr’o necesitate inerentă situației create în 1261, Genovezi la Maurokastron, devenit Moncastro, apoi la cetatea insulară numită acum Chilia, căreia acești colonizatori de dată mai recentă îi restituiră vechiul său nume elenic de Lykostomon, Licostomo. Ei reușiră a sfărâma puterea trecătoare a prințului Dimitrie (princeps Demetrius), poate un Tătar convertit la creștinism, mai curând un Timur cu vechiu nume păgân, care e menționat la 1368 într’un privilegiu de comerț al regelui Ungariei, ca având posesiuni spre gurile Dunărei. ¹⁾ În provincia vecină ei întâlniră pe Dobrotici, care-și consolidase situația prin rolul ce-l jucase de curând în certurile dintre împăratul Ioan V și fiul său rebel, Andronic, susținut de Genovezi.

Documentele genoveze menționează în timpul acestui războiu dela Tenedos sau Chioggia și conflictul cu Dobrotici, „guerre Dobordize”. Se pare că „despotul” nu

1) *Zimmermann—Werner—Müller*: *Urkundenbuch*, II, p. 315 No. 117; *Hürmusaiki* XIV la acest an.

reuși să-i pună un stârșit. El îl lasă moștenire fiului și succesorului său Ivanco.

Acesta n'a moștenit totalitatea posesiunilor tatălui său, căci Șişman, Țarul din Târnova, care stăpânea Silistra, unde Dobrotici n'a poruncit deloc, era stăpân la Varna, după cum se constată în 1366, precum și pe o parte din litoral deasupra acestui port principal.

Și Imperiul nu-l recunoștea, după cum o făcuse cu tatăl său, căci el nu era „despot“. Aceste drepturi încetaseră prin singur acest fapt.

Totuși el avea o ceată de războinici în jurul lui și stăpânia și câteva puncte pe litoral. Pentru aceea Genovezii din Pera găsiră că e folositor a se înțelege cu acest „dominus“, acest simplu senior căruia nu i se acorda alt titlu. Reprezentații lui Ivanco fură două personaje dintre cari nici unul nu poartă nume bulgăresc: Costa, un grec, și „Iholpanus“, deci — după ortografia genoveză — Ciolpan, un român. Convenția din 24 Mai 1387 privește pe toți supușii acestui mic potentat „Greci“ în prima linie — aceștia fără îndoială sunt strămoșii Găgăuților — Bulgari sau alții, ori cari ar fi ¹⁾. Ea privește numai drepturile consulului din Chilia, care apare, așa precum era de altfel regula în expansiunea colonială genoveză, ca șef al orașului în care rezidă.

În acest moment Românii din Muntenia apar ca stăpâni ai țării.

S'a discutat asupra anului când s'a dat privilegiul lui Mircea, Voievodul muntean care, în afară de titlurile sale transilvănene, poartă și pe acela de „stăpân de amândouă malurile Dunărei, până la Marea cea mare și Domn al cetății Silistra“. Dar, în orice caz, prima luare în stăpânire trebuie să fie anterioară acestei date, 1388 — 1389, când, după ce Muntenii au ocupat, trecând Dunărea, aceste castele și aceste cetăți, Turcii lui Iacșibeg, fiul celebrului Timurtaş, puseră mâna pe vechea fortăreață romană și bizantină. În 1389 — 90, după lupta dela Cosovo și după moartea sultanului Murad, Muntenii se întoarseră

N. Iorga: Notices et extraits des mss. dela Bibliothèque du Roi, XI, pp. 65—71.

În ea pentru a fi scoși din nou, în 1391—1392, noul șef al otomanilor, Baiazid, putând trece Dunărea după plac la 1394, pentru a se răzbuna de această uzurpare. Abia înainte de lupta dela Nicopole, când cruciații erau stăpâni pe toată linia Dunărei, reapăru Mircea în fața Silistrei; totuși Turcii pun din nou stăpânire pe cetate la 1397. La 1399 Voevodul român stăpâna din nou ambele maluri ale fluviului. Puțin după aceea, lupta dela Angora, înfrângerea lui Baiazid, luat în captivitate de învingătorul său, Timur-lenk, îngădui lui Mircea să devie arbitru între fii Sultanului și să contribuie esențial la stabilirea lui Musa ca Sultan în Europa; în tot timpul guvernării amicului său el va fi stăpân al acestor orașe—precum și al Nicopolei—ca feudatar al Sultanului, și el le va numi deci în privilegiile sale „cetăți turcești“. La 1413 biruința seniorului din Asia, Mohammed, fratele lui Musa, puse capăt nu numai acestei dominații de dincolo de Dunăre, dar și posesiunii orașelor de pe țărmul stâng chiar, Giurgiu, Severin, de către Români. ¹⁾

Stăpânirea Silistrei depindea de relațiunile cu Turcii, căci Șişman le dăduse lor țara sa, complet supusă la 1393; iar stăpânirea Dobrogei, a moștenirii lui Dobrotici (Dobruği-illi, provincia Dobruği pentru Turci) nu avea legături decât cu Bizantinii. Numai «basilevs»-ul avea dreptul să creeze despoți și numai dintre propriile sale rude, de sânge sau prin alianță; și el nu putea să le dea decât pământuri de ale Imperiului. Ivanco n'avea nici o legătură cu Paleologii; Bizanțul l-a ignorat. Dar Mircea era fiul unei prințese al cărei nume de Calinichia îi arată origina. Ca și despotul Serbiei, ca și cel din Lesbos, italianul Gattilusio, el fu agregat personal la familia imperială și ca prinț, la acest complex de State pe care ultimii Paleologi, nutriți cu amintiri glorioase, căutau a le reface sub autoritatea lor, în momentul când făceau din episcopul de Vitzina, —un grec, pe care îl găsim odată în

1) După cronicile turcești, *Nachi*, în primul rând: traducere latină de *Leunclavius*, germană de *Nöldeke*, în *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft* XV, sau traducerea ungurească de *Thury* («Török Történetirő»).

fruntea colonilor «Alani», adică Valahi,—primul Mitropolit al Valahiei. Acest din urmă fapt se petrecuse, de altfel, pe la 1359, și ne întrebăm dacă nu cumva de pe atunci chiar Vitzina, vechea capitală a Dobrogei în sec. XI, nu era supusă principatului Muntean, de care era, în orice caz, așa de intim legată.

La 1390, în tratatul său cu Polonia, Mircea ia titlul de „despot al țărilor (terrarum) lui Dobrotici“, înainte de a menționa că este „domn“ numai (dominus) al Drstr-ei, Silistrei. La 1391 apare acest din urmă titlu. La 1392 e vorba numai de o dominație care se întinde „dela munți până la hotarele tătărăști“, primă încercare de a confunda posesiunile sale într'o singură stăpânire¹⁾.

După 1406 Bizanțul, invins și umilit, de altfel înafii, e dat la o parte și locurile Dobrogei trec printre „cetățile turcești“. Mohamed I va ajunge, de altfel, în opera sa de restituire, până la Ienisala.

Dacă întâlnim vechiul titlu al lui Mircea, cu mențiu-nea Silistrei și a „celor două maluri ale Dunărei până la Marea cea mare“, dar fără aceea a despotului lui Dobrotici, într'un document al lui Mihail, fiul, co-regent și succesor al lui Mircea, nu trebuie să vedem în aceasta—căci documentul este, de altfel, autentic—decât reparația fără semnificație reală și actuală a unei vechi formule de cancelarie.

Cu toate acestea Kellia, devenită pentru Români Chilia, rămăsese în posesiunea Domnului Munteniei. În curând se ridică chiar în fața ei, pe țărmul stâng, o altă Chilie, moldovenească. Ea întrecu la urmă și înghiți pe cealaltă. Incredințate mai întâi pazei soldaților marelui apărător al creștinătății răsăritene, Ioan Huniadi, contra Turcilor, ele fură cucerite printr'un atac combinat al Sultanului Baiazid II și al Hanului Tătarilor, la 1484.

1) *N. Iorga*: Notes d'un historien, pp. 42—43 (Diplomele se găsesc în Hurmuzaki și în Sbornicul din Sofia). La 1396 Licostomo era muntenesc.

CAPITOLUL III

TURCII ÎN DOBROGEA

Intemeierea Châliei noi pe celălalt mal al Dunărei se explică prin *stabilirea dominației turcești în Dobrogea*.

Chiar Mohamed I construisese fortărețe, de caracter evident barbar, cum este aceea ale cărei ruine se văd la est de Babadag. Acest Sultan a fost în același timp și un colonizator, care a căutat să dea un caracter turcesc, măcar cât de puțin vizibil, provinciilor Imperiului său. El începu cu ținuturile dela graniță și țărani săi, ierueii (ciobanii) anololienii, burghezii din Caramania se întâlneau mai ales în văile Macedoniei și dealungul țărmlului Mării Negre, care fusese atâta vreme grecească, sub vechiu aspect elenic ca și sub noul aspect bizantin. *Constantia* și-a păstrat vechiul său caracter, și o găsim în portulanele venețiene ca și în descrierea lui Wavrin, după informații culese în 1445, sub acest nume roman puțin italianizat. De asemenea *Mangalia*, în care trebuie să recunoaștem pe vechea Kallatis, păstrează un nume ce aparține vocabularului grec din epoca decadentei, dacă însemnează cu un radical turc, depozite de mangal, de cărbuni. Incolo, întâlnim sate cu nume turcesc în jurul cetăților: *Eschi-* și *Ieni-Sarai* (reședința veche și nouă), *Hissarlâc* (cetățuia) lângă *Hârșova*, vechiul *Carsiam*, care-și păstrează de altfel numele sau slavo-roman (femeninul slav dela Hârsu, nume cunoscut în istoria Imperiului Asaneștilor, în grecește: *Chryses*), *Almalâu*, *Dervent*, *Bugeac* (acestea două din urmă înseamnă accidente de teren), în jurul Silistrei. Alte localități întemeiate mai târziu, se înșiră dealungul marelui drum turcesc care, urmând semnele celui roman, duce dela vechiul *Abrittus*, devenit *Abtat-Kalessi* (prin urmare se păstra amintirea vechei *kalé*, *kalessi* a înaintașilor de glorioasă amintire) spre vadurile Dunărei de jos: se vede bine aceasta din faptul că numele însemnează adesea ocupația locuitorilor și de aceea găsim sate de *azapi* (*Azaplar*), de cavaci (*Cavaclar*), de chirigii sau căruțași (*Cheragi*), de odagii, ieniceri, nalbanți (poteovari), ara-

bagii etc., etc. (cf. *Sofular, Murfallar, Oroslar, Chio-seler, Cicârâci*). Aproape de Constanța s'a întemeiat un sat de Anatolieni (*Anadolchioi*) și o mahala cu Lazi (*Lazmahalé*), odinioară Lazehioi, „satul Lazilor“. Satul *Caramanchioi* (Carama: cea) aproape de gurile fluviului merită de asemenea a fi somnalat. Altele, pomenind fântâni: (*Imam-Ceșme*, Ciumeana imamului, a preotului), *Ac-bunar* (Fântâna albă), văi: (*Caildere*), înălțimi (*Beș-Tepé*), precum și câte-va mențiuni de *câșle*, locuri unde iernau turmele și vitele, par a indica prezența unor cio-bani asiatici ca și cei ai Macedoniei, în timp ce numele care se termină în -chioi (=sst; Cernavoda era mai înainte *Bogas-chioi*, iar Ostrovul—*Ada-chioi*) ar arăta așezările rurale supuse unui spahi.

Faptul că un oarecare număr de elemente din această nomenclatură desemnează lacuri „ghiol“ (*Tekir-ghiol, Moru-ghiol, Sari-ghiol*) ne-ar îndemna să admitem că pescari mohamedani ar fi pus stăpânire pe aceste ape așa de bogate în pești. Dând de gura Sf. Gheorghe, i-au tradus numele în *Catârlez*.

Dar nomenclatura Deltei întregi a rămas slavo-română; *Dunavățul*, „Dunărea-mică“, care figurează în portulane ca „Dunavioi“, se păstrează până astăzi; *Prislava* nici nu și-a schimbat numele; *Sulina* amintește în turcește vechile saline, pe care autorii de hărți geografice italiene nu uita să le menționeze și care figurează încă în cronicile venețiene din sec. XV. Dacă *Tulcea* pare a veni dela un radical turcesc *Tul* (ca și *Casimcea* dela *Casim*, nume de persoană), am sta la îndoielă să vedem în *Isaccea* apanajul unui Isac dintre cuceritori, și mai curând ne-am gândi la *Sacea* din sec. XI, care-și avea voevodatul său aproape de vestita *Vicina*, dispărută astăzi. Etimologia *Măcinului* nu poate fi stabilită.

Dar în tot lungul Dunărei găsim o serie întregă de nume românești: *Văcăreni* (locuitori dia *Văcari*), *Biserița*, *Greci*, *Sârbi*, *Lipoveni*, *Taița* și *Iglița* (iglița însemnează și se de impletit), *Turcoai* formă feminină foarte veche, dela *Turo*, *Peceneaga*, *Drăgaica* (numele unei sărbători populare), *Țiganca*,

Calica, Satu-nou, Valea-Hogii, Groapa-Ciobanului, Dăenii (originari din Dacia, jud. Vlașca), *Stelnicani* (stelnița=ploșnița), *Tichilești, Asănești, Băltăgești* (sufixul—ești, caracteristic pentru satele române de colonizare, amintind numele vechinilor Intemeștor) *Aliman*, care cuprinde amintirea ciobanului și mocanului care l-a fondat, *Seimenii-Mari* (Seimeui, trupă din armata turcă a sec. XVII), *Mârleani, Perjoaia* (nume românești de persoane), *Cetatea Pătulului, Oltina* (având corespondentul și dincolo în Muntenia) și chiar *Vlahchii*, cu nume turcesc, „satul Vlahilor“, cărui li corespunde un *Vlahlar* (Valahii), localitate așezată la nord-vest de Varna. Numele, foarte dese în spre Oltenia și Serbia, în—ova se întâlnesc numai la *Hârșova, Răsova și Mulciova*, la sud; de asemenea la *Ciucurova*.

Aceasta ne duce desigur la o concluzie. Dacă aceste localități de pe țărmul drept al Dunărei ar fi fost de proveniență mai recentă, ele ar purta nume în—ești sau—eni, obișnuite pentru noile fundațiuni. Din potrivă însă, găsim nume care, ca Turcoaia și Peceneaga, închid în ele noțiuni vechi sau forme lingvistice cazute din uz; apoi altele, cum sunt cele terminate în —ina și —ova, care aparțin celui mai vechiu fond de așezări rurale din ținutul românesc, dintr-o epocă când exista vechea populație slavă, și când nume, care în graiul comun nu mai au sens, aveau o întrebuințare generală. Trebuie să admitem, prin urmare, cu necesitate că, în afară de raza cetățitor, *Turcii și-au deschis prin mijlocul provinciei o trecere pentru armatele lor și că au stabilit acolo conașionali cu caracter militar, ca păzitori, împingând pe Români spre Dunăre, dincolo de care se găseau marile masse ale neamului lor.*

Cât despre Bulgari, nimic în izvoare, nimic în logica istoriei, nimic în nomenclatură chiar, care ar trebui să ofere desinențe precum —anți, —ița, —ați, afară de Oblucița lângă Isaccoa, cu care se și confundă, nu ne semnaleză prezența lor.

Pentru Domii români din sec. XV, cari stăpâniseră încă Chilia, această Dobroge devenise un teritoriu străin

de preocupările lor obișnuite, ceea ce era, de altfel foarte natural, din moment ce cucerirea țurea le rapise chiar și cetățile de pe malul stâng, cu vadurile lor negustorești și vamile, care aduceau venituri așa de însemnate tezaurului. Singură Brăila dintre aceste locuri, odinioară bogate mai presus de ori care altele, rămăsese în puterea lor, dar și pe aceasta au trebuit s'o piardă înainte de jumătatea sec. XVI.

A trece Dunărea în această parte însemna pentru dâncii a jefui și a ucide în țară turcească, fără nici o considerație. Dan II o făcu pe la Silistra; urmașul său, Vlad Țepeș, nu numai pe linia Dunărei bulgărești, până la Rahova spre apus, ei și în Dobrogea până la Oblucicța, deci la Isaceea și până la Gurile Dunărei. Și aceste expediții pustiitoare, îndreptate în contra cetăților turcești care cauzaseră Munteniei atâtea nefericiri, se repetă mai ales la sfârșitul sec. XVI, când Românii, Cazacii, Ardelenii, Sârbii lui Mihai Viteazul, care părea că personifică revolta creștinătății răsăritene contra Islamului, se aruncară asupra vechilor cuiburi de jefuitori și, neputând să le distrugă, deteră cel puțin foc orașelor ce le înconjurau.

Turecii nu îndrăzniră să apere Dobrogea; Hârșova fu arsă și, după ciocniri cu țărani români, trupele lui Radu Șerban putură înainta nestânjenite până în împrejurimile Bazargicului, unde se retrăseseră Turcii ¹⁾. A fost, mai mult decât pe timpul lui Mihai Viteazul, o adevărată cucerire a provinciei.

Dar Turecii luară măsuri ca o nouă invazie să fie cu neputință. Tătarii din Dobrogea luară parte și ei la expediția lui Skender-Pașa, în 1620, care sfârșimă în Moldova încercarea de cucerire a Polonilor. Ei aveau un șef permanent în persoana acestui Pașe al Dobrogei, al gurilor Dunărei și al vechii regiuni de aventuri și jafuri tătarești, care se întindea dela gura Nistrului până la înbuștăra Niprului și la cuiburile Cazacilor. Skender

1) *Hurmuzaki* IV, p. 272, No. 48; *Spontoni* Historia dela Transilvania, p. 216.

insuși luase această calitate și, până în epoca Chiupriuliilor, acest pașalâc dela Dunărea de jos, avându-și capitala în Silistra puternic fortificată, garanta chiar și contra Tătarilor din Bugeac, cari dela 1630 erau, sub Mârza Cantemir, în stare de revoltă, liniștea acestor locuri.

Urmarea a trebuit să fie o mai puternică afirmare a elementului turco-tătar în Dobrogea—în această epocă fu întemeiat satul Seimeni, în fața câmpiei Bărăganului, căci creațiunea acestei trupe aparține marelui Sultan cuceritor Murad IV, mâniat contra ambiției veșnie neliniștite a ienicerilor și spahililor, vechii apărători ai Imperiului. Provincia devenia din ce în ce mai mult o tabără fortificată, gata a porni în orice moment contra dușmanului creștin sau contra răsculaților.

Mărturiile călătorilor sunt rare, dar nu lipsesc. Începând cu Paul Giorgio, propagandist de cruciade, un Raguzan, scriind pe la sfârșitul sec. XVI,¹⁾ el constată creștini la Balcic și Cavarna, absolut creștine, la Mangalia, la Constanța—se păstra deci vechiul nume—apoi Turci la Babadag, la Cara-su, etc.¹⁾ Dar nu găsim acele mențiuni precise care singure pot servi să elucideze chestiuni de etnografie și, de altfel, scriitorul, care se laudă că a cunoscut Dobrogea „ani de-a rândul“, pare că și-a cules informațiile sale numai din contactul întâmplător cu persoane care cunoșteau mai mult sau mai puțin provincia. Thomas Alberti, un negustor din Bologna, menționează în 1612 Bazargicul ca „città dei Tureli“ oraș aparținând Turcilor; satele ce urmează au de asemenea nume turcești: Saragea (aceștia sunt jandarmii turci), Binibiul (Privighetoarea), Caragie. Ajungem apoi la un al doilea Dăeni, în interior, „un sat foarte mare, locuit în cea mai mare parte de Români“ (villa grandissima abitata la piu parte da Valacchi), pe care el îl numește *Straja*, „Straggia“²⁾. Nu se face nici o mențiune de Bulgari. Ca să ajungă la Măcin, că-

1) *Makuscev*: Monumenta historica Slavorum meridionalium II, p. 243.

2) Identificarea mi-a fost propusă de d. V. Bogrea.

lătorul trece încă prin două sate turcești: *Cavacci* și *Sohaali* ¹⁾.

Diaconul arab Paul din Alep, care a însoțit pe Patriarhul Macarie de Antiohia în pelerinajul său făcut cu scopul de a aduna milostenii, va numi, e adevărat, *Telifa* „un sat de creștini bulgari“, dar cine-și dă seama de situație, de vecinătatea și trecutul acestui loc, înțelege că textul sirian trebuie să spue: „creștini din Bulgaria“. Alteum ar trebui să admitem că și Macinul însuși, în fața Brăilei, românească din veac în veac, ar fi avut „420 case de creștini bulgari“ ²⁾. Puțin timp după aceea, un episcop catolic, care era el însuși un bulgar, Filip Stanislavici, numără la Babadag 1700 case turcești; cât despre celelalte 300, cu aproape 2000 locuitori, ele ar fi aparținut „Bulgarilor, Grecilor și Valahilor schismatici“: e de ajuns să găsim mențiunea grecilor, neexistenți de fapt, afară de câți-va negustori, pentru ca să ne dăm seama de sensul acestui pasaj. Dealtfel populația, așa de numeroasă pe atunci, a Găgăuților nu se menționează de loc. ³⁾

Cornelio Magni, alt călător italian, care a însoțit într-o expediție contra Poloniei pe Sultanul Mohamed IV, nu cunoaște în Dobrogea de cât cetăți turcești, venituri închinare fundațiilor religioase ale Islamului, sate tătarești, ai căror locuitori datorau serviciu religios Sultanului. ⁴⁾ Palatinul de Culm, trimis de regele Poloniei la Poartă, găsește, la 1677, la Isaccea două moschei și un castel, iar cât privește naționalitatea locuitorilor, el nu distinge decât imperfect Greci, Armeni, „Bulgariens“ (sic), Evrei și Turci. La Babadag popu-

1) Viaggio a Constantinopoli di Tommaso Alberti, publicato da Alberto Bacelli dalla Lega, Bologna 1889, p. 21 și urm. (Cf. Cavaclar, la sud).

2) Traducerea greșită se datorește lui Balfour (Travels of Macarius, I p. 42). Bulgarii din Ismail (la 1650) trebuie să fie interpretați la fel.

3) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, XVIII, p. 264. Cf. A. E. Arbore în Arhiva Dobrogei București 1916 p. 25.

4) Quanto diu] piu curioso etc. Parma 1678, pp. 338 și urm. 450 și urm.

lația e mohamedană. Aci, zice el, începe Dobrogea! „sunt o sută de sate pe care le locuiesc Tătarii; sunt o sută cincizeci de boeri, pe cari-i numesc timari; sunt totdeauna câte-va mii pentru a face prăzi și a prinde robi“. Până la Bazargicul cel cu trei moschei se întâlnesc numai sate turcești (Mouitikiehlasi, Imamehari, Karassou, Ouzoun-Alimaie, Kotuale, Fadschimousli).

Întâmplarea ne-a păstrat chiar mențiunea împrejurărilor în care a fost fundat unul din aceste sate, mențiune ce datează din 1603, anul incursiunii făcute în Dobrogea de Domnul Radu Șerban, care, războinic întreprinzător și îndrăzneț, a fost adevăratul succesor al lui Mihai Viteazul. El trece Dunărea, dar nu-l mai întâmpină vechea primire amicală din partea creștinilor doritori de o soartă mai bună sub sceptrul unui congener sau coreligionar cel puțin. El e reprezentantul șerbiei și lumea apucă mai curând armele ca să se apere de cucerirea lui. Rezistența se constată la satul Dăeni, încă existent, un adevărat oraș, locuit de Români cari se adunaseră acolo ca să-și apere libertățile lor amenințate. „Nu erau alți locuitori pe malul Dunărei“, scrie martorul ocular, un Raguzan, „decât în satul ce se chiamă Dăeni, care se poate compara cu un adevărat oraș, unde se adunaseră mii de Români, cu familiile lor, ca să scape de tirania Domnilor din Moldova și Muntenia“ („non essendo altri abitatori sula rîpa del Danubio sino che il vilagio che si chiama Dăeni, che si pò agualiare a una bonna città, dove si sono ricolti molte migliare di Valachi, con le loro fameglie fugendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia“¹⁾).

Și, cât pentru restul provinciei, în afară de linia Dunărei, acest Alvis Radibrati, cu toate acestea un Slav, nu găsește decât Turci și chiar Tătari, până la Bazargicul „locuit în întregime“ de acești musulmani („abitata tutta da Turchi e Tartari“).

Dar, din aceste excursiuni Domnii aduceau, după cum se spune lămurit în izvoare, mii de creștini cari

1) Studii și documente, IV, p. 117.

preferau să trăiască sub un stăpân de legea lor și, în acelaș timp, în condițiuni de o perfectă libertate socială, căci Țările române nu cunoșteau încă—până pe la 1570-1600—șerbia. Trebuie să admitem că Dobrogea a oferit un număr cel puțin tot așa de mare de coloniști români cât și acela de coloniști bulgari oferiți de vechile provincii ale Moesiei.

De și ciobanii mecani vor fi continuat să străbată câmpia și văile în timpul iernii, totuși s'a produs fără îndoială o despopulare, care a favorizat predominarea etnică a Turcilor. Se vede bine că se face un gol în această regiune. Și, cum trebuia să se întărească organizarea de apărare în potrive voevozilor tributari, cari avuseseră îndrăzneala de a-și scutura jugul, Tătari din Crimea, dar mai ales din Bugeacul unde ei pătrunseseră chiar în timpul războaelor provocate de hotărârea lui Mihai Viteazul, tură stabiliți în Dobrogea pentru a umple golurile. Inșă și țăranul român își pierduse pământul, moștenirea sa sfântă și în curând el trebuia să ajungă un obiect al boierului. Inșuși Mihai întări normele acestei șerbii, urâte de vechiul plugar liber care fusese și cel mai bun soldat al țării.

Se porni un puternic curent de emigrare și, cum aceeași schimbare socială se petrecea și în Moldova, oamenii treceau de cealaltă parte a Dunărei, unde spahiul turc nu cerea decât dijma și unde se aflau destule locuri fără nici o autoritate superioară și fără nici un drept anterior.

CAPITOLUL IV

ROMÂNII ȘI BULGARII ÎN DOBROGEA

La începutul sec. XVIII Tătarii din Dobrogea erau o simplă populație pașnică, în stingere vizibilă; în bordeele lor subpământene, săpate în pământ, nevaruite, ei continuau viața vechilor Troglodiți de cari vorbesc izvoarele grecești. Inșăși Silistra, mult mai mică decât Ruscicuul și populată de Turci, Greci, Armeni și Evrei ¹⁾,

1) Povestirea lui *Bay* și *Papai* în Szazadok, tradusă în Arhiva Dobrogei I, p. 90.

era în complectă decadență, iar reședința Pașei,—a „serdar“-ului—șeful militar dela Dunărea de jos, se afla acum la Babadag, orașul sfânt al bătrânului Baba Saltuc Dede, un oraș „mare și frumos“ și cu multe case bune. Acest înalt demnitar turc, asistat de un locotenent, de o „kehaia“, cheltuia mult și primia solemn pe solii streini în trecere pe aci ¹⁾. Tulcea, Isaccea, nu erau decât niște cetăți turcești aproape ruinate, înconjurată de o populație amestecată de mică importanță. Calătorii menționează și satele „turcești“ Cara-su, Alibei-chioi și Cogealac. Chiustergea, al cărei nume vechiu de „Constantia“ nimeni nu și-l mai amintea, are o însemnătate, după mărturia unui arheolog francez, prea mică, cu căsuțele sale rustice, afară de câteva locuințe turcești cu o mai bună înfățișare. Orașul vechiu, Palaiochora al indigenilor, Kalatis de odinioară, nu arăta decât ruine și „popi greci“ ca să dea o lamurire naivă ²⁾.

Cât despre locuitorii actuali, prea puțin numeroși, din satul vecin, ei erau „Greci“ ca religie, dar ca naționalitate mai ales „Moldoveni sau Bulgari“, primii deci—adecă Români—fiind puși în prima linie ³⁾.

Acest proces de decadență merse accentuându-se. Dacă Turcii cercetau drumul Dobrogei, care văzuse cele din urmă armate victorioase, acelea ale lui Ahmed Chiupriulu la 1673 și acelea ale lui Moldovangi-Ali la 1711, aceasta o făceau numai în scurtele lor campanii de apărare. După o lungă eră de pace, în 1761—1762, un erudit ruguzan, abatele Boscovici, trecând prin Moldova în Polonia, găsește Turci amestecați cu ceva Bulgari, trăind despărțiți, la Cara-su, la „Lefze“, la Baltagi-chioi, la Tașburun, localități de prea mică importanță, care disparură în curând ⁴⁾. Dela 1769, Creștinii, „Moscoviții“ cei blestemați, cari vor curăți Bugeacul de populația sa tatărească, veniră aci să-i caute.

1) *La Mottrays*. Voyages, II, pp. 9—10. Trad. în Arhiva Dobrogei I, p. 93 Știrea datează din anul 1714.

2) *La Mottraye*: op. cit., II, pp. 9—10, 205—210.

3) *Ibid.*

4) Viaggio da Constantinopoli in Polonia. Bassano 1784.

Un an mai înainte, un negustor Vienez, care venia să organizeze un nou comerț la gurile Dunărei, încercând a stabili un comerț german la Chilia-nouă, „Kilianova“, pe care Rușii o vor ocupa în 1771—găsi la Silistra „Turci în cea mai mare parte“, însă abia o biată plebe de decadență, „temută din cauza tâlhăriilor și cruzimei sale“, la Hârșova un mic târgușor ce înconjura cetatea, la Isaccea vechiul castel ¹⁾.

Scriitorii bulgari moderni vorbesc de un curent de emigrare spre nord, spre acele colonii pe care Rusia le deschisese în sec. XVIII pentru conaționaliilor lor ca și pentru Sârbi și Moldoveni dincolo de Nipru și ei fixează data de 1752—1754 pentru primul transport care aduse guvernului coloniști din acest neam ²⁾. N'am avut posibilitatea unui control. Dar, dacă e vorba de grupe ce s'au oprit în drumul lor pentru a coloniza Dobrogea, nici un document contemporan nu ni le menționează.

Astfel se vor petrece lucrurile după intrarea Rușilor în Dobrogea, unde rămaseră trei ani, până la vestita pace dela 1774 care fu încheiată chiar în cuprinsul provinciei noastre, la Chiuciuc-Cainargi, ceva mai la sud de Silistra. Ei lăsară în urma lor ținuturi ai căror locuitori musulmani se împrăștiaseră în parte. Cu atât mai mult cu cât însuși Turcii organizaseră pe acești „locuitori ai Dobrogei, o țară între Dunăre și muntele Haemus“, în număr de 40.000, după izvorul diplomatic pe care-l folosim, pentru a forma trupe ce trebuiau să alunge, la sfârșitul anului 1769, pe Rușii din Principate ³⁾. O nouă colonizare se impunea. Cei ce luară parte la ea au fost pentru prima oară Bulgari în număr mai mare, căci slăbirea autorității centrale aduse în curând pe toată latura dreaptă a Dunărei o stare de veșnică nesiguranță, care era supărătoare în deosebi pentru creștini. Fugând de regimul aspru al aianilor

1) *Reisen von Wien bis Kilianova*, Leipzig 1773; Trad. rom. în *Annua Dobrogei I*, p. 100 și urm.

2) Cf. *Arbore*, loc. cit. p. 27 (după Miletici și Skalukowski).

3) Raportul ministrului prusac la Constantinopole, 3 Ian. 1770, în *N. Iorga*: „Acte și fragmente“, II, p. 23. În schimb Rușii distruseră întreaga populație turcă; *Kogălniceanu*, *Letopisețe*, III, p. 268.

usurpatori, stabiliți în vechile cetăți și de jafurile periodice ale Cârjaliilor, de bandele de soldați liberați cari exploatau țara pentru a trăi, precum și de tirania ienicerilor decadentei, cari se stabiliau definitiv în mijlocul satelor de creștini ai căror fruntași deveniau (aceștia din urmă se numesc și azi ciorbagii, „ofițeri de ieniceri“), Bulgarii trecură în grupe în Muntenia ca să se stabilească printre Români, unde formară populația numită „grebenți“ sau „elicii“¹⁾, sau în satele pustii ale Dobrogei.

Un mare număr de rapoarte diplomatice franceze constată, cu toate acestea, că, în cursul războiului ruso-turc, dela 1806—1812, mii de Bulgari fură transplantați oficial de generali ai lui Alexandru I în Basarabia, unde locul Tătarilor încă nu era ocupat și chiar pe coasta Mării până la Odesa²⁾. Trebuie să ținem seama, pentru a explica această măsură, de faptul că cele două Principate fuseseră formal anexate, în înțelegere cu Napoleon, de către Țar și că se lucra astfel pentru repopularea unei regiuni a cărei stăpânire părea cu totul asigurată.

Când cel puțin Basarabia intră, în urma tratatului din 1812, în stăpânirea Rusiei, mișcarea aceasta se continuă; coloniștii căutau în noua patrie acele privilegii religioase pe care era inutil a le cere dela Turci. Nu era nevoie de violență pentru a atrage pe malul stâng sate întregi; lumea se grăbia să apuce înaintea altora cari se pregăteau și ei să emigreze. A se opri în Dobrogea sărăcită, ale cărei fortărețe fură din nou ocupate de armatele Țarului, însemna a nu avea simțul situației. Căci se puteau aștepta noi invazii în duelul de două ori secular ce se purta între Imperiul slav din orient și Bizanțul Otomanilor.

În adevăr, Rușii se întoarseră la 1828. De data a-

1) D-l Arbore a adunat aceste mărturii în articolulul său citat. pp. 29—30.

2) St. Romansky: Carte ethnographique de la nouvelle Dobrodja Roumain (extrait de la „Revue de l'Academie des sciences bulgares“, XI) Sofia 1915.

ceasta mersul armatelor avu loc într'o mare măsură dealungul Mării Negre, deci prin Dobrogea, care fu cu totul pustită. La încheierea păcii nu mai erau în Babadag decât 500 case, la Isaceea 150, iar în vechiul cuib parăsit al Chiustengei abia 68 ¹⁾. Se părea chiar că Rușii urmăreau scopul de a face din această provincie vecină, pe care nu se gândiau s'o anexeze, un pustiu. Nu trebuie să uităm că *în curând după 1821 Delta întreagă fu câștigată de Rusia*, în urma unor dibace negocieri.

Represiunea turcească împotriva acestor Bulgari, cărora Rușii le treziseră conștiința națională,—să ne reamintim serviciile pe care le aduse Venelin, ofițer în armata de operații, cauzei lor prin publicarea vechilor documente în limba bulgară—a fost grozavă. Guvernatorul malului drept al Dunărei, Mahmud din Scutari, fu de o inexorabilă asprime răzbunătoare. În curând începu o puternică emigrare. Locuitorii din Silistra, printre cari Greci și Români, Stan Triful, cereau Domnului Munteniei, Alexandru Ghica, învoirea a se stabili în orașul românesc din față, Călărași, din care ei credeau că vor face un port tot așa de însemnat ca și Brăila ²⁾. La 1830 Poarta ceru Patriarhului din Constantinopole să-și trimită un arhidiacon cu un firman de amnestie la Târnova, pentru a împiedica mișcarea ³⁾

Emigranții cari se stabiliră în Muntenia nu-și mai părăsiră noile lor locuințe; însă cei cari, mult mai numeroși, își căutaseră un adăpost în Rusia și mai ales în Basarabia, unde noul oraș Bolgrad, cu instituțiile sale școlare le aparținea, nu întârziară a simți povara unei administrații meticuloase, cu care ei nu erau obișnuiți, mai ales că și termenul libertăților lor totale trecuse și nu voiau să se supună serviciului militar. Puțin câte puțin un număr destul de mare dintre ei trecu în Dobrogea, unde regimul turc se îndulcise simțitor. Etnograful bulgar Milețici recunoaște și el că „cea mai

1) G. Valsan, în: Buletinul Soc. române de geografie, 1912, p. 225.

2) N. Iorga: Studii și documente, XI, cap. I.

3) Acte și fragmente, II, p. 730.

mare parte din acești emigranți s'au stabilit în Bulgaria dunăreană¹⁾.

Și noi vom adăogi, pe temeiul unor fapte stabilite cu metodă, că *aceasta e originea aproape a tuturor Bulgarilor ce locuiesc județul de nord al Tulcei. Cât despre cei din județul Constanța, ei sunt în cea mai mare parte Turlaci, vechi ciobani din Cotel, fixați în sate ca agricultori, în acelaș fel ca și Mocanii români. Și însăși știința bulgară, reprezentată prin Miletici și prin J. Ev. Gheșov, autorul unui studiu asupra acestor ciobani*²⁾, recunoaște acest fapt în ceea ce privește regiunea Dobrici-Bazargic și partea corespunzătoare din Dobrogea românească, precizând chiar că abia un sat la zece dacă n'are contingentul său de vechi păstori veniți dela sud mai de curând. „*Bulgarii*”, —seriea la 1850, într'o vreme când nici o preocupare politică sau națională nu putea să-l influențeze, agronomul român Ion Ionescu,—*„au venit în Dobrogea de vre-o 20 de ani, părăsind ogoarele lor ingrate pentru altele mult mai fertile”*, pe care le-au găsit în această țară. Numărul familiilor bulgare (2214) este aproape egal cu acela al Tatarilor (2225)³⁾. Și chiar pentru sudul provinciei, pentru teritoriul anexat de România în 1913, d-l Miletici putea scrie precum urmează: „Din valea Provadiei, luând calea ferată actuală ca frontieră, și dela Marea Neagră, în apropiere de satul Imrihor, până la Dunăre spre nord, n'am putut găsi un singur loc cu populație bulgară indigenă⁴⁾”. În fine, despre Do-

1) Staroto bulgarsko, p. 14, trad. rom. de Ap. Culea în „Dobrogea No uă” din Constanța.

2) În „Periodicestvo Spisanie”, 1890, pp. 311—312; Cf. *Arbore*, op. cit. p. 36 și urm.

3) Excursion agricole dans la Plaine de Dobrodja, Constanti-nople 1850, p. 82.

4) Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale. III p. 234. Și d-l *Romansky* însuși scrie: „Creșterea numărului Bulgarilor în timpul celor treizeci de ani din urmă se datorește mai ales faptului că Bulgarii originari din alte ținuturi ale Bulgariei n'au încetat de a înlocui pe Turcii cari emigrau. Dacă se are în vedere faptul că emigrațiunea cea mai importantă de acest soi a avut loc înainte de 1881, anume imediat după războiul de eliberare din 1877—78, când o mare parte din populația turcă a emigrat lăsând loc noilor veniți

brogea românească însăși: „a crede că în Dobrogea se afla, exceptând orașele, o populație bulgărească veche, e a ne înșela pe noi înșine”¹⁾. Insuși *Balcicul* era mai înainte, după Jirecek, *un orașel locuit de Găgăuți, fără „nici o casă bulgărească”*.

Dar era aci o altă populație. Fără a socoti pe agricultorii români cari ocupau tot malul drept al Dunărei, mai erau și Mocanii din Transilvania, ale căror privilegii au fost confirmate de toți Domnii Munteniei din sec. XVII și XVIII. *Dovada prezentei lor trebuie căutată și în bogata culegere de cântece populare ce se rapoartă la Dobrogea, pe când nimic din balada bulgară nu-i corespunde.* În ele este vorba de „latini” bogăți, adică Raguzani locuind în orașe, de „Sârbi delicați de Tulcea”, de Turci dela Baba (Babadag), de reizul ce trage la țarm, de hoți ce vin dela Brăila, de ciobani „saigii”, de locuitori români din Chilia, de „Domnul Constantin din Măcin” (asemenea vechilor voievozi dela Vicina sec. XI) și chiar de voievozi, ca Ianco (vre-o veche amintire a lui Ivanco?) cărora li se cere să treacă la islamism și cari reușesc a înșela pe Sultan, pe „Impăratul” însuși și a-l „româniza”, strecurând purceii huliți de Islam în sacul care purtase aurul adus ca preț al convertirii. „Aianii din Chiustengea” stau alături de „boierii Dobrogei”²⁾.

Alte cântece, pentru marile sărbători ale anului, pomenesc de Brăila și de localitățile Dobrogei, care erau indisolubil legate de refrenul popular. Se pomenesc în ele, pentru a afirma și mai clar caracterul local al a-

originari din Tracia turcească (regiunea Adrianopolei), din Dobrogea cedată atunci României, și din Basarabia,—atunci e clar că înainte de eliberare în această regiune, ca și în toată Bulgaria de nord-vest, Bulgarilor vor fi fost și mai puțin numeroși, păstrându-și superioritatea numerică pe litoral, ca și de alungul Dunărei”. Harta etnografică citată mai sus.

1) Op. cit., p. 168; Das Ostbulgarische, p. 19; ambele în *Arbore* loc. cit. p. 58 și nota 1.

2) Se pomenesc chiar și „mărfuri aenești și domnești” *Teodor Burada*: O călătorie în Dobrogea, Iași 1880, p. 127; *ibid.* p. 125: „oile aianilor” și ale „Impăratului”. Se vorbește și de beșlii, ca poreclă satirică (p. 128).

cestor versuri, obiceiuri speciale precum este *haragiul*, apoi stofe orientale cum ar fi postavurile din păr de cămilă, îmbrăcămintea chiar pe care o îndrăgește cea mai mare parte din locuitori, scene cum ar fi acelea ale Turcilor cari răpesc fete creștine etc. Căci trebuie să ținem seama de faptul că în Dobrogea numai Românii au putut avea un contact așa de intim și așa de întins cu lumea turcească, de cari ei singuri dintre creștini erau cu totul deosebiți prin chiar condițiile vieții lor politice.

Nu numai că această populație era de origine română, dar ea mai era, ca și cealaltă populație creștină, sub influența unei ierarhii religioase care funcționa pe țărmul stâng, la Brăila. Și cine cunoaște cât de puțin Orientul, poate aprecia importanța acestor relațiuni, care dădeau preoților educația lor, bisericilor cărțile de slujbă, poporului norme literare. E de ajuns să amintim că, dacă țările române au avut în evul-mediu slavona ca limbă liturgică și chiar ca limbă a Statului, aceasta o datorează faptului că episcopii și mitropoliții bulgari și sârbi de pe malul drept aveau regiunile românești din față sub autoritatea lor. Dela stabilirea dominației otomane asupra vadurilor Dunărei, Turcii se gândiră să le izoleze și sub raportul religios de țările din care fură desfăcute. Brăila, anexată puțin înainte de jumătatea sec. XVI, ajunsese reședința Mitropolitului al cărui titlu era numele grecesc al acestui oraș: Proilavon, Proilava. Dela sfârșitul acestui secol găsim un șef eclesastic al raialelor. Cucerirea trecătoare a lui Mihai Viteazul și a aliaților săi Moldoveni încercă să-i opue episcopatul de Huși, care în curând fu redus la câteva districte ale Moldovei și la anume părți din Bugeacul colonizat de Tatars.

La 1644 cel care ocupă acest scaun însemnat, din mila stăpânului său, Domnul Moldovei Vasile Lupu, a fost marele teolog constantinopolitan Meletie Siriacul.

Autoritatea acestui Mitropolit se întindea și asupra Silistrei care o bucată de timp n'a avut un cap religios al creștinilor în vecinătatea puternicului Pașabeglerbeg. Cu toate acestea, când acest Pașe își alege Babadagul ca

reședință, după cum am mai spus, unul dintre clericii bogatului voevod muntean Constantin Brâncoveanu, doctorul Ioan Comnen, deveni Ierothei Mitropolitul de Dristra (Silistra). Dar orașul era extrem de sărăcit și în puterea ienicerilor, de care trebuia să te păzești fugind chiar și de prelat, după cum ne o spune el însuși în scrisorile sale ce ni s'au păstrat.

După moartea lui Ierothei a trebuit, prin urmare, să se revie la Brăila, unde găsim pe mitropolitul Ioanichie la 1716. Unul dintre urmașii săi, Calinic, originar din părțile apusene ale peninsulei Balcanice, ajuns în 1743 Patriarh de Constantinopole. Intre 1765 și 1771 la Brăila se află episcop Daniel, sub care diocesa fu împărțită de Ruși între episcopii vecini; lui îi urmară Ioachim și Chiril.

La 1814 găsim deasemenea un mitropolit cu reședința în Brăila, un alt Calinic. ¹⁾ Dar dela 1821-1822 prelatul care purta titlul de Dristra și Proilav locuia la Silistra, a cărei importanță crescuse, între altele prin numirea Pașei acestui oraș ca șef al armatelor turcești victorioase în Principate, contra revoluției grecești. Acesta era Antim „om energie și savant“, care primi la 1822, înainte de trecerea Dunărei, pe noii Domni de Țară, pe cari Poarta îi numise în Muntenia și Moldova. ²⁾ În 1829, de altfel, la pacea dela Adrianopole, Turcia își pierdu cetățile de pe malul stâng. Până atunci autoritatea Mitropolitului, care locuise peste trei secole în Brăila, se întindea asupra întregii Dobroge, ca și aceea a Pașei care-i corespundea ³⁾.

Prin urmare este foarte natural să se găsească în biserica mai veche dela Măcin, Azaclău, etc.... unde am făcut cercetări în acest sens, cărți, care sunt adesea date la o epocă mai recentă, de pioși ciobani români, și care sunt ieșite din tipografiile mănăstirești ale Munteniei vecine.

1) Am rezumat cercetările noastre în această privință în Istoria Bisericii, II, pp. 174, 227.

2) Jurnalul călătoriei lor, în *Kogălniceanu*: Letopisețe, ed. II p. 447.

3) Peste „toate locurile stăpânite de Turci, atât pe malurile Dunărei, cât și înăuntrul Basarabiei și chiar dincolo de Nistru“.

Imprejurările ne au făcut să întârziem din nefericire publicarea importantului manuscris pe care l-am descoperit la Azacław ¹⁾, în fața Galaților. Din el se văd sforțările unui cleric care nu urmăse cursurile nici unei școli pentru a scrie înainte de 1860 în limba românească, și, prin numele, cu grije notate, ale locuitorilor diverselor sate ale Dobrogei cărora el le ceruse ajutorul pentru ridicarea unei biserici nouă, el ne introduce în viața fiecărei comunități creștine, așa încât putem vedea caracterul hotărât românesc a numeroase localități, care fuseseră atribuite Bulgarilor în urma unei cercetări superficiale.

Și, în timp ce aceste relațiuni religioase orientau Dobrogea spre țărmul stâng al Dunărei, condițiile economice lucrau în acelaș sens făcând din această provincie o simplă dependență a Munteniei. În adevăr, porturile Mării Negre încetaseră de mult de a funcționa: abia câte-va corăbii mizerabile făceau serviciul de cabotaj. Nu se mai luau din moștenirea lui Dobrotici cereale pentru hrana Constantinopolei, toate nevoile capitalei fiind satisfăcute sub acest raport de grăul românesc ce se încărca la Galați și Brăila. Nu poate fi vorba de un comerț cu centrele, căzute în barbarie, ale Basarabiei meridionale. Principalul produs de export care era lăna, nu putea găsi deci alte debușeuri decât acela al Munteniei.

Găsim, în adevăr, la gura Ialomitei în fața Hârșovei, un vechiu „târg de lână“, Târgul-de-Floci. Acesta exista, având cel puțin două biserici și case de cărămidă la finele sec. XVII, și noi am găsit acolo pietre mormântale de o frumoasă execuție, dintre care una, de marmură, pomenește pe un bogat negustor grec. Orașul decăzu în secolul următor, poate în folosul Silistrei, a cărei Mitropolie era întreținută cu danii din visteria Munteniei. Dar caracterul Mocanilor păstori, strânsele relații economice ale lor, nu cu îndepărtata

1) Un studiu asupra acestui manuscris s'a publicat mai târziu în Neamul Românesc din 13 și 15 Februarie, reprodus în Analele Dobrogei An. III No. 1 pag. 25—33

Transilvanie de unde erau originari, ci cu această Muntenie, de unde veniau tovarășii lor români în Dobrogea, nu fură schimbate. Una din bisericile din vechiul orașel de păstori Valenii-de-Munte amintește în inscripția sa numele logofătului Filip, a cărui orațiune funebră, ce s'a păstrat, îl prezintă ca patronul perpetuu al acestor ciobani rătăcitori până în văile Dobrogei în primul an ai sec. XIX.

CAPITOLUL V

DODROGEA DELA RĂZBOIUL CRIMEII ULTIME CONSIDERAȚIUNI

Războiul din Crimeea aduse în Dobrogea un corp de expediție, comandat de însuși Canrobert, care fu oprit în împrejurimile Constanței de pustiirile holerei. Dar tentativa aceasta, care n'a izbutit, aduse în această regiune, în afară de ofițeri, cari nu ne-au lăsat de cât buletinele lor, ingineri, scriitori, cărora le datorăm știri prețioase asupra populației acestei provincii.

Camille Allard, care a început prin a publica o parte din notele sale în „Illustration“¹⁾, pentru a le reuni mai târziu în volum²⁾, menționează în „mudirat-ul“ Chiustengea 19 sate turcești, 9 tătărești și 5 românești, mărginindu-se a vorbi vag, în altă parte, de „sate bulgărești“. E vorba de Cara-nasuf, Casap-chioi și de Ceamurlia, în timp ce Rasova, Ieni-chioi și Cernavoda, Chiuciuc—Seimeni și Buiuc—Seimeni sunt exclusiv românești, iar Ostrovul cu o populație bulgaro-română. Pe malul Dunărei sunt ciobani Tătari și Români, în timp ce „populația bulgărească e puțin numeroasă“. La Babadag sunt Turci, la Tulcea mahalalele aparțin Bulgarilor și Rușilor, dar sunt și Români, atât din Moldova cât și din Muntenia; comerțul aparține Evreilor polonezi, Grecilor și Armenilor.

El a văzut pe Români, nu numai la ei acasă, dar și

1) No. din 4 Martie 1856.

2) Souvenirs d'Orient: la Dobroudscha, Paris 1859; Souvenirs d'Orient: La Bulgarie orientale, Paris 1864.

ca muncitori „harnici“ întrebuințați la construcția șoselelor și, când ne va descri petrecerile acelei lumi pestrițe ce se afla sub ordinele sale, el va începe cu dansurile naționale românești pentru a ajunge la beția obișnuită a celorlalți și chiar a „stupidului bulgar“ și la permanentele preocupări de câștig ale Grecului, Armeanului și Evreului, apoi la indiferența imperturbabilă a Turco-Tătarilor. Costumul antic al Românului cu „fisionomia lui interesantă“ atrage în special atenția sa la Rasova, unde populația de pescari, supusă unui ciorbăgiu, este în întregime românească și se mai menționează că ea este și aci, ca pretutindeni, „plină de acea inteligență care o caracterizează într'un grad așa de înalt“. Și Allard adaugă la acest elogiu și constatarea următoare, care s'a impus oricărui călător care a întâlnit în drumul său rasa Românilor: „Trebuie să existe în ei o forță de resort foarte remarcabilă, ca să fi putut rezista acestei vieți de frică și de mizerie care i-a fost partea de atâta timp“. Inginerul francez, care avea pe topograful român Aninoșeanu ca coleg, privește cu simpatie figurile „aproape celtice“ ale oaspeților săi rustici, așa de primitivi și de „cea mai grăbită îndatorire“; el le urmărește jocurile lor asemănătoare cu dansurile Franței, ceea ce-i amintește satele patriei sale îndepărtate.

Aproape de clopotnița bisericii ortodoxe, drapelul francez proteja căsuțele românești; și locuitorii din ele, cărora li s'a dat o serbare cu prilejul luării Sevastopolei, se întrebau cu neliniște care va fi soarta lor după plecarea acestor streini binefăcători cari voiau să prefacă într'un adevărat oraș bietul lor cătun sărac. Spre Constanța, aceeași lucrători „pașnici, blânzi și indolenți“, slăbiți de mizerie, dar păstrându-și „puritatea tipului italian“ și ochii melancolici ai femeilor care țin în bordeele lor după tradițiile seculare.

Această populație se întinde la apus, deasupra Cernavodei, până la cele două sate Seimeni. La Hârșova sunt Cosaci—Lipoveni, pescari, cari ocupă malul până la Măcin având în față colonia nouă tătărăști, cum este aceea dela Megidia—pe locul vechiului Cara-su, distrus în 1829,—

numită astfel după Sultanul Abdul-Megid (Cf. Mahmudia după Mahmud, lângă brațul Sf. George) Dar Mocanii din Transilvania străbăteau aceste ținuturi și ei se așezaseră chiar și în satul bulgăresc Celebi-chioi. Ei se ocupă și cu creșterea porcilor. Războiul, care cruțase pe pescari, printre cari sunt și Bulgari (fără a indica teritoriul așezărilor, dar Oltina ne apare ca sat bulgăresc) a pus cu toate acestea piedici grave veșnicilor drumeți ai transumanței ancestrale. O burghezie românească se găsește chiar și la Silistra, unde Allard admiră frumosul costum caracteristic al femeilor.

În rezumat și pentru a întrebuița propriile vorbe ale călătorului, *nu sunt Bulgari decât spre Mangalia și în câte-va sate din interior între Constanța și Tulcea; dar, observație foarte importantă, deoarece Românii sunt priviți cu ochi răi de către Turci, ei se dau drept Bulgari și vorbesc de preferință turcește, fără a se putea ascunde, cu toate acestea, unui ochiu mai deprins, căci se recunosc după tipul lor italianesc.*

După constatările lui Ion Ionescu, citat mai sus, un observator foarte real și atent, se aflau 200 familii bulgărești în cazaua (subprefectura) Tulcei, 92 în aceea a Măcinului, 871 în aceea a Babadagului, 26 în a Constanței, 5 în a Mangaliei, pe când spre Balcic erau 482 și spre Bazargic 538. Pentru a vedea cece putea însemna chiar în această epocă statistică „națională” bulgară, vom observa că o socoteală, publicată în *Țarigradski Vestnik*, dă cifrele aproape îndoite pentru fiecare din aceste circumscripții. Și cu toate acestea cel mai adânc cunoscător al lucrurilor balcanice, Lejean, scria în fruntea „Etnografiei” sale că „rasă bulgărească n'are decât o slabă minoritate în Dobrogea”.

Geologul Peters nu admite la 1865—67, decât 25.000 Bulgari pentru întreaga Dobroge și aceștia adesea nu aveau o așezare definitivă, căci li se părea mai avantajos a emigra fără încetare, spre nord sau spre sud, după perspectivele ce le aveau de a obține ogoare pentru ocupațiile lor agricole.

* * *

România obținând dela Europa la 1878 Dobrogea nordică ca preț al sacrificiilor sale în războiul ruso-turc și în schimbul celor trei județe ale Basarabiei meridionale care se întoarseră la Rusia, a găsit în județul Tulcea numai 3446 familii bulgărești (25.84% din populația totală) iar în Constanța aproape 8000 (dintre care 5000 în colțul din spre Silistra, unde o colonizare recentă avusese loc în paguba Musulmanilor). De atunci aceste cifre s'au menținut astfel: în județul de nord ceva mai mult ca 12.000 suflete, în cel de sud ceva mai puțin de 30.000. Profesorul Ișircov o recunoaște el însuși în studiul său „Dobrogea românească”, publicat în vol. II al revistei „Blgarski Pregled”, când spune compatrioților săi închinați spre exagerări arest crud adevăr: *a crede că există mai mult de 50.000 Bulgari în Dobrogea, așa cum se face adesea, înseamnă a ne înșela în mod grosolan.*

EPILOG

Mult mai numeroși astăzi, Românii au de partea lor caracterul autohton în mare parte, după cum s'a dovedit în aceste pagini și amintirile neîntrerupte ale trecutului care, dacă a cunoscut invaziile altora, n'a clintit deloc persistența sa îndărătnică, care este unul din caracterele distinctive ale rasei sale. Dacă a fost aci o dominație, ea nu era decât continuarea Imperiului a cărui creațiune sunt Românii. Genovezii, stăpânii Chilei și ai gurilor Dunărei, veniau aci ca auxiliari și clienți ai Paleologilor și succesorul lor a fost un prinț român căruia Bizanțul îi trecuse, cu titlul de despot, posesiunea litoralului. El îl părăsi în mâna Turcilor pentru ca, după cinci sute de ani, urmașul său să-l recucerească dela aceeași Turci. Aceasta e în puține cuvinte toată istoria acestei provincii, pământ roman al Imperiului, sub raportul politic și, sub raportul etnografic, teritoriu dunărean, intrând în raza expansiunii române.

Și, în fine, dacă natura a creat solul său, in-

teligența și munca Românilor a adăogit tot ceea ce se afla eri încă, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori”. Căci iată ce era Dobrogea în momentul când stăpânirea turcească se isprăvia: „Când am călătorit în interiorul Dobrogei”, scrie un cercetător al provinciei, „și mai ales în județul Constanța, am fost adânc întristat văzând calamitățile și pustii-rile cauzate de ultimul războiu: orașe distruse, sate în întregime spulberate așa că abia mai cunoșteai că aci au locuit oameni, căci numai pietrele cimitirelor au mai rămas ca să arate călătorului că odinioară au fost locuințe omenești în vecinătatea lor. Cea mai mare parte dintre locuitori sunt aduși la sapă de lemn și totul le lipsește, până și hrana zilnică”

Cei cari cer Dobrogea astăzi nu vor putea opune civilizației înfloritoare pe care au aflat-o aici decât ruinele pe care le-au îngrămădit în trecerea lor: suntem de părere că acest din urmă titlu de stăpânire nu prefuește mai mult ca toate celelalte. ¹⁾

N. IORGA

1) Trad. de C. Brătescu.

MOARTEA VULTURULUI

(JOSÉ MARIA DE HEREDIA)

*Ajuns acum de-asupra zăpezilor eterne,
Cu aripe enorme văslind în largul cer,
Mărețul sbor spre slavă lin vulturul și-așterne
Să-și scalde ochi'n soare și aripa'n eter.*

*Mai sus, mai sus!... El soarbe în pieptu-i oșelii
Din slăvile curate acum putere nouă,
Pătrunde'n uraganul de fulger biciuit,
Dar fulgerul, isbindu-l, îi frânge-aripa'n două!*

*Un țipăt! Și titanul crispat, rostogolit
Și smuls de vijelie,—din care, ca prin vis,
El tot mai soarbe focul,—se nărue'n abis!...*

*O, fericit eroul, ce'n sbor nestăpânii
Spre slavă și virtute, într'un măreț avânt,
Fulgerător își află un astfel de mormânt.*

SALSOVIA

VEDERI ASUPRA PORTULUI CONSTANTA

Portul, o verigă din utilajul transporturilor. Astfel trebuiesc considerate porturile: verigi din imensul utilaj al transporturilor.

În special porturile maritime sunt punctele de legătură între căile de comunicație interioare: căi ferate, canale, șosele și căile exterioare: căi maritime.

Urmează că principalul rol al porturilor maritime este de a face transbordarea călătorilor și mărfurilor din nave — vehiculele căilor maritime — în vagoane, vase fluviale etc., vehiculele căilor interioare — cât mai repede și cât mai puțin costisitor. Desigur au și alte rosturi principale porturile: protejarea vaselor, repararea lor, antrepozitarea voită a mărfurilor etc., dar acestea sunt rosturi derivate, decurgând din misiunea lor inițială de transbordare.

Toate părțile utilajului transporturilor trebuie să aibă o dezvoltare egală. Zadarnic se va da o mare extensiune unui port, dacă drumurile interioare ce îl deservesc nu vor putea debita mărfurile ce portul poate primi și, în cele din urmă, traficul portului se va reduce la debitul maxim al acestor căi. Invers, dezvoltarea căilor interioare nu va folosi, dacă porturile dela extremitatea lor nu vor avea o corespunzătoare dezvoltare.

Nu voi spune că acest principiu nu este cunoscut; dar se pare că, în unele cazuri, el nu este în deajuns luat în seamă.

Toată lumea în România recunoaște că o îmbunătățire a stărei noastre economice nu se poate face fără îmbunătățirea mijloacelor de transport. Mai toți însă visează căile ferate. Câți vorbesc de porturi? În această

privință există o hotărâre recentă caracteristică. În cântul despăgubirilor de război Germania ne va furniza materiale pentru C. F. R. Numai după ce nevoile acestora vor fi satisfăcute, s'ar putea procura ceva și pentru portul Constanța, justificându-se această măsură: că fără o normalizare a căilor ferate, zadarnică este orice acțiune în alte ramuri de activitate. Se vede de aci că nu s'a ținut seamă, de data aceasta, de legătura indisolubilă ce există între căi ferate și porturi. Ori portul Constanța astăzi nu se găsește într'o stare superioară a căilor ferate.

Dovada cea mai bună este că în iarna 1922—1923 el nu poate face față, pentru transportul de cereale, debitului liniei ferate. În 25 zile locațiile preținse de calea ferată au ajuns la suma de 2.500.000 lei. A trebuit să se fixeze o cotă maximă de vagoane, ce pot fi aduse în port.

Ori situația noastră economică și financiară nu se poate îmbunătăți fără un intens comerț extern. Cum exportul țării se făcea înaintea războiului 50% prin porturile Constanța, Brăila și Galați (numai prin Constanța trecea de 26% în 1913), cotă care astăzi trebuie să fie întrecută, acestui comerț trebuie să i facă față, în aceeași măsură, și căile ferate și porturile țării.

Caracteristicile portului Constanța. Nu vom ține seamă numai de ceea ce este astăzi, dar de ceea ce va deveni acest port, date fiind poziția lui și rojul ce-l va juca în utilajul nostru de transporturi.

Constanța, port exterior. În deosebire de Galați și Brăila—porturi interioare—Constanța este portul exterior de seamă al României.

Sunt prea bine cunoscute avantajele porturilor interioare. Este în primul rând plantarea portului în mijlocul, sau cât mai aproape de regiunile deservite de el, ceea ce, prin micșorarea distanțelor de transport pe căile interioare, ieftenește mărfurile.

În Europa cele mai mari porturi sunt *interioare* pentru ocean și mările deschise, cu flux și reflux, formând estuare la gurile râurilor, ceea ce face ușor posibilă menținerea adâncimei în canalele de legătură cu Marea; *exterioare* pentru mările închise, fără flux și reflux, pre-

zentând delte la gurile râurilor (Marsilia și Genua pentru Marea Mediterană, Odesa și celelalte porturi rusești pentru Marea Neagră).

Sunt însă unele avantaje, pe care le au porturile exterioare, atât de importante, încât aproape pretutindeni porturile interioare sunt dublate de porturi exterioare, formând ceace s'a numit *porturi conjugate*.

Astfel Hamburg pe Elba, la 110 km. depărtare de vărsarea în Mare, are la gura acestui râu, ca o complectare, Cuxhaven.

Brema are pe Bremerhaven; Seebruges este o complectare a Anversului. În Franța Rouen și Le Havre pe Sena, S. Nazaires și Nantes pe Loira, etc.

Dimensiunile vaselor moderne. Această dublare a porturilor interioare cu porturi exterioare este datorită creșterii extraordinare a dimensiunii vaselor.

Astăzi vasele cu dimensiunile cele mai mari sunt transatlanticele. Înainte de război a fost o adevărată luptă între societățile engleze și cele germane pentru a deține recordul, atât pentru viteză cât și pentru mărime și confort. De fapt lupta era angajată între cele două State, fiind o manifestare a acerbei rivalități a celor două popoare.

În domeniul viteței Anglia, lăsată la un moment dat în inferioritate, a rămas complet victorioasă. *Lusitania* și *Mauretania* au întrecut viteza de 26 noduri pe oră, traversând oceanul între Dauntr's Rock (Irlanda) și New-York în 4 zile 10 ore și 51 minute.

Dimensiunile cele mai mari, însă, le-au atins Germanii prin vasele *Imperator* și *Vaterland*, încă neîntrecute. După război aceste vase au trecut în stăpânirea, primul a Angliei și al doilea a Statelor Unite.

În tabloul ce urmează se dau câteva date asupra celor mai mari transatlantice existente, luate din revista *Le Génie Civil* No. 4 Iulie 1921.

Franța nu a luat parte la această întrecere. Nici porturile ei, până în ultimul timp, nu puteau primi acești monștri marini. Prin *France* însă și mai ales prin *Paris* ea deține recordul eleganței și al confortului.

Numele vasului	Anul construcției	Lungimea în metri	Lărgimea în metri	Tirant de apă	Tonaj brut în tone registru
France . . .	1912	217	23	9,10	23.660
Paris . . .	1921	234	26	9,50	34.600
Aquitania . . .	1914	275	29,5	10,97	46.500
Mauretania . . .	1907	241	26,8	10,20	32.500
Britanic . . .	1914	268	28,45	10,50	48.000
Olympic . . .	1920	269	28	10,50	45.000
Vaterland . . .	1914	282	30,47	11,50	54.190
Imperator . . .	1914	276	29,9	10,85	52.117

Natural, există și transatlantice mai mici. Tonajul lor însă trece de 10.000 tone registru.

Mai mici sunt paqueboatele mixte pentru călători și mărfuri: 5000—10.000 tone brut.

Cât privește Marina Comercială, a evoluat și ea mult în dimensiuni. Înainte de război tipul cel mai economic era considerat cargoboatul de 5000 tone registru.

Dela 1914 însă au început a se construi vase cu dimensiuni tot mai mari. Din o statistică publicată în revista *Le Génie Civil* No. 21 Mai 1922 găsim următoarele date cu privire la tonajul vaselor mari din toată lumea, la 1914 și la 1921.

Vase dela 1500 la 5000 tone au scăzut dela 23.485.000 la 2.228.000 tone registru.

Vase dela 5000 la 10000 tone au crescut dela 10.496.000 la 22.910.000 tone registru.

Vase peste 10000 tone au crescut dela 3.437.000 la 4.590.000 tone registru.

Deci toată creșterea tonajului se datorește vaselor mai mari de 5000 tone, al căror tonaj total s'a mărit mai mult decât de două ori.

Cauza creșterii dimensiunilor este scăderea ce aceasta o aduce în costul transportului.

Astăzi există cargoboate de 10.000—20.000 tone registru cu un pescaj de 8—11 m.

La 31 Decembrie 1921 existau în construcție pe toate șantierele lumii:

36 vase cu un tonaj dela 10.000 la 15.000 tone registru.

25 vase cu un tonaj dela 15.000 la 20.000 tone registru.

9 vase cu un tonaj mai mare de 20.000 tone registru.

Corelația dintre dimensiunile vaselor și dimensiunea porturilor. Se spune că porturile sunt construite pentru vase și nu vasele pentru porturi. Nimeni însă nu va construi vase care să nu poată fi primite de nici un port. Astăzi mărimea lor maximă este dată de proporțiile unor anumite porturi și canale. Acestea sunt: New-York și canalul Panama pentru legătura Americii cu restul lumii; canalul Suez pentru legătura Europei cu Oceanul Indian și Extremul Orient.

Ambrose Chenal, canalul de acces la New-York, lung de 7 mile, larg de 900 m. are 12,16 m. adâncime la apele cele mai mici. Bazinele New-Yorkului au totdeauna adâncimea de 12 m. În 1884 accesul la acest port, la apele cele mai mici, era pentru vase cu cel mult 7,19 m. pescaj.

Ecluzele din *Canalul Panama* pot primi astăzi vase cu 12 m. tirant de apă.

Canalul Suez, inaugurat la 1869 pentru vase de 7 m. tirant maxim, în urma repetatelor adânciri și lărgiri, a ajuns să poată primi, dela 1 Ianuarie 1922, vase cu 9.50 m. tirant de apă.

Astăzi porturile cele mai mari ale lumii au ajuns să aibă bazine și cheiuri având în permanență, la piciorul lor, 12 m. înălțime de apă. Astfel sunt porturile: Southampton, Douvres, Brema, Le Havre prin lucrările în curs, tot astfel Marsilia, Genua (Bazinul Victor Emanuel) etc.

Adâncimile de 10 m. sunt considerate astăzi ca indispensabile. Dar atari adâncimi nu se pot obține decât în *porturile din ape adânci*. De aci nevoia porturilor interioare de a se dubla prin porturi exterioare din ape adânci.

Porturi de escală. Dar mai este ceva: marile vase de călători, transatlantice și mari paqueboale, având curse regulate, deservesc întotdeauna mai multe porturi aparținând mai multor țări. Aceste *porturi de escală* sunt totdeauna alese dintre porturile exterioare, din ape adânci, pentru a se evita întârzierea ce ar rezulta din parcurge-

rea canalului de legătură cu Marea, a unui port interior și pentru încă un motiv: pasagerul este totdeauna foarte grăbit și mai ales bucuros a debarca cu câteva ore mai de vreme. Trenurile extra-rapide, care întotdeauna deservesc porturile de escală, îl fac ca în totul să câștige câteva ore. Acest câștig de timp contează adesea și pentru mărfurile ce fac încărcătura vapoarelor poștale și de călători: mărfuri scumpe și cu destinația rapidă.

Din aceste puncte de vedere *Constanța este singurul port în ape adânci, port de escală și, într'un viitor apropiat, port de mare navigație* pentru țara noastră.

Astăzi el are cheuri cu 8 m. adâncime de apă, iar la intrare 9 m. Din acest loc lundul Mării coboară spre larg cu o pantă îndreptată spre E. S. E., la 500 m. depărtare dela far având 11,50 m. adâncime, iar la 1000 m. peste 13 m.

Apoi este cel mai apropiat punct al Mării Negre de București; în această privință traseul căii ferate, în linie dreaptă, deservindu-l perfect. Urmând via Constanța, călătorul ajunge cel puțin cu 10—12 ore mai de vreme ca prin Galați. În această privință, în afară de rosturile lui speciale în comerțul Țării, Constanța este portul conjugat al porturilor Galați și Brăila, cu un rost de complectare mărit prin închiderea navigației în acele porturi, timp de câteva luni, în timpul iernei.

De altfel Constanța este deservită dela 1 Iulie 1921 de un serviciu regulat de transatlantice, ale Societății Embiricos, făcând curse New-York—Constanța, serviciu suspendat în parte din cauza războiului greco—ture. Societatea întrebuințează în acest scop patru vase, dintre care King Alexander, cu un tonaj brut de 15746 tone registru și o lungime de 181 m., este unul din cele mai mari care au vizitat portul acesta și pot fi primite de el.

În cursul anului 1922 portul Constanța a fost vizitat de 6 vase cu un tonaj net mai mare de 5000 tone.

Dar pentru a putea face față acestor nevoi la Constanța va trebui a se executa multe lucrări.

Noi bazine cu ape adânci și cheuri la care să poată acostă vase din cele mai mari; gări speciale pentru trans-

bordarea comedă a călătorilor și coletelor în trenuri; utilaj mecanic perfect; instalații mari de reparații de vase: forme de radub și ateliere, pentru ca portul Constanța să devie și un *port de reparații*. Astăzi multe vase ne ocolesc din cauza acestei lipse și aceste instalații sunt de urgentă nevoie pentru marina noastră de comerț.

Constanța, port complex. Dacă la rolul de primă importanță ce portul nostru îl joacă în comerțul extern al României, cu specializarea în exportul cerealelor și petrolului, adăugăm rolul de port de escală și de călători, și dacă ținem seamă de funcția ce cu siguranță va avea de îndeplinit ca *port de tranzit*, pentru părți din ținuturile Europei centrale, și ca *port de antrepozit*, ne putem da seama de complexitatea funcțiilor ce acest port este chemat a îndeplini.

Constanța un port neisprăvit. Războiul a găsit Portul nostru în plină construcție. Programul inițial ce a început a se realiza în 1895, nu era terminat în 1914. Războiul a distrus parte din instalație: utilajul silozurilor în mare parte, foarte multe linii din port și linia Canara până la Halta Traian, instalația din Canara, clădiri de aci și din port, instalații de luminat în parte, vase de serviciu, mașini din ateliere, 12 rezervoare de 5000 m. c., unul de 1000 m. c. etc. etc. Acum aproape totul este refăcut (cu excepția liniei ferate la halta Traian, a câtorva rezervoare în lucru etc.).

Astăzi, după 28 de ani dela începerea construcțiilor, mai sunt foarte multe lucrări de executat pentru ca portul, în liniile prevăzute atunci, să fie complet. Intre altele:

1500 m. l. de cheu

1 magazie de silozuri de utilat.

1 „ „ „ de făcut în totul, afară de fundații.

Gara maritimă.

Utilarea tuturor cheurilor cu grue.

Construcția de magazii și antrepozite.

Complectarea uzinei cu noi grupe electro motoare.

Complectarea platformelor și pavarea portului.

Complectarea consolidării malurilor.

Forme de radub și instalații de reparat vasele etc. etc.

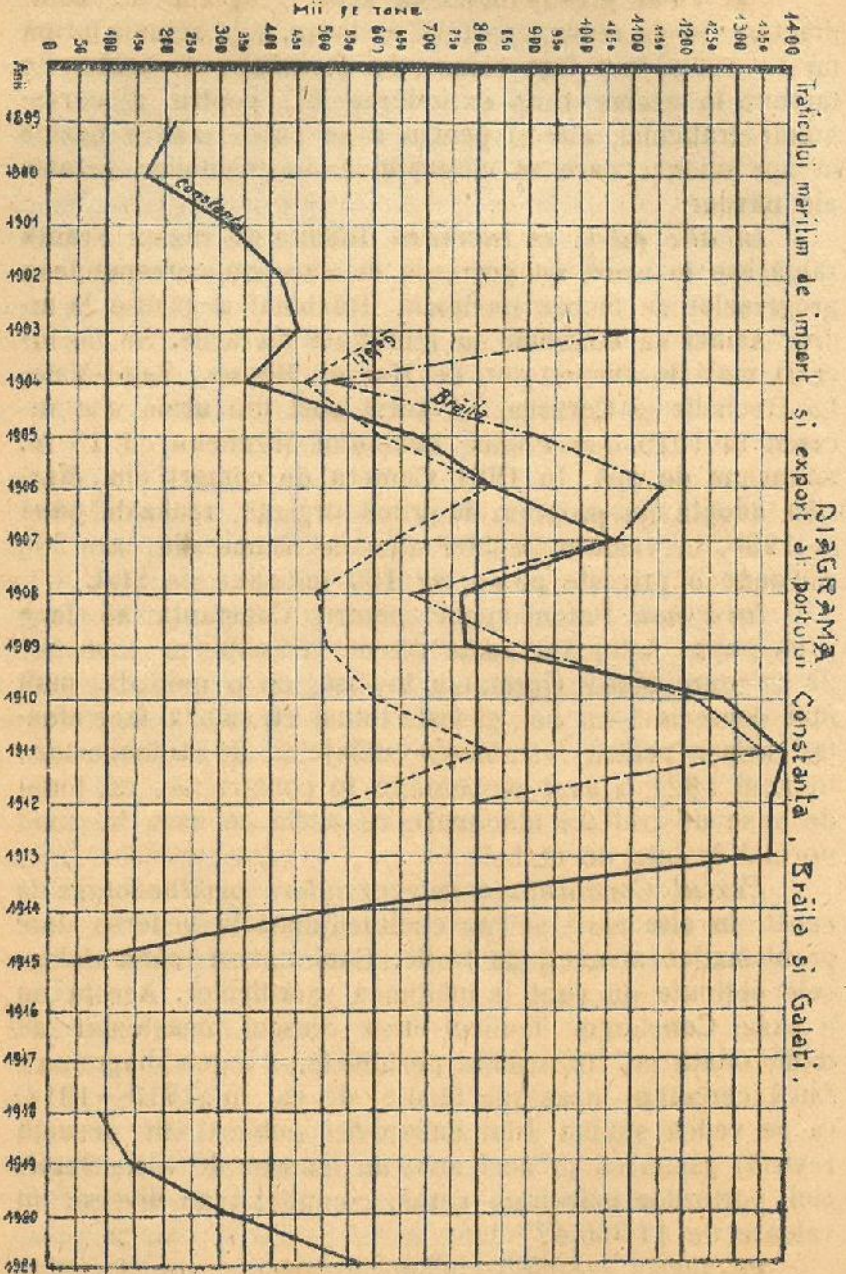
Dar chiar presupunând că acest program de complectare se va realiza, portul Constanța, sub actuala formă nu va putea face față comerțului României de astăzi. Se impune în acelaș timp extinderea lui, pentru a corespunde traficului, dar și pentru a se putea realiza bazine în ape adânci, care să corespundă dimensiunilor actuale ale năvilor.

In alte părți se lucrează. Înainte de război Franța rămăsese în urmă cu porturile ei, care nu corespundeau progreselor ce făcuse navigația. Războiul a găsit-o la lucru. Astăzi ea continuă cu febrilitate lucrările. Se fac lucrări mari în Dunkerque, Le Havre, Rouen, Saint-Malo, La Rochelle și Carselle. La acest port din urmă s'a început în 1919 construcția bazinului Mirabeau cu 13 m. adâncime de apă. În 1921 Camera de comerț din Marsilia adoptă un program de primă urgență, realizabil până la 1930, în valoare de 300 milioane franci, din care 200 milioane o privește pe ea, iar 100 milioane pe Stat.

Iară noi. Putem spune, pentru Constanța se face prea puțin. Așteptăm poate să ne însănătoșim moneda? Să fie oare bine? Germania învinsă, cu o monedă mult mai depreciată ca noi, găsește totuși cu cale a face sforțări uriașe pentru restabilirea utilajului de transporturi. În anul 1921 a avut pe șantiere, în construcție, un tonaj de vase de trei ori mai mare ca acela ce avea în mod normal înainte de război.

Portul Constanța, o întreprindere producătoare de venit. În alte părți se fac cheltueli mari în vederea unei problematice atrageri de trafic. Sunt cazuri când foloasele obținute nu sunt la înălțimea sacrificiilor. Acesta nu e cazul Constanței. Traficul ei a crescut neașteptat de mult, odată cu construcția portului (a se vedea diagrama). Dacă cercetăm încasările făcute de ea în 1913—1914, (a se vedea studiul d-lui Lazarovici publicat în această revistă) găsim că în acel an s'au încasat de către Serviciul porturilor maritime, vamă, comună, taxe diverse în valoare de 11.360.477 lei.

Pe acelaș exercițiu cheltuelile bugetare ale Serviciului porturilor maritime a fost de 1.615.121 lei. Nu avem

date pentru cheltuelile vămei, poliției etc., dar putem spune cu siguranță că pentru acel an, portul Constanța a produs un venit net de 9.000.000 lei. Ori portul până la aceea dată costa 70.000.000 lei. Ar fi zadarnic să comentăm elocvența acestor cifre.

Este de observat că, dacă am fi luat în seamă numai încasările făcute de S. P. M. pentru instalații, încă am fi găsit un venit net de 1.608 295 lei.

Legătura Constanței cu Dunărea. Dacă ne aruncăm privirile pe harta Statelor cu o cultură mai înaintată, vom vedea peste canevassul căilor ferate, un altul foarte bogat de râuri canalizate și canale. Aceste mijloace de transport astăzi merg mână în mână, complexându-se unele pe altele. Transportul pe apă fiind mai ieftin și mai încet, s'a făcut și o diferențiere a traficului. Căile de apă pentru mărfuri grele și estive; căile ferate pentru cele scumpe sau cu destinație rapidă.

Canalele și râurile navigabile aduc cele mai mari servicii instalațiilor industriale, marilor aglomerații de populație și porturilor maritime.

Astfel, pentru anul 1913 traficul Parisului pe apă (Sena) a fost de 16.496.000 tone, pe când al Marsiliei, primul port al Franței, pentru acel an, a fost numai de 8.936.000 tone. Pentru același an traficul căilor ferate pentru Paris a fost de 8.347.406 tone.

Mai toate porturile mari sunt în legătură cu rețeaua interioară de canale a țării.

Marsilia era lipsită de această legătură.

Astăzi se lucrează la legarea ei cu Ronul care, de altfel, se canalizează pe toată lungimea, dela granița Elveției. Pentru canal se fac lucrări uriașe. Ultima porțiune Arles-Marsilia, trece prin subterana Rivei, cea mai mare subterană din lume, lungă de 7000 m. largă de 22 m. înaltă de 14,50 m. Incepută în 1911, va fi gata la 1925.

În acest domeniu noi avem enorm de lucrat. Din fericire posedăm cea mai remarcabilă cale fluvială din Europa: Dunărea pe 1000 km. și gurile ei. În afară de perfecționarea acestei căi, avem de făcut canalizarea celorlalte râuri și legătura lor cu canale de-alungul țării.

Legătura Dunărei cu Marea prin un canal Cernavoda—Constanța va aduce un enorm avantaj Portului Constanța, economiei țării și apărării ei.

Rivalitatea dintre Porturi. Există o rivalitate între Constanța de o parte, Galați și Brăila de altă parte. Acestea din urmă au privit cu îngrijorare ridicarea neașteptată a traficului Portului nostru. Astfel, de unde la 1889 traficul Constanței era de 217.264, a ajuns în 1912, pentru import și export la 1.400.000 tone, pe când în același an Brăila a avut 1.170.000 tone și Galați 600.000 tone. De unde în 1895, data începerei lucrărilor, traficul Constanței aproape nu conta, a ajuns în mai puțin de 20 ani, cel mai mare port al României, cu toate că încă necomplet, lipsindu-i cea mai mare parte din utilajul necesar.

Observând însă că în acest timp traficul porturilor dunărene nu a regresat, ci a avut un progres lent, putem conchide că portul Constanța nu s'a dezvoltat în dauna acestora, ci spre marele folos al comerțului țării.

Pentru România nu sunt prea multe trei porturi mari.

Vom aminti că Franța posedă 7 mari porturi de categoria I (cu un trafic anual mai mare de 2.000.000 tone) și 9 porturi importante de a doua categorie.

Acelaș lucru se poate arăta despre celelalte mari țări ale Europei apusene.

Dar, cum s'a arătat mai sus, prin situația ei în ape adânci, Constanța formează cu porturile dunărene o serie de porturi conjugate și progresul ei va fi spre folosul tuturor.

Se cunosc din alte părți rivalități dăunătoare, care au existat în cazuri similare. Astfel a fost îndelunga rivalitate dintre Nantes pe Loire și S. Nazaires la gurile acestui râu. Primul vedea în înființarea celuilalt un concurent ruinător și făcea toate eforturile să-i oprească dezvoltarea. Avântul S. Nazairului a adus de fapt după sine prosperitatea în Nantes și astăzi aceste două porturi se dezvoltă în perfectă armonie.

Rivalitatea aceasta se manifestă, natural, mai mult în lumea comercială. La Congresul Camerelor de comerț

din România, ținut la Constanța în 1922, a fost destul de pronunțată. Între altele se spune că la vizita ce congresul a făcut-o portului, delegații din Galați și Brăila nu au luat parte. Un lucru mic, de sigur, dar care denotă o stare de spirit blamabilă. Înțelegem rivalitatea creatoare, înbolditoare la lucru, dar nu aceea de denigrare și cu tendințe de împiedicare a altor organe asemănătoare, existente spre cel mai mare bine al țării.

În fond această rivalitate nu are prea mare importanță. Organele centrale care conduc porturile și guvernele știu a aprecia prea bine importanța tuturor porturilor și a aloca fiecăruia, după nevoi, și după interesele și resursele țării, sumele necesare dezvoltării lor.

Dacă este o concurență de care trebuie să ne temem și pe care trebuie să o învingem, este aceea a porturilor străine. Chiar astăzi parte din mărfurile pentru Banat și Transilvania merg prin Fiume și Triest. Printr'o amenajare perfectă și rapidă, portul nostru va putea concura, ca port de antrepozit, alte porturi din Marea Neagră, ale țărilor vecine nouă. Trebuie să ne grăbim să dezvoltăm cât de curând porturile noastre, pentru a menține și câștiga un trafic cât mai mare, căci mai târziu va fi foarte greu să deturnăm traficul de pe alte căi.

Orașul Constanța și Portul. Orașul Constanța datorită în întregime marea sa dezvoltare înființării și dezvoltării portului.

De unde la 1878 populația orașului trebuie să fi fost de 6000—7000 locuitori, a ajuns în 1900 la 12000—13000 locuitori și la 29000 locuitori în 1913. Pretutindeni dezvoltarea porturilor a adus după ea dezvoltarea orașelor. Întinderea de câteva decenii a portului Marsilia dealungul coastei, prin înființarea a noi bazine, a dat naștere la noi foburguri.

Constănțenii trebuie să fie mândri de portul lor, dar trebuie să fie și demni de el.

Este adevărat că în multe alte părți porturile sunt în cea mai mare parte opera orașelor și mai ales pentru trecut. Astfel sunt porturile italiene Veneția; Genova; astfel este Marsilia, astfel sunt porturile hanseatice ale Germaniei.

Dar dacă astăzi marile porturi sunt opera întregii țări, orășenii porturilor respective trebuie să știe că, fiind primii cari trag foloasele din ele, au și cele mai mari datorii față de ele, trebuind a veghea pentru o cât mai mare desăvârșire a lor. In alte părți identificarea lor merge așa de departe, încât administrația lor stă în puterea municipalităților.

Astfel sunt marile porturi olandeze.

Dar, în afară de faptul că vitalitatea orașului îi vine dela port, comuna are enorme avantaje prin taxele ce le percepe. In exercițiul 1913—1914 s'au ridicat la suma de 1.428.283 lei.

Portul și Județul. Netăgăduite foloase trage întreg ținutul din dezvoltarea portului. Îți dai seama de acest lucru când vezi șirul nesfârșit de căruțe ale micilor producători scurgându-se în port pentru a vărsa producția lor direct în silozuri, vândută direct cu ajutorul casei de gajuri, pentru străinătate, cu maximum de folos posibil. Dar portul este un mare centru de consumație. Vapoarele se aprovizionează în porturi. Tot ce iace poate produce un agricultor sau un fermier, lăptării, legume, păsări, fructe etc., găsește aici o desfacere sigură și avantajoasă. Din nenorocire ținutul nu îndeplinește cum trebuie această misiune și portul nostru este departe de a fi un port de aprovizionare. Și în această direcțiune este câmp de activitate.

Concluzie. S'au expus mai sus câteva vederi mai mult sau mai puțin disparate asupra portului Constanța. Din acestea s'ar putea totuși conchide două lucruri:

- 1). Rolul ce portul Constanța va juca în dezvoltarea comerțului nostru este din cele mai mari.
- 2) Nevoia completării și dezvoltării lui este imediată. Orice zi de întârziere înseamnă o zi pierdută pentru ameliorarea situației noastre economice.

Januarie 1923

VIRGIL B. COTOVU

GÂNDACUL

Cu platoșă de șmalț, pe trup leită,
La cingătoare numai gătită,
Și cu răsfrângerii vii, scânteetoare,
De pietre scumpe 'n razele de soare,

Un biet gândac, c'un fir de iarbă 'n gură,
Aleargă, aferat peste măsură,
Pe-o linie sucită, 'ntortochiată,
In cetina brădetului uscată.

Dar cine-o fi, mă rog? și ce zor are?
—Problema, dacă cere-o deslegare
Și dacă pare lucru de nimică,
De socotești mai bine, se complică.

Firește, poți scăpa c'o ironie:
„Ia o insectă-acolo, —ce să fie?—
„Și merge-așa, nu știe nici ea unde...“
Dar asta nu se chiamă a răspunde.

E vorba: *El*, ce personalitate
E 'n gândăceasca lui societate?
Ce robotește ziulica 'ntreagă?
De unde vine? și 'ncotro aleargă?

Poate-i un simplu gospodar ce-anume
S'aprovizionează cu legume
Și, pentr'un firisor de iarbă, insul
A trebuit să calce tot cuprinsul.

Poate, cu grija casei, gospodarul
 Și-o fi 'ncurcat cumva itinerarul,
 Și-acuma, vrând palatul să și-l cate,
 A rătăcit pe locuri neumblate.

Poate-i un diplomat de carieră,
 In dinți cu gloriasa-i bandieră.
 Și poate 'n cine știe ce tavernă
 A aranjat politica externă.

Sau poate 'n cârdășia unor prieteni
 S'o fi 'ncurcat la grotlele din cetini,
 Și-o fi perdut la cărți, ori, cine știe,
 Poate-i chiar el un grec de meserie.

Poate-i un sportsman, care s'antrenează,
 O sentinelă, care patrulează,
 Un mesager c'o strașnică solie,
 Ori un bandit scăpat din pușcărie.

Poate-i un botanist ce explorează
 Imprejurimile și colectează
 Anume importante exemplare
 Pentru neprețuitele-i herbare.

Poate-i spițer, ori medic de valoare,
 Ori un bolnav ce face băi de soare,
 Precum se poate foarte bine iară
 Să fie-un regretabil pierde-vară.

De-asemenea s'ar fi putut să fie
 Poftit să onoreze-o sindrofie
 Și întâmplarea să-i fi scos în cale
 Pe Dulcinea visurilor sale.

Și tot așa, e foarte cu puțință
 Să fi audiat o conferință,
 Ori un concert simfonic, ori o scenă
 Patetică, de nu cumva obscenă.

Dar dacă el, gândacul, se grăbește
 Pentru vre-un copilaș care tânjește,
 Ori pentru un bunic în agonie.
 Și iarba nu-i decât o doctorie?...

Ori dacă iar (ce nu se poate par'că!?)
 E un apaș periculos ce 'ncearcă
 O senzațională lovitură
 Cu iarba fiarelor ce ține 'n gură?...

Ori dacă.... Inșă câte ipoteze
 Ar mai putea să se imagineze,
 Văzându-l cum alcargă 'n goana mare,
 In sus și 'n jos, haihui, la întâmplare?!...

Dar iată-l, sprinten, vine, vine, vine,
 S'apropie din ce în ce de mine...
 Un vreasc îi stă în drum,—îl ocolește,
 Pentru că nu degeaba... se grăbește.

Și, când ajunge 'n fața mea, gândacul
 E par'că și mai zăpăcit, săracul :
 Surpriza-l uluește, se 'nțelege,
 Dar, inimos cum e, se reculege.

Stă 'n loc, iscoditor, și mă privește
 (Oare cu ce butuc m'asemuește?)
 Mă pipăe cu ambele antene
 Și-apoi dispare 'n niște buruene.

Probabil că acolo sunt pitite
 Și de întemperii adăpostite,
 Sub brusturul crescut în as de cupă,
 Apartamentele ce le ocupă.

Și poate tot acolo o iubită,
 De 'ntârzierea lui neliniștită,
 In prag, de dimineață, stă la pândă,
 Geloasă, 'ngrijorată și flămândă.

Geloasă, da! pentru că decadența
 Va fi condus-o la experiența
 Că sexul tare, slab dela natură,
 Se 'nduplecă la ori-ce aventură;

Și 'ngrijorată, că vre-o păsărică
 L'o fi luat în cioc, ca pe-o nimică,
 Fiind știut că'n codru niciodată,
 Vieța nu e bine-asigurată.

Eu par'că-o văd, într'un *tailleur*, cochetă,
 Itindu-se, făcând o piruetă
 Și dispărând, ca iar să reapară,
 Nervoașă, supărată loc și pară.

Și-o văd cum de odată se oprește,
 Apoi cum urechiușile ciulește,
 Și 'n fine cum tresare 'nfiorată
 De-un fâșiit în cetina uscată.

Ea îi cunoaște mersul, fiți pe pace,
 Cadența lui și zgomotul ce face,
 Și de-ar minți-o și instinct și minte,
 Rămâne inima care n'o minte.

Iar când apare *El*, zorit ca vântul,
 Cutremurând din temelii pământul,
 Ea-și șterge cu lăbuțele obrazul
 Și uită ca prin farmec tot necazul.

Și-ar vrea să-î spue numai fericirea
 Că-l vede iar voinic și 'n toată firea
 Și după cuviință să-l desmerde
 Pentru doritul fir de iarbă verde.

Deci....pune masa și pe ea salata,—
 Și prânzul lor luculian e gata,—
 Apoi... ce fericire ideală!
 Și ce delicioasă ronțăială!!...

.....
 Inchipuirea unui singuratic
 Umanizându-te, gândac simpatic,
 A dat ținutei tale impulsive
 Interpretări, deși inofensive,

Dar poate că meschine și banale,
 Ori jignitoare demnității tale,
 De care înțeleg să-ți cer iertare,
 Căci, știi și tu, *humanum est errare*.

Îți cer iertare de nesocotința,—
 Care frizează chiar necuviința,—
 De-a fi pătruns, din curiozitate,
 În sacro-sancta ta intimitate.

Și-ți cer ertare, mai ales, gândace,
Pentru ofensa ce 'ndrăznii a-ți face
Asemănându-te cu unii oameni
Cu care n'ai voi să te asameni.

Și-acum, scormonitor de vremi trecute,
Ce m'ai înveselit o clipă, du-te
Unde te chiamă dorul, și mă lasă....
Pe mine nimeni nu m'așteaptă-acasă.

ROZMARIN

CĂPSALA, ARSA, PĂRLEANDZA, AFUMATA SI ARUNCU

în legătură cu viața păstorească la Aromâni

Viața păstorească a poporului român, jucând un rol deosebit în trecut, nu se poate înțelege pe deplin decât studiind-o în toate manifestările sale. Cele mai jos expuse descoperă un colț al acestei vieți, după cum cred.

În toponimia aromânească întâmpinăm deseori denumirile *căpsală*, *părleandză*, *arsa* și *afumata*. Toate acestea înseamnă cam unul și acelaș lucru: ceva ars, pârlit, sau afumat, precum ar fi o liveadă, o câmpie, un șes, o pădure, pajiște, munte, poiană. Origina acestor numiri stă în strânsă legătură cu obiceiul ce-l au ciobanii ca toamna, când coboară cu vitele lor la șes, să dea foc la păduri sau la iarba din poeni și pajiști, în credința că la primăvară va crește iarba din belșug și mare. Pădurile se ard ca să lărgească și mai mult pământul de pășunat. Tot acelaș lucru îl fac și primăvara la șes. Apropiindu-se vremea când să se urce cu vitele și tot avutul lor la munți, după ce vitele sunt pornite și îndepărtate îndestul de mult de *mandra* (=pășunatul de iarnă) unde au iernat, unii ciobani aprind iarba, uscată pe acea vreme, cu iască, în diferite locuri, făcând ca focul să se întindă încetul cu încetul pe tot cuprinsul *mandrei*, în tot întinsul acelei regiuni. În legătură cu acest obicei de osândit al ciobanilor, care nu puțin au contribuit la despădurirea munților din multe ținuturi din Peninsula Balcanică, stă și zicerea aromânească: „*Căpsală!*” sau: „*Fă-ū căpsală!*”, sau: „*căpsălseă-ū!*”, ori „*căpsălseă-le!*”, cu înțelesul metaforic de: „șterge-o!”, șterge-o repede, pe nesimțite, fără să te prindă de veste!” Din acest înțeles de „fugă pe nesimțite” s'a dezvoltat sensul de „a fură”, „a șterpeli!": „*Li căpsălsi!*”=le fură (cfr. *Basme Aromâne*; Papahagi, glosar, art.

căpsălescu). *Nă li căpsălsi pearile dit gărdinta* = Ni le șterpeli perele din grădina.

Cei cari pun foc, cari ard iarba, caută după ispravă să fugă, ca să nu fie prinși de țărani din satele respective. În adevăr, aceștia prinzând de veste, că puțină iarbă rămasă după retragerea vitelor aromânești, pe care ei, după obiceiul, nemai fiind folosită de ciobani, au voie acuma să o pască cu vitele din sat, este nimicită prin foc, sar cu ce pot și vai de vinații ciobani, când sunt prinși. Sunt stâlciși în bătăi, uneori închiși și câteodată omorâți cu bătele fără nici o judecată. Ciobanii știu prea bine ce-i așteaptă în asemenea cazuri, de aceia au grije să o ștergă repede, pe nesimțite, hoștește. De aci deci s'au născut zicerile amintite mai sus, ca și zicerea: *U fecu* (=feciu) *căpsală* (=o arsei, am ars-o) cu înțelesul de „o ștersei“. Tot așa se mai aude: „*Anurzește* (cit. anjurzește) *căpsală*“ = miroase a ars, cu înțelesul figurat de „miroase a fugă; miroase a fugă într'ascuns; miroase a furt“.

Tot așa, din fumul ce se ridică din cășunarea arderii, s'a născut expresiunea figurată „*Afumă-o*“ = Șterge-o! „*Le afumă*“ = le șterpeli, adică: a aprins, a pus foc, și-a luat apoi ce-a putut și a șters-o!

Denumirea *căpsală* o întâmpinăm mai mult în toponimia regiunilor câmpenești, în deosebi în ale Tesaliei, unde-și ierneză Aromânii vitele, și unde locuitorii, deși *gărăguni* (Aromâni grecizați) în cea mai mare parte, vorbesc astăzi grecește.

O mai întâlnim de asemenea prin câmpiile Sărunei (Salonicului), Caterinei, Casandrei, într'un cuvânt la Arniu.

Cuvântul este împrumutat din limba neogreacă și se derivă dela *καίω* (citește: K'eo) = ard; aor. *ἔκαψα* (citește: écapsa) = arsei, de unde s'a făcut în graiul Aromânilor „*căpsală*“ prin sufixul *-eală*, ca în *videală* = „lumină“ dela *ved*; etc. În graiul neogrecilor nu se aude *căpsală*. Se aude numai expresiunea *καψαλιζω* (cit: capsalizo) cu sensul figurat din Aromână „o șterg“, *τὰ καψαλιζοε* (cit. *ta capsalise*) = o șterse, însă numai ca Grecii de prin Tesalia și Epir, cari trăiesc laolaltă cu Aromânii, dela cari au și împrumutat expresiile.

Terminul *căpsală* nu se găsește aproape de loc în toponimia muntoasă, adică prin regiunile vâratice ale Aromânilor. *Căpsală* se află la Dămaș, Liftirohore, Tricol (Tesalia) etc. și

s'ar putea zice, că nu există *mandră* în Arniu, unde să nu se afle câte o localitate cu numele de *căpsală*.

Pentru denumirea locurilor de păduri, pajiști, poeni arse din regiunile vătate, Aromânii întrebunțează mai mult cuvântul *arsu* sau *arsa*, după cum se califică un lucru masculin sau feminin: (muntele) *arsu*, (pădurea) *arsa*. *Arsa* o întâmpinăm și la Daco-Români. Așa se numește *Arsa*, localitatea de deasupra „Stânei regale” dela Sinaia, în drumul ce duce spre Jepi (jud. Prahova) și altele.

Pe lângă *arsa* și *arsu* mai găsim la Aromâni și numirea de *Pârleață* sau *Pârleandză*, dar iarăși numai în locurile muntoase unde petrec Aromânii vara cu vitele lor. Și această numire topografică, ori unde o întâmpinăm în Peninsula Balcanică, se datorește numai Aromânilor și stă în strânsă legătură cu *arderea*, cu obiceiul păstorilor de-a arde, de a „da foc” la poeni și pajiști—mai ales—a căror iarbă se pârlește, ci nu și la păduri, care trebuiesc arse, ci nu pârлите, ca să defrișeze pământul și să l facă bun de pășunat.

Pârleață se zice o *vuloagă* (=pajiște, poeană) din muntele *Gândaciu* dela Livezi (sat locuit exclusiv de Aromâni grămusteni, în eparhia Sărunei). ¹⁾ *Pârleandză* se numește una dintre cele mai frumoase și mai încântătoare localități din *Șilătura* ²⁾ cu acelaș nume, așezată între satele aromânești Cuțufliani și Turia, și împresurată de pini și fagi seculari, cu iarba bogată și moale ca mătasea, brăzdată de pârăeașe și izvoare limpezi și reci; aci, în fiecare vară se așează una sau două «cășeri» (=stâne). Înainte de războiul balcanic aci se afla hotarul ce despărția Grecia de Turcia.

O altă numire topografică *Pârleandza* se află în partea de luroasă a Tesaliei, la Vlaho Jane, după cum îmi comunică D-I G. Zuca, originar din Sămărina. Este știut, că bună parte din Sămăriniași ierneză la Vlaho-Jane și Păliu-Sămărina (Tesalia).

Cași *căpsală* dela gr. *keo*=ard, *arsa* dela ard, tot așa și *Pârleață*, respectiv *Pârleandză*, se derivă dela verbul *pârlesc* =ard, *pârlesc*. Vb. *pârlesc* IV la Aromâni are aceleași înțelesuri ca și vb. *pălesc*. Între alte înțelesuri cuprinde și pe cel de

1) Comunicat de D-I Mihail Gioga, fost institutor la Livezi.

2) Coama muntelui.

„părlire“ a părului dela obiectele nouă de lână, ca ciorapi noi, scutece, scurteici de lână, *) etc. Numai după ce au fost „părlite“ bine la para focului aceste obiecte se spală. Și tot *părlire* se zice când se dă foc ierbii uscate. Dela *părliescu* prin adăugirea sufixului —*eață* a rezultat *părlleață* = *părlleală*, care apoi, ca și *căpsală*, *arsa*, s'a dat ca numire topografică, desemnând „locul părlit“. Forma *Părlleandză* a rezultat din prima formă *Părlleață* și-i datorită epenteticului *n*, născut, după părerea mea, din pricina lichidei *l*, ca în lanț < laț, etc.; întâi am avut deci *Părlleață* și apoi **Părlleantă*. Probabil, sub influența l. neogrecești, la care grupul consonantic *nt*, *nts* se rostește ca *nd*, *ndz*, s'a zis apoi *Părlleandză*. În sprijinul acestei păreri vorbește și *culeandză* scurgerea vitelor; boală epidemică la vită, din lat. *collicia*, — am > *culeață*, *) întocmai ca și *purcăreață* (dela lat. *porcaricius*, a, um). Forma *culeandză*, pe lângă *culeață*, după părerea mea, s'a dezvoltat tot în felul arătat mai sus, prin epenteticul *n*, dând întâi **culeantă* și apoi *culeandză* în graiul Aromânilor din Epir-Tesalia. Poate că tot aceeași explicație trebuie dată și cuvintelor: *căpărlleață* (se mai aude și sub forma: *căprăleață*, *căprăreață*, *căpăvreață* și *căpărlleandză*) din **capraricius*, a, um; *văcăreață* (și: *văcăreadză*) din **vacaricius* a, um, dezvoltate prin analogie după „*purcăreață*“, sau rezultate din *văcărie*, *) *căprărie* 4) plus sufixul —*eață*. Deci din formele: *văcăreață* și *căpărlleață* nu rezultă câtuș de puțin că ar urma, după cum crede d. Capedan 5), să fie „staulul pentru văcari și căprari“, ci reese cât se poate de firesc că este vorba de „staulul pentru văcărie și căprărie“, sau „staulul pentru vaci și capre“. Acelaș lucru trebuie spus și despre *găgarață* sau *căcărață*, format din *căcărie* + suf. —*eață* sau prin analogie după *culeață*; cfr. *căcătureață*, dela *căcăturie*.

Acestea au trebuit să fie primele forme la Aromâni. Formele cu —*eadză*: „*căpărlleandză*“, „*văcăreadză* și *căcăradză* („*purcăreadză*“ nu se zice nicăiri la Aromâni, deși-i dat de d-l Puș-

1) Acelaș lucru se înțelege la Nijopole și Livezi. (Com. de d-l Statu T. și Mih. Gioga).

2) *Culeață* în loc de *Culeață* se aude la Aromâni ca poreclă dată copiilor *culingioși* (cari suferă de *culeandză*).

3) *Văcărie* «cireadă de vaci»; 4) *căprărie* «capre multe», două trei turme de capre; toate caprele aparținând unui *celnic*.

5) Capedan T. *Die Nom suffixe*, pag. 40, Leipzig 1908.

cariu, în Ety. Wörterbuch d. rum. Sprache. s. v. și-i reproduc și de d. Capedan în op. citat) se datoresc, după cum am spus și despre *Pârleandză*, foarte probabil, înrăuririi exercitate asupra limbei aromânești de limba neogrecescă și în deosebi de graiul așa zișilor *Gărăguni* (Aromâni grecizați), cu cari Aromânii conviețuesc în timpul iernei, locuind laolaltă în aceleași case cu ei și cari păstrează în limba lor, ca și Grecii din Epir, toate aceste cuvinte sub această din urmă formă ¹⁾.

Dacă ținem seamă, că așa zișii locuitori greci din Epir și Tesalia, în majoritatea lor sunt Aromâni grecizați, ușor ne vom lămuri aceste influențe ale lor. Chiar în numele de *Gărăguni*, sub care sunt cunoscuți, rezultat din turc. *Cara „negru“ și gună* = „fel de șubă“, constatăm prefacerea lui c în g, întocmai ca în *găgărață* din *căcărață* (căcăreață). Acestei probabile influențe neogrecești se datorește și cauza pentru care formele cu —*eadză* nu sunt generale în Aromâna și nu se aud deloc la cei cari nu vin în atingere cu Grecii din Tesalia și Epir, cum este cazul cu Aromânii din Livezi (Eparhia Sărunei). ²⁾

Forma *Pârleață*, respectiv *Pârleandză*, dela *pârlescu*, *găgărață* ne arată că nu putem admite un sufix —*ăreadză*, cum susține d-l Capedan la locul citat mai sus, așa că toată escursia făcută acolo de dânsul, după inspirația d-lui G. Weigand, este de prisos, este nefundată ³⁾, întrucât forma primitivă este cea cu suf. —*eață*, ci nu —*eadză*. În legătură cu obiceiul ciobănesc, descris mai sus, de a da foc la iarbă și păduri, stă și numirea satului *Pârleangu*, dela *Părlzgu* (citește: Părlëgü) prin intercalarea lui n, cași în *Pârleandză*. *Pârleangu* nu-î altceva decât un loc desțelenit prin foc și nu-î deci nimic „neclar“, cum crede d-l Weigand în *Iahresbericht*, vol. XXI—XXIII pag. No. 59.

Afară de *căpsală*, *arsu* (resp. *arsa*) și *Pârleandza*, mai gă-

1) Chiar în toponimie la *Gărăguni* se aude numele de *Văcăreadză*; așa se numește la Liftiruhore (Tesalia), locul unde dorm vacile sătenilor. Staulul acesta se găsește la o mică depărtare de sat, spre răsărit.

2) Dacoromănescul „*căcăreasă*“ sub această formă ar putea fi importat de păstorii Aromâni în Dacia. Faptul că la Aromâni se aude cu —az: *căcăradză*, vorbește în destul, că n'avem a face cu un deminutival albanezesc.

3) Aromânește nu se zice nicăeri „A face căcăredzi“ despre capre, cum crede d-l C., ci se zice: „*căprile s-băligară*“. Exemplul luat din Dicț. lui Mihăileanu nu merită atenție.

sim în toponimia aromânească și *Afumata*, numire ce-și are originea tot în niște împrejurări ca cele descrise mai sus. Ca și *căpsălescu*, *afum-are*, pe lângă înțelesul propriu de „a afuma“, are și cel de „a șterge“, „a se duce“ și pe cel de „a fura, a șterpeli“. Cfr. *Afumă-le cama troară* = Șterge-o mai repede! sau „șterpelește-le mai repede“; *Afumă-o!* = Șterge-o repede sau fură-o, șterpelește-o! *Nji l'i afumară cal'i* = Mi-au furat caii. Intocmai ca și înțelesurile vb. *căpsălescu* și *ardu* cfr. *arde pri iu treațe* = Arde pe unde trece, adică fură de spetește, pe unde trece. Și cred că tot în legătură cu obiceiul „fugii“, după isprava focului de ciobani, se explică și înțelesurile secundare și figurate de „a lovi“ ale verbelor *ardu* și *afum*: *L'i-arse una, di-l daru tru h'icate* = I-a ars una, de l-a durut până la ficați. *Cari va-li afum ună* = Când ți-oi cărpi una!

Incheind, țin să arăt că numirile de mai sus le întâmpinăm mai mult la locuri pe care nu le stăpânesc Aromânii, locuri luate de ei cu arendă pentru pășunatul de iarnă sau de vară dela neromâni. Rar le întâmpinăm prin munții aromânești și atunci ele sunt determinate de motive fondate. *Arsurile* și *părlelile* din localitățile aromânești sunt făptuite de cele mai multe ori prin înțelegerea locuitorilor, ci nu într'ascuns, hoțeste. Aromânii pe ale lor le ocrotesc. Prin regiunile aromânești vom întâlni mai mult *Aruncu*, resp. *Arungu*. *Aruncurile* însă nu sunt arderi, ci curățiri sau despăduriri prin tăere și prin zmulgerea buștenilor, pentru lărgirea razei satelor sau orașelor. Uneori asemenea despăduriri se datoresc unor preocupări de siguranță, în țara unde haiducia dăinuiește neîntrerupt dela Homer. Fiind pădurile chiar la marginea satului, prin înțelegere comună între săteni, se despăduresc prin tăere,—niciodată prin ars—, ca să nu servească haiducilor ca loc de adăpost, de unde apoi ușor să se poată năpusti asupra sătenilor; altădată însă și pentru a mări locul de pământ, necesar vitelor din sat aparținând sărăcimei, (nu și *celnicilor*), sau vitelor hăsăpești, menite să fie tăiate pentru nevoile populației și care vite se numesc: *numalje băcătărești* sau *băgătărești*. = vite sătești (!)

Numele de *Aruncu* este răspândit printre Aromâni. *Aruncul* din Văho-Chisură, aflător în partea sudică a orașului, în drumul ce lucre spre *Stră-Stămărie* și *calea al Jogu*, se datorește temerei

locuitorilor de hoți. Cuvântul, după cum se știe, se derivă dela latinul *runco-are* „a plivi“ etc.

Aruncuri se găsesc mai în fiecare sat și comună aromânească. Așa avem *Arunțul* dela Avela (Epir), în apropiere de muntele Mandilița, datorit lărgirii pășunatului; *Aruncul* dela Gopeși (Macedonia) și altele multe.

ΠΑΡΑΧΑΓΙ ΠΕΡΙΚΛΕ

Membra corespondent al Acad. Române

PE CULMI

I

Pe șesuri fășii de lumină pălesc
Tărându-și undirea prin văile—adânci ;
Din creier de munți și din vărfuri de stânci
Chemări prelungite de buciurn pornesc,
Iar soarele 'n vreme ce turmele curg
Zorind în spre strungă pe culmi și răzoare,
—Paiajen de aur— tot scapătă 'n zare
Urzindu-și o pânză de raze 'n amurg.
Mister și tăcere... În preajmă brădetul
Și 'ntinde domnia de umbre, ce 'n taină
S'aștern pe livele și 'n urmă cu 'ncețul
Invăluie casa în sumbra lor haină
Și, iată, din inimi de codri, un cânt,
Că-și poartă oftarea pe aripi de vânt,
Că 'n văi și pe dealuri pe margini de hat,
Pe-acelaș drum veșnic bătut de cu zori,
—Povarnice lanțuri de trudnici cocori—
Sătenii se 'nșiră albind către sat.
Iar fluvii de umbre din munți isvorând,
Surpându-și fâgăse din orice cărare,
Odată cu boarea pe lanuri curgând
Se mistue 'n apele zării ca 'n mare.

II

Cătând în uitare odihnă durerii,
Și 'n visuri o clipă liman mângâerii,
Pe prispă, alătura unu de altu,
În taina 'nșirării privind cum Innaltul
Se 'ntoncă 'ntr'una, cum noaptea din zare
Și-aruncă disprețul spre ziua ce moare,
Și-o clipă purtând suverană privirea
Stropește cu rouă de aur boltirea,—

De-odată din munte s'avântă și luna :
 O gură de crater ce flacăra 'ntr'una,
 Și 'ntr'una-și revarsă vrăjită cascada
 De aur topit ce inneacă livada,
 Și sate și lanuri și codri 'n visare
 Undindu-și potopul din zare în zare.

Ocean pare firea supt valul de aur
 Ce gălgăie 'n noapte imensu-i tezaur,
 Ocean fără fărâmi cu 'n cer diafan—
 Iar casa o insulă în mijloc de-ocean.

III

Departa de grijile vieții, departe
 De-a lumii netrebnice patimi deșarte,
 În insula noastră—un suflet și-un gând—
 Clepsidra veciei să curgă lăsând,
 De sbuciumul himei ca 'n vis mi-amintesc....
 Și 'n timp ce uitarea se întinde pe viață,
 Precum s'ar întinde domnia de ghiață
 La margini de poluri pe-un gând omenesc,—
 Simt floarea iubirei scăldată 'n lumină.
 O simt cum din pieptu-mi renaște divină,
 Și 'n cetul cu 'n cetul mireasma-i mă 'mbată,
 Cuprinde pământul, boltirea 'nstelată,—
 Și par'că, minune, mă simt dăruit
 Cu forțe 'nzecite, cu-avânt înmiit,
 Că 'n clipa aceasta, durere, de-ai fi
 Chiar munte năprasnic, cu'n braț te-aș zdrobi!..

IV

Slăvită fii pururi, slăvită iubire!..
 În lumea ta sfântă, subț largă boltire,
 Nu-s lacrimi, nici patimi, nici gând chinuit;
 Ca'n prima zi omul la viață trezit,
 Înaltă o frunte de zeu în mărire :
 Slăvită fii pururi, slăvită iubire!..

Iar tu, scump tovarăș, iubito, ce-mi dăru
 Ca 'n basme imperii de visuri și-mi năru
 În haos granitul durerii zâmbind,—
 Păstrează 'n privire tot farmecul firii,
 Pe buze surâsul ce-l au trandafirii
 Când zorii în picuri de rouă s'aprind,
 Adapă-te 'n unda lunii, ce-o ăre

Etern dela ceruri in dar orice floare,
 Slăvește fiorul sfințit al vieții,
 Avânt dă cântării, belsug tinereții,
 Și, astfel, deapururi sorbind nemurirea
 Ne 'nvinsului soare ce-aprinde iubirea,—
 Nici vânt să te-atingă, nici plâns să te știe:
 Prielnică clipa ce vine să-ți fie,
 Prielnică munca și somnul prielnic,
 Și 'n veci ocolită de norul vremelnic.

Dar cine-i crăiasa, și cine-i stăpâna
 Visărilor mele, ce-mi mângâie mâna
 Cu mâna ei fină și albă ca crinul?
 Din care lumi oare pornește seninul
 In suflet, de par'că întreg necuprinsul
 Pogoară 'n spre mine eu tot dinadinsul,
 Când ochii albaștri, precum e holtirea
 Ce 'n ei se răsfrânge potop de lumină,
 Așteaptă mai grabnic sărutul să vină
 S'aducă 'ntre cer și pământ înrudirea?!..
 O, dulce minune din basme, crăiasă,
 Ce giogaș la sânu-mi, un râu de mătase
 Lași părul bogat să-și reverse undirea,
 Păstrează-ți ca 'n clipa de-acum strălucirea.
 Iar chipul tău pururi să rădă 'nflorit,
 Cuvântul să-ți fie prilej de iubit,
 Și pururi sărutul să ardă 'nsetat,
 Căci lutul nu are un dar mai bogat!..

V

Și 'n vreme ce timpul din flori ce nu miut
 Vă țese cununile vrăstei de-argint,
 Aminte-aducându-ți că iarna-i pe drum,
 Că 'n față bujorii păli-vor de-acum,
 C'o brazdă pe frunte și alta 'n obraz
 Inseamnă că trece și ziua de az',—
 Că noaptea ce vine aduce vegherea
 Și'n sânu-i se 'nnalță de piatră tăcerea,—
 Iar visul e-un vultur bătrân, obosit,
 Cu-avântul in suflet de mult amortit,
 Ce picură-a moarte pe aride stânci
 Și-asteaptă urâtul în gol să-i dea brânci,—
 Tu, veșnic aceiași, nu plânge ruina:
 Invață că 'n iarnă mai scumpă-i lumina,

Și soarbe din viața tot focu-i aprins,
 În piept vâlvătaie să ardă nestins,—
 Și 'n ceasul, când moartea sbucnind trâmbițarea,
 —Monarhi ai iubirei—simți-vom chemarea,—
 În liniștea nopții când stelele dorm,
 Brodând baldachinul boltirii enorm,—
 Mai albă ca ziua în albu-ți vestmânt
 Să umpli cuprinsul cu-al lebedei cânt!

Și astfel în clipa când patime nu-s,
 —Năluci de lumină—cu frunțile 'n sus
 Zâmbind la petalele vieții cum cern,
 Senini să ne stingem în visul etern!...

VI

Dar, luna păleşte, s'afundă 'n apus;
 Prin sacrele candelii uleiul scăzând,
 De-o gură dia ceruri suflăte-s pe rând.....
 Și-al visului farmec cuvântul și-a spus.
 O clipă ai crede că-i moartă natura....
 Că golul din preajmă cu golul din piept
 De-odată fac una, că trupu-mi ca sgura
 Se cerne—lăsându-mi doar gândul deștept.
 O sulită, însă, scânteie supt zare,
 Și alta, și alta, și zorii, s'avântă,
 Și ochiu-mi s'aprinde și 'ntreaga suflare
 Din inima humii se smulge și cântă.

Și 'n timp ce Apolo și darnic și cald
 —Craiu veșnic al celor deapurori drumeți—
 Iși plimbă pe 'ntinsuri al mantiei fald
 Și 'mparte surâsul atâtor vieți,—
 Pe căi nevăzute, din hăuri de zare
 Sporindu-și văpaia cu fie-ce clipă,
 Tot vine și vine bătând din aripă
 Eterna și dura țărânei cântare:
 Intăi ca o dulce chemare 'n surdină
 Imi leagănă-auzul în vers de copil,
 Apoi ca un murmur ce n'află hodină
 De doruri, de patimi, de plânset umil,
 Și 'n urmă ca valul ce'n larguri se frânge
 Umana-i durere schimbând în furtună,—
 Și inima-mi geme și pumnii-mi se strânge,
 Și-aș vrea 'n loc de soare să fie iar lună.

A. MĂNDRU

LUNTRASUL

*Când largul cer de-asupra își întinde
Seninul clar din zare până'n zare,
Vâslind ușor pornesc în depărtare
Și-a mea e marea ochiul cât cuprinde.*

*Al apei joc mă'nbie și mă prinde,
Mă poartă lin în lainica'nserare
Și-mi culcă geana grea de'nșiorare
Întâia stea în haos când s'aprinde.*

*Iar când furtuni cu glasuri răzvrătite,
În miez de zi sau în pulerea nopții,
Îmi ies în drum ca din senin stârnite,*

*Nu mai mă tem de 'nversunarea sorții:
Și'n fund de mări ca și'n pământ le'nghite
Aceaș rece veșnicie-a morții.*

V LAINICEANU

IN CUMPĂNĂ (SULLY PRUDHOMME)

*Intr'o genune-adâncă doarme—Adevărul pur.
Mulți fug de-abisu-acesta, sau nici nu-l bagă'n seamă.
Eu singur, dintr'o sumbră simțire, fără leamă
Cobor în el și neagră e noaptea împrejur.*

*Și, cât pol, în adâncuri desfășur coarda eu;
Dar i-am ajuns la capăt: privesc.... ce nesfârșită
Genune! Mi-e privirea cu tolu rălăcită,
Nu văd nimic, n'am reazem, ci oscilez mereu.*

*Și toluși El e-acolo! Respiră.... îl ascult....
Dar, veșnică pendulă, de el atras mai mult,
Eu, atârnat în noapte, îl pipăi în zadar.*

*Cîntreb: au coard'aceasta nu-i chip s'o mai lungesc,
Ori să măntorc la soare și viața-mi s'o trăesc?
Cî'n groaza îndoelii voi suferi amar?*

SALSOVIA

15/II/923

ACTIVITATEA PORTULUI CONSTANTA IN 1922

de K. H. ZAMBACCIAN

Traficul maritim al celui mai însemnat port al României, oglindește situațiunea reală economică a întregii țări.

Vițiul fundamental ce caracterizează întreaga perioadă de după războiu, adică consumația în disproporție cu producția, se manifestă și în mișcarea portului nostru, printr'un import care în 1922 a întrecut cu 80% pe cel din 1921, în timp ce exportul s'a mărit abia cu 20% față de anul trecut și încă aceasta se datorește în primul rând excelenței recolte de păioase, de care s'a bucurat în anul acesta Dobrogea.

Importul și Exportul prin portul Constanța pe 1921 și 1922:

IMPORT		EXPORT	
1921 —	86358 tone	1921 —	407841 tone
1922 —	145515 „	1922 —	545188 „

Diferența cantitativă în greutate în favoarea noastră, se anihilează și se traduce de fapt într'un deficit de valori în desavantajul țării, de oarece fabricatele și articolele alimentare pe care le importăm sunt cu mult mai scumpe decât cerealele, petrolul, lemnele, etc., produse naturale pe care le exportăm.

O statistică exactă din punctul de vedere al valorilor nu se poate face, fie din cauza nestabilității cursurilor, fie din cauza diferențelor ce rezultă din însăși declarațiunile de import, într-

cât unele prețuri sunt cele dela origină, altele cif, multe facturi sunt eronate, etc. etc.

După evaluări aproximative, la valuta actuală, grosso modo, se poate crede că importul prin Constanța pe 1922 atinge $3\frac{1}{2}$ miliarde lei, iar exportul trece de 2 miliarde lei.

Incontestabilul avantaj pe care-l are portul Constanța, prin faptul că e deschis tot anul navigației, pe când celelalte porturi dunărene sunt blocate iarna din cauza înghețului, nu s'a manifestat în statistica anului acesta, de oarece în lunile Ianuarie și Februarie traficul a fost mult mai scăzut ca în lunile August și Septembrie. Totuși, în viitor întrevădem o mai mare dezvoltare, astfel ca să atingem întâietatea față de cele mai importante porturi ale țării, așa după cum ne-o arată ultima statistică normală anterioară războiului mondial :

Import pe 1913

Constanța	218950	tone sau	16%	din importul general al țării
Brăila	192245	„ „	14%	„ „ „ „
Galați	174820	„ „	12.70%	„ „ „ „

În urma alipirii Basarabiei și a Bucovinei, noi debușeuri care se adaugă la cel al Moldovei, portul Galați are o situațiune excepțională; acolo s'au stabilit firme și reprezentanțe din toate colțurile Europei, așa că s'a creat un mare vad al textilelor și coloniialelor, fapt care asigură deocamdată portului Galați întâietatea din punctul de vedere al importului la aceste mărfuri.

Export pe 1913

Constanța	1323445	tone sau	29%	din întregul export al țării
Brăila	669817	„ „	14.65%	„ „ „ „
Galați	342478	„ „	7.50%	„ „ „ „

Constanța este punctul cel mai important pentru exportul petrolului. Peste 80% din întreaga cantitate exportată a ieșit prin portul nostru. Bine înțeles că instalațiunile speciale, precum stația de petrol și pipe-line au favorizat această situațiune.

În schimb, din cauza pozițiunii sale geografice pe Dunăre,

Brăila este cel mai important centru pentru exportul cerealelor. Toate produsele agricole din valea Dunărei se seurg în șleपुरi la Brăila, unde se încarcă prin elevatoare în vasele maritime, ce iau drumul Mării prin Sulina.

Pe apele Moldovei, ce curg în Siret și se varsă lângă Galați în Dunăre, se coboară lemnele, care mențin înălțietatea portului Galați pentru produsele forestiere.

Prodigioasa dezvoltare a portului Constanța este așa de evidentă, încât numai din comparația datelor pe 1885 răsar cu prisosință temeinicia sacrificiului făcut de țară pentru modernizarea portului nostru. Pe atunci abia 7529 tone intrau prin portul nostru și tot exportul se mărginea la 39500 tone.

O comparație a statisticelor din punctul de vedere al categoriilor de mărfuri la export ne arată, lucru firesc de altfel, că diminuarea producției de petrol și micșorarea culturii cerealelor a avut o imediată repercusiune în traficul portului nostru:

Export prin Constanța

	1922	1913
Produse petrolifere	330517 tone	913028 tone
Cereale	171088 „	372256 „
Diverse	43583 „	38161 „
Total	545.188 tone	1.323.445 tone

Cu refacerea țării și contribuția noilor provincii, se poate conta pe următoarele cantități exportabile pentru România întreagă:

550000	vagoane	Cereale
120000	„	Petrol
100000	„	Lemne

Menținând proporțiile de până acum, partea ce ar reveni în viitor portului nostru ar fi:

80000	vagoane	Cereale
100000	„	Petrol
20000	„	Lemne

Iată la ce avem dreptul a ne aştepta pentru export prin Constanța. Și când ne gândim la mijloacele insuficiente de care dispunem astăzi, nu ne este îngăduit a îndrepta sforțările noastre locale într'altă direcție, decât în primul rând asupra înzestrării portului cu tot utilajul necesar modern.

Cele două magazine cu silozuri abia pot primi 5000 vagoane cereale de tot felul; trebuiesc terminate și celelalte două, a căror construcție s'a întrerupt odată cu războiul.

Nu avem nici o instalație modernă pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor generale. Nu avem antrepozite și nici măcar magazine mai acceptabile, ferite de incendii și intemperii.

S'a întrebat cineva cam cât pierde anual țara din întârzierea transporturilor și a încărcărilor? Toate aceste neajunsuri produc pagube și ne încarcă cu dobânzi, care se ridică la multe și multe milioane!

Din cercetarea categoriilor de mărfuri importate pe 1922 în comparație cu anii precedenți, rezultă un mai mare progres la fierărie, mașini și sonde. Dar e de remarcant, lucru foarte semnificativ, că pentru o populație agricolă de 12 milioane locuitori, importul mașinilor este aproape nul!

Mărfuri importate prin Constanța pe 1922 în ordinea importanței lor ca valori:

Coloniale	32530	tone
Textile de orice gen	4129	"
Fierărie, mașini, obiecte de metal	48168	"
Sonde	9925	"
Tablă de fier	6160	"
Tutun	660	"
Droguri, farmaceutice etc.	497	"
Pielărie	970	"
Hârtie, papetărie, etc.	234	"
Uleiuri, vâpsle, etc.	360	"
Mașini agricole, etc.	585	"

Mișcarea maritimă

În anul 1922 au intrat 920 vase cu un încărcământ de 112688 tone, față de 1166 vase cu 232312 tone ce au intrat în anul 1913.

Aceste 920 vase se repartizează, după naționalitate și tonaj brut, astfel :

141	vase englezești	cu capacitate de	362902	tone	28%	din total
144	"	italienești	297235	"	22%	" "
148	"	românești	163524	"	12%	" "
154	"	grecești	128802	"	9.4%	" "
112	"	francezești	112500	"	8.3%	" "
59	"	olandeze	101904	"	7.5%	" "
16	"	americane, etc.	55664	"	4%	" "

Dar acest raport, ce rezultă din comparația numărului și capacității vaselor intrate, este aparent, de oarece vasele grecești și englezești au avut un cargo cu mult mai mare decât proporția ce ni se indică pentru vasele românești; fiindcă o mare parte din vasele Serviciului Maritim Român fac curse regulate poștale, indiferent de cantitatea de mărfuri ce au avut a transporta. Această constatare se referă și la celelalte câteva societăți străine de navigație, care întrețin linii regulate de pasageri și mărfuri cu portul nostru.

Majoritatea vaselor de comerț (care sunt englezești și grecești) nu au curse regulate; ele nu ating portul nostru decât atunci când sunt navosite dinainte pentru un cargo suficient.

Deci importanța pavilionului în mișcarea maritimă trebuie privită mai mult din acest punct de vedere, căci în fiecare an suntem tributarii străinătății cu multe milioane aur, pentru navlu.

Concluziune

Dacă Statul prin marile lucrări de modernizare ale portului Constanța, a dat un îmbold orașului nostru, deși această operă e încă la începutul ei, fiind multe de făcut, cetățenii constănțeni nu au contribuit în aceiași măsură la prosperitatea orașului lor.

Curentul natural al lucrurilor hrănește și îmbogățește pe

locuitori ; dar datoria le impune ca în cel mai important port al țării, industria să se desvolte neapărat.

Interesul superior al economiei naționale reclamă ca produsele noastre să nu fie exportate în forma lor naturală, ci să fie cât de mult valorificate prin fabricație, astfel ca și acest câștig să rămână în țară.

Progresul portului Constanța, întrerupt vremelnic din cauza războiului și a podului distrus dela Cernavoda, este evident astăzi, fiind asigurat și pentru viitor.

CASTELUL

Și l-a clădit de mult...de mult...
C'o gingășie infinită!
De-adâncă suferință plâns—
Clădirea totuși fu sfârșită.

Dar un cuvânt nesocotit,
Și s'a distrus ca prin minune
Frumoasa floare-a unor vremi
Ce'n veci de veci nu vor apune.

Greșeala capul i-a plecat,
Iar soarta, crud stăpânitoare
Din clip'aceia, între ei
A pus urâtă 'ndepărtare...

Curând...curând s'au fost uitat!
Castelul pradă fu pustiei,
Puterea vremii i-a săpat
Tăria toat'a temeliei.

Și 'n vântul sării cel mai blând
S'a dărâmat pe nesimțite,
Si s'a 'ngropat în sânul lui
Speranța vremilor iubite.

La o răscruce s'a oprit,
Căci pentru'ntăia dată'n viață
Simți că sunt ruini 'napoi...
Și e 'mormânt deschis în față

STATUELE ALBE

*Bătrâna ruină de veacuri veghează
Asupra grădinei ce doarme'ntrre flori,
Iar luna de ghiță argintul și-l varsă
Punând în adâncul tăcerii flori.*

*Trei lebede albe vâslesc către lărmuri
Pe lacul asemeni c'un cer înstelat,
Și zarea le soarbe încetul întrânsa
Și liniștea'n urmă se'nlinde treplat.*

*Nu-i nimeni în preajmă și toluși, îmi pare
Că umbre cu glasuri profunde-mi vorbesc
Și'n pacea grădinei ce pare de piatră
Statuele albe la mine privesc.*

AL. S. SOARE

NOTIȚE ETIMOLOGICE

de PERICLE PAPAHAĞI

1. **Șureă**, sf. «gura în formă de mic jghiab, pe unde se scurge apa dela o fântână; un șipot»; «țeava de lemn dela o fântână»; «brazdă; trăsătură lăsată în adânc de muchea roatei» etc.

Cuvântul se derivă dela latinescul *sulcus, -um* «brazdă, arătură, șanț, groapă; linie trasă pe pământ; urma (unei roate); dungă de foc; zbârcitură» etc.

Forma aromânească de *șureă* în loc de *sulcă* se datorește zgomotului făcut de apa ce trece prin *șureă*. Avem deci o influență onomatopeică în disimilarea lui *s-l* în *ș-r*.

2. **Sălăg'escu**. (arom.) **Săl(ă)g'escu**, **Sărgl'escu** (silăg'escu, sirgl'escu), vb. IV, -ire, și chiar **sărg'escu** (sărăghescu) «dau drumul; asmut; slobod; liberez; dau năvală; mă reped; etc.»

Se derivă dela grecescul medieval *σαλαγάω* = *ελάωνω, προωθῶ, κυρῶς ἐπὶ ποταμῶν* ('Ελλ. Φιλλ. Σύλλογος, Tom. H', pag. 379). Ca și cuvântul neogrecesc, se derivă dela v. gr. *σαλαγέω*. Din acesta s'a derivat arom. *sărăg'escu*, *sirg'escu* (Dalameira, Dicț. macedo-român), prin trecerea lui -l- intervocalic în -r-, ca în cuvintele de origine latină în Româna, ceea ce arată că cuvântul este introdus mai de mult, cași *arugucăr* «călușer» dela *ἀρογόν* «cal», dem. *arugucă* plus suf. —ar. Altfel cuvintele din greceasca modernă în Aromâna sunt formate dela aoristul sigmatic: *afurisescu, pistipsescu* etc.

Lipsa acestui cuvânt în Daco-română arată că a fost introdus după despărțirea Românilor. Forma *sărgl'escu* a rezultat din combinarea formei vechi aromânești *sărg'escu* (citește: *sărgheșcu* în cea mai nouă *săl(ă)g'escu* (citește *săl(ă)ghescu*).

3. **Întărcare**. Acest cuvânt, după cum cred, se derivă fără nici o greutate dela lat. **intērico, -are* (= *intēro-ēre*, în sensul de «hineinreiben, einbrocken, einkrümeln»). Ideea fundamentală a trebuit să fie «a dumica» ceva în lapte, în vin, în apă, cu care apoi să nutrim pe copilași. Să nu se uite, că întărcarea copiilor consistă în a nu le mai da sân, a nu-i mai alăpta la sânul mamelor, ci a-i nutri cu dumicătură. Deci *intărc* a însemnat la origine, «nutrește pruncul cu dumicătură», sens ce-l păstrează Aromâna: *nțircare* (*nțircu*) vb. a întărcă, a desvâța de țată, a nutri deci pe copilăș cu hrană, consistând din dumicătură în lapte, vin etc.» *Lu nțercăi fictoriu* = il înțercai pe copil, am întărcat copilul; *nțercat* «întărcat, desvâțat de țată» (Dalameira, Dicț. mac-român). Apoi este de reținut că, tot așa ca și la Romani, la Aromâni și Daco-români nutreirea pruncilor întărcăți se face cu dumicătură în apă (panis în aquan), în vin (intrita panis e vino) cu așa numitul «luin», în lapte și diferite zămuri.

Atât din punct de vedere fonetic cât și din cel semasiologic, nu văd nici o greutate de a deriva pe *înfărca* din **intericare*. Din ușoara de «a dumica alimentele cu care se nutresc copiii», s'a putut ușor a-junge la ideea de «a nutri pe copii cu alimente dumicate», ceea ce echivalează cu «a înfărca» pe copii, și apoi s'a aplicat și la iezi, mei, viței.

Dela *înfărcare* (ar. *nŭrcare*) s'a format apoi subst. *țarcu*, care la început ar fi însemnat „nutrimentul pruncilor“, apoi aplicat la vite, „locul unde se nutresc iezi“, știut fiind că, îndată ce caprele fată, li se ia iezi și se închid în *țarc(u)*, fiindcă caprele au urâtul obicei de a-și duce iezi prin ascunzișuri, prin păduri, unde de cele mai multe ori devin pradă fiarelor, lupilor, vulpilor etc. La *țarc* sunt aduse caprele la anumite ore ca să-și alăpteze odrasla. Vedem astfel că între locul unde se țin iezi, ca să nu meargă după mamele lor, și locul unde se nutresc,—cum am zice, unde se *înfărcă* iezi,—sensul se confundă. Așa că *țarcu* în aromâna a devenit locul unde se țin închiși iezi. Prin extensiune se dă apoi la aromâni numele de *țarcu* și la miei și la iezi fătați în acelaș an, precum și la copii născuți în acelaș an, sau cari sunt de aceeași vârstă. *Chiriă țarcul di iedăi*, tradus de Dalametra prin „am pierdut toți iezi“, trebuie tradus: „am pierdut pe toți iezi fătați în acelaș an“. De aci apoi sensul de generație de miei, de iezi, de tineri cam de aceeași vârstă. *„Țarcul di 1890 bănează lut“* înseamnă „generația născută la 1890 trăește toată“.

E greșit că *țarcu* la Aromâni s'ar numi și locul unde dorm miei. Acesta se numește *mandră*. Miei nu se țin în *mandră*, ci umblă după mamele lor din momentul fătării, afară de cazul excepțional, când timpul este rece. Numai atunci se țin, o zi—două, în *mandră*. Îndată ce se încălzește însă, li se dă drumul. Să se aibă în vedere că iernările vitelor la Aromâni se fac prin regiuni unde iarna nu ninge de loc și dacă excepțional ninge, ninsoarea nu ține mai mult de o zi, două.

Din acest sens al *țarcului* s'a născut deci cel de „sévreur“.

Părerea că cuvântul ar veni din limba albanezească, anume că s'ar deriva dela *thark*, „Hürde, Pferch“, pe care G. Meyer (in Etym. Wörterbuch d. alb. Sprache, pag. 92) îl derivă din *thur*, nu ni se pare îndreptățită, derivarea din *thur* fiind imposibilă. Mai de grabă contrariul poate fi adevărat. Din *thark* românește ar fi rezultat sau *tarc*, sau *țarc* sau,—precum se întâmplă în Aromâna,—*sarc* (cfr. arom. *sărmă* „fără-mă“) din alb. *tharmă*), dar nici de cum *țarc*.

Mai de grabă se pare că albanezescul *thark* este un împrumut din româna.

Elementele albanezești din româna n'au fost studiate până acum destul de amănunțit, ca să ne putem rosti până în ce măsură au înrăurit asupra limbii noastre și care este vechimea lor, spre a putea admite fără rezerve, că constatarea unui cuvânt, care se găsește în ambele limbi, ar fi numai decât din albanezește și nu pe dos. Multe din elementele crezute albanezești în româna, studiate de aproape, s'a văzut că sunt intrate direct din latina în limba noastră. Așa este, ca să amintesc câteva, *grumaz*, *buză*, *bucurare*, *măyură*, *gălboară*, (ar. *gălbădză*) și altele. De altfel dacă-mi aduc bine aminte, Pedersen a observat foarte judicios ca privire la *codru*, că nu-i împrumut din alb. *hodră*, căci atunci ar fi sunat românește *codră*. Afară de asta, forme

ca *secără* (geg. *sekän*) „secară“, din lat. *secalis*, în care constatăm trecerea lui -l- intervocalic în -r-, ca în românește, constituie de asemenea o problemă în albaneză și ne face să ne îndoim că ar veni direct din latina și nu care cumva din româna. Poate și altele privitye ca băstinașe albanezești, precum de pildă: *șartă*, *șărtă* «saner», *șarătôn* (cu *n* muiat) «mache saner» (Meyer op. cit. pag. 80) s'ar explica mai ușor și mai firesc din lat. **Salatus*, *a*, um „sărat“, prin mijlocirea românei, din pricina lui -l- intervocalic devenit -r-. Tot acelaș lucru pentru alb. *bukură*.

Weigand (în *fahresbericht d. Inst. rum. Spr. XVI 299*) crede că etimologia propusă pentru *țarc*, este *țarc țerc*, (țșark, țșerk), și-l derivă dela *circus* (*țerc*). Nu știm unde a găsit d-l Weigand că s'ar fi zis de cineva că *țarc* derivă din *țșark* sau *țșerc*, cari n'au a face de loc cu rom. *țarc* și nici cu alb. *șark*.

4. *Pirtie*. Zestrea pe aromânește se zice *perție*, sar mai bine zis *pirtie*, orice e neaccentuat, devenind *i* în Aromăna. Prin *pirtie* la Aromâni se înțeleg „hainele“ ce se dau miresei odată cu măritișul ei. La Aromâni foare de zestre nu se face. Cu o zi sau două înainte de căsătorie, toată zestrea fetei este orânduită în diferitele încăperi ale casei și expusă la vederea tuturor, iar rudele, cunoscuții și invitații la nuntă se perindează și văd tot ce i se dă miresei. De se întâmplă să nu trăiască bine cea măritată și să se despartă de bărbat—lucru nepomenit la Aromâni, sau să moară fără copii, își reia toate lucrurile aduse, fără împotrivire. Bani ca zestre nu se dau, în afară de Aromâni, cari umblă prin străinătate, de unde au adus și obiceiul. Dar chiar și la aceștia s-a căutat a se pune zăgaz pornilor de a rupe datina, de a nu da ca zestre și bani. Așa la Crușova există afurisenie pentru orice părinte care, măritându-și fata, ar inzeștra-o cu bani. Firește, că părinții sunt liberi să dăruiască odraslelor cât de mulți bani, însă nu, mai după comunie, în taină, fără să se știe în public. Această ca e măsură foarte dreaptă și foarte democratică, căci, dacă s'ar da zestre în bani, ar urma să nu se mărite decât fetele cu bani, iar cele sărace oricât de frumoase și cuminiți, să rămână nemăritate.

Această datină a trebuit să fie la toți Aromânii, după cum cred, că arată și cuvântul *zestre*, despre care vorbesc mai jos și care, la origină, a însemnat numai „haine“.

Cuvântul *pirtie* nu se derivă direct din ngr. *περτία* (dela *περτε*, *περτιός*); dela acest cuvânt se derivă arom. *pică*. *Pirtie* vine dela lat. *perchivium* prin căderea lui -v- intervocalic, contrar formelor *roibu* etc.

Forma *perchivium* o întâmpinăm în „*Liber statutarum civitatis Ragusii compositus anno 1272* (Zagrabiae, 1904, vol XI, Monument-historico-juridica slavorum meridionalium).

Că din acest cuvânt derivă *pirtie* arată și prefacerea lui *-chi-in-ți*. Dacă nu armează regula formelor *aibă* (habeat), *roibu* (rubeus), *nuib* etc, explicarea trebuie căutăată în considerația că cuvântul s-o fi introdus mai târziu în Aromăna din medio-latina bisericăască.

5. *Zestre* (dacoromânesc). După cum vom avea prilejul să dovedesc cuvântul *zestre*, atât în Româna cât și Bulgara, se derivă dela m. grecescul *ζῶστρον*, care, între altele, înseamnă „haine“, ceea ce corespunde perfect obiceiului românesc de a da drept *zestre*, când cineva își mărită fata, *hains*, așa cum se practică și la Aromâni. *τὸ ζῶστρον* înseamnă pe lângă „cinctus“ și „vestmentum ad praecingendum idoneum (Cin-

ctaque ad pectora vestes, ut loquitur Ovid. Metam); ζώστρον Hesych; ζώστρον=τά ζώματα και ζώνας, ἢ χιτῶνας ζστούς ἢ χλαίνας ἀνδρείας. Τούς δέ τε ἐνδύματα, adică hainele.

Din sensul din urmă, de „haine“, a rezultat cel de *zestre*, adică, după cum am spus, haine ce se dau celei care se mărită. Neavând la îndemână lucrările necesare ale lui Hasdeu, Weigand etc, care au tratat despre acest cuvânt, mă mărginesc a spune, că și din punct de vedere al fonetismului, care rezultă chiar din exemplele aduse de G. Weigand, reese. că nu-i imposibilă derivarea propusă mai sus.

Cuvântul se aude și în Bulgaria supt forma *zestra* (mai ales în regiunea Târnovei ¹⁾).

6. **Surțeale.** s. m. (aromânesc). În unul din basmele aromâne, în care se vorbește de trei surori, dintre care cea mai mică este de o frumusețe răpitoare, încât toți feții frumoși, cari vin să-o vadă, se îndrăgostesc de ea și-o cer în căsătorie, cele două surori mai mari, geloase, că nu le cere nimeni pe ele, o apucă pe cea mică, o înegresc la față și apoi așa cum este ea urâtă, în zori de zi, când apare soarele, îl întâmpină cu cuvintele:

Soare și surțeale,
Di noi treile surărle.
Care-i ma mușată,
Care-i ma albată?

Soare Soricelule! (sorulețule)?
Din noi cele trei surori,
Care-i mai frumoasă,
Care-i mai albă?

Și soarele răspunde întotdeauna:

Și marea-i mușată,
Ș- nulgicana-i mușată,
Ma, ca n'ica soață *mă-are* ²⁾ în lume.

Și cea mare-i frumoasă
Și mezina-i frumoasă,

Dar ca cea mică, pereche nu-i în (lume.

„*Surțel*“ în aromânește se zice „surcel“, lemn uscat. Aci, evident, în „surțeale“ n'avem a face deloc, după părerea mea, cu surcel, ci cu un deminutiv al cuvântului *soare*, un fel de *soricel* sau *sorișor*, cum s'ar zice în Daco-româna, și cum mi-am permis să-l traduc.

Cuvântul nu se aude, ce-i drept, în vorbirea obișnuită a Aromânilor, ci este o rămășiță păstrată în formula tipică din basmul aromânesc și, fără îndoială, că-i un deminutiv din *soare*, anume „*sorișel*“, din lat. **solicellus* (=soliculum), de unde se derivă și fr. „*soleil*“. Forma sub care ni s-a păstrat este cea a vocativului. În aromână mai există un cuvânt des întrebuițat la vocativ, atât în cântece cât și în vorbirea comună, cuvântul *giuneale* din *giunel*, dar care acuma s-a generalizat supt forma aceasta de *giuneale* și pentru nominativ. Așa se zice un *giuneale* mai des decât un *giunel*.

Un alt cuvânt pentru care „*surțeale*“ = „*soleil*“, nu poate fi *surțel* „surcel“ mai este și considerația că *surțel* (surcel) la vocativ face tot *surțel* ca la nominativ, cum fac toate lucrurile, pe când soarele, respectiv deminutivul său **surțel* este personificat și deci face vocativul ca numele de persoane masculine în -s.

1) BOBOLIEFF. *Bălgarskata coloda zadruge*, pag. 101: Tazi *prilca* nosi vâ nagensko razni nazvania: cenzu, spapii, vprivane, *zestra*, prēmēnas. *Prilca* este ngr. *spapii* este tureesc.

2) Expreslunea *care* cu sensul de *zestre*, se ațăă, *anu are*, *anu'is*, *anu este*, este de origine romanică și corespunde perfect italianescului cu acelaș sens și francezului *cel y msi* ci nu-i influență slavonească, cum spune undeva d-l G. Weigand. Dimpotrivă pare a fi adevărat, anume că expresia românească a influențat l. bulgărească,

7. Dumindzale! „Dumnezeule!”

Vocativul dela *Dumnidzã*, *Dumnidzãu*, art. *Dumnidzã(ã)lu*, face în Aromãna: *Dumnidzale*, pe lângã *Dumnidzã!* Forma *Dumnidzale* însă este cea mai întrebuițată. A presupune o formã deminutivalã în *-el* la acest cuvânt, nu se poate. Explicarea trebuie să fie cea următoare, a-nume că vocativul a rezultat din forma articulată *Dumnidzãlu*, unde *-ãlu* a fost simțit ca deminutivul *-el* dela numele de persoane din *giunel*, *surțel*, tratat mai sus, ¹⁾ întru cât această formã este foarte răspândită pretutindeni la Aromãni, și atât în satele cu școală română cât și acolo unde școala românească n-a pătruns deloc, cum este în Aspropotam, pela Romãni din Tesalia, la Fãrșeroți, Muzãchiari etc. Cu atât mai puțin poate fi considerat ca rămãșiță din epoca strãromână, dinainte de despãrțire, cum crede d. C., întru cât vocativul în *-le* din Dacoromãna și Meglenoromãna sunt post-dialectale. ²⁾

1) A fi considerat ca un dacoromãnism, după cum presupune d. I. Capidan în *Dacoromania* I. pag. 107, este exclus, întru cât această formã este răspândită pretutindeni la Aromãni și acolo unde școala românească n'a pătruns de loc, cum e la Romãni din Tesalia, la mulți Fãrșeroți, Muzãchiari etc.

2) În dialectul aromãnesc observãm că nu avem numai *omãlu*, ci și formele cu *-ãlu*: *soorulã*, *ensorulã*, *domnulã*, *preșulã*, *țurculã*, *sãrbulã* etc. Gopeșenii și Moloviștenii locale n'au decât forma dace-românească: *omulã*. Totuși articolul în *-le* lipsește și dela ei.

O, VIN CU MINE

— G. PHARRIUS —

O, lasă-l sgomotul cel trist al lumii
Și ceața ei atât de-apăsătoare,
Cu mine vin' să respirăm în codru
Măreța firei sărbătoare.

Vom merge pe cărări lucind de rouă;
Prin earbă și prin mușchi mirositor,
Vom respira îmbălsămatul aer
Pe'ntinsul, largul florilor covor.

Ne vom plimba prin sala'mpodobită
Cu stâlpi ciudați ce fără număr par,
Și ne vom pierde noi în noaptea frunzei,
De unde nevăzuți fiori răsar.

Vom merge către stâncile din care
De spumă plin și'n soare scânteind
S'aruncă clocotind șuvița apei
Povestea-i veșnică la toți șoptind,—

Prin locuri dragi popoarelor din codru
Atât de mult de om înstreinate...
La orice pas vom întâlni simbolul
Neschimbător al unei lumi ciudate.

O, lasă-l sgomotul cel trist al lumii
Și ceața ei atât de-apăsătoare,
Cu mine vin' să respirăm în codru
Măreța firei sărbătoare.

MIHAIL I. PRICOPIE

1). **Particularitatea nămolului unor lacuri sărate
de pe litoralul Mării Negre.**

2). **Marea Neagră este o mare de „hidrogen sulfurat“**

de Doctor-Inginer D. Frangopol—Constanța

Pe țărmul de nord-vest al Mării Negre se găsesc mai multe lacuri sărate (tipul Techirghiolului), numite limane, nu prea adânci, și care sunt despărțite de Mare printr'o fâșie îngustă și joasă de nisip. Fundul acestor lacuri este acoperit de un *nămol vâcos*, de culoare neagră, datorit faptului că este foarte bogat în sulfură de fier.

Acest nămol, care servește pentru vindecarea diferitelor boli, este o masă plastică, posedă reacție alcalină și are un miros pronunțat de hidrogen sulfurat. După balneologi, cantitatea de hidrogen sulfurat joacă un rol principal în vindecarea bolilor de piele. Masa principală a acestui nămol o formează: argila, nisipul și scoicile, la care se mai adaugă multe săruri, cu un conținut bogat în fier, precum și sedimente organice de origine animală și vegetală.

În masa aceasta plastică precum și în apa bogată în hidrogen sulfurat, dispăre fauna și flora caracteristică stratelor superioare oxigenate; în schimb însă se găsesc numai vietăți, care se comportă acestor condiții de viață, cum sunt oscilarele verzi, diatomeele, anghilulidele, infusoriile etc. În special, caracteristice sunt infusoriile, care trăesc atât în păturile superioare cât mai ales în păturile inferioare ale nămolului care nu conține de loc oxigen. Venind însă în contact cu aerul din atmosferă, acest nămol absoarbe oxigen, luând o culoare cenușie, ca rezultat

al oxidațiunii sulfurei negre de fier. Dacă acestui nămol oxidat i se adaugă ceva pământ, se observă formându-se și pe acesta, destul de repede, multe pete negre, care încetul cu încetul cresc, devenind negre închise, având și toate proprietățile terapeutice ale nămolului original din lac. Această schimbare de culoare este datorită unor procese chimice, care au loc sub influența unor microorganisme, care pot trăi într'o soluție concentrată de săruri și bogată în hidrogen sulfurat. În aceste condițiuni, adică a acțiunii hidrogenului sulfurat în mediu alcalin, se separă din sărurile de fier o bogată massă coloidală de sulfură de fier hidratat, de culoare neagră închisă, care impregnează toate spațiile formate din amestecul de nisip, argilă și scoici, învelind și toate particulele fine, contribuind prin aceasta la aspectul caracteristic al nămolului din lac.

Cum că la formarea nămolului din lac contribuie și microorganismele, a experimentat-o *Werigo*¹⁾. *Werigo* a sterilizat la 120° C ceva nămol oxidat (de culoare cenușie), căruia i-a adăogit apoi ceva pământ și a observat că atât culoarea cenușie cât și celelalte proprietăți ale nămolului sterilizat nu se modifică. Totuși, dacă la un astfel de amestec de nămol se adăogă o mică cantitate de nămol negru nesterilizat, se poate observa că, în scurt timp, are loc transformarea caracteristică nămolului în negru, căpătând și calități terapeutice.

Înegrirea nămolului sterilizat are loc și prin adăogirea apei de lac, mulțumită tot microorganismelor ce le conține aceasta.

Un exemplu demonstrativ pentru *prepararea în mod artificial* a nămolului plastic, a fost adus de *Selinski* și *Brusilowski*²⁾ prin amestecul unei soluțiuni de clorură de aluminiu cu clorură de fier, amoniac și ceva thiosulfat, adăogind în urmă și o foarte mică cantitate de nămol de lac, spre a introduce microorganismele absolut necesare. După 24 de ore se poate vedea un precipitat colorat, negru-inchis, compus din sulfură de fier hidratat, identic cu

1) Influence m sicroorg. sur dela transformation de la boue des limans. In Congres internat. d'hydroth. et de climat. à Biaritz 1886.

2) Comptes rendues de séances de la Soc. Balneol. d'Odessa 1898

nămolul de lac, deosebindu-se numai prin consistența sa mai meale, datorită faptului că nu conține argilă, nisip și scoici, ca nămolul natural din lac.

Din cele relatate reese că, pe lângă microorganismele, la formarea acestui nămol contribuie și conținutul de hidrogen sulfurat, sau de săruri respective din apele unde se află un astfel de nămol. De altfel dezvoltarea acestui gaz are loc și în prezent, în porturi sau golfuri unde există mari cantități de substanțe în putrefacție, precum și în unele lacuri (Techirghiol) sau mări, (de pildă Marea Neagră), în care nămolul din fundul lor este supus unei serii de procese chimice reductive, așa că, pe măsură ce cantitatea de sulfură de fier crește, în aceeași măsură se reduce și cantitatea sulfaților din apă.

În ce privește cantitatea *hidrogenului sulfurat* din diferite lacuri și mări, pe noi ne interesează, în primul rând, datele relative la lacurile din jurul Mării Negre, și în special cele privitoare la M. Neagră.

Astfel, după cercetările lui *Nadson*¹⁾, în lacul sărat „Weissowo” din sudul Rusiei, — lac cu proprietăți terapeutice ca și Techirghiolul, — într'un litru de apă s'au dozat următoarele cantități de hidrogen sulfurat la diferite adâncimi:

la 16 m. adâncime	5,91 cm. ³	H ² S	(hidrogen sulfurat)
la 18,1	88,31	„	„
la 18,7	184,96	„	„

Apele altor lacuri conțin hidrogen sulfurat în cantități cu mult mai mici. De asemenea interesantă este *prezența hidrogenului sulfurat în adâncul apelor Mării Negre*. Expediția rusă din 1891 pentru explorarea Mării Negre a stabilit cu certitudine că această Mare conține, între 200 și 2000 m. adâncime, mari cantități de hidrogen sulfurat și că, pe măsură ce acest corp chimic crește în cantitate, în aceeași proporție scade și fauna și flora

1) Ueber die Schwefelwasserstoffgärung im Weissowo-Salzsee und ueber die Beteiligung der Mikroorganismen an der Bildung des schwarzen Schlammes, 1903, St. Petersburg.

mării. În urma studiilor publicate de mai mulți savanți ruși ¹⁾, s'a stabilit că un litru de apă din Marea Neagră conține, la diferite adâncimi, următoarele cantități de hidrogen sulfurat :

la ad. de	213 m.	un litru de apă conține	0,33 cm. ³ H ₂ S.
"	427 m.	"	" 2,22 " "
"	2026 m.	"	" 5,55 " "
"	2528 m.	"	" 6,55 " "

Prin urmare, apa din fundul mării conține de 20 de ori mai mult hidrogen sulfurat decât apa dela adâncimea de 200 m.

Această abundență de hidrogen sulfurat este caracteristică numai Mării Negre, de oarece acest corp chimic, care distruge viețuitoarele superioare, nu se găsește în mările învecinate. Nici Marea Azovului, nici Marea Marmara și nici Marea Egee, — după cum reiese din rezultatele expediției austriace de explorare a celor două din urmă mări ²⁾, nu conțin hidrogen sulfurat. De aceea cu drept cuvânt se poate denumi Marea Neagră, o «mare de hidrogen sulfurat», deosebindu-se prin această particularitate de toate celelalte mări de pe glob.

Fără îndoială că dezvoltarea acestui gaz în Marea Neagră se datorește putrefacției substanțelor organice din fundul mării sub influența bacteriilor anaerobe, precum și reducției sulfatilor din apa mării, iar nu emanațiilor de natură vulcanică.

În adevăr, s'a descoperit că în nămolul Mării Negre există microorganisme, care au proprietatea de a disocia diferitele săruri, ca sulfatii și thiosulfatii ³⁾, în săruri mult mai reduse și anume de natura seriei sărurilor hidrogenului sulfurat, fără ca la această reacțiune să fie prezente substanțe organice care conțin sulf.

Cauza pentru care cantitatea de hidrogen sulfurat

1) *Andrussow*: Bulletin de la Soc. Impér. de géographie 1892 vol. 28 și în Memoires de l'Académie Imper. des sciences, St.-Petersb., 1894, vol. 1.

2) *Lebendizeff*: Chemische Untersuch. des Marmarameeres a. d. türkischen Schiffe „Sselanik“, 1894.

3) *Selinski și Brussilowski*: Comptes rendues des séances de la soc. balnéolog. d'Odessa, 1898.

crește în Marea Neagră, spre deosebire de alte mări, chiar învecinate, se atribuie faptului — după *Andrussov* — că în Marea Neagră greutatea specifică a apei crește prea repede în spre adâncime, așa că un curent vertical al păturilor de apă lipsește cu desăvârșire.

În alte mări, unde se formează hidrogen sulfurat, dar lipsește o repede creștere a greutateii specifice a apei în adâncime, există curenți permanenți, atât dela fund la suprafață, cât și invers, așa că apa dela fund, oricât de bogată în hidrogen sulfurat, este mereu improspătată cu apă de deasupra, bogată în oxigen luat din aier; iar această apă de deasupra contribuie la oxidarea sau înlăturarea hidrogenului sulfurat.

În Marea Neagră limita inferioară a acestui circuit ajunge până la o adâncime de circa 170 m. Sub această limită toată masa de apă, bogată în hidrogen sulfurat, se află într'o eternă liniște. Oxigenul poate ajunge în aceste adâncimi numai prin difuziune, fenomen care, de altfel, se petrece foarte încet și în proporție slabă. Din această cauză și viețuitoarele nu pot trăi decât în pătura superioară de apă, în stratul de 170 m., bogat în oxigen, în timp ce condițiile de viață în păturile mai profunde, unde abundă hidrogenul sulfurat, sunt foarte reduse. Ele se mărginesc numai la favorizarea existenței diatomeelor și în special a infuzoriilor, căci aci se adună și toate produsele de putrefacție, ca rezultat al proceselor vitale anaerobe.

INTOARCEREA

— W. MÜLLER —

În fața ușei dragei mele
Arunce toiagul meu de drum ;
Tot ce-am adus din largul lumii
Depun în fața ei acum.

Voi, gânduri vesele de ducă,
Voi, ce plutiți întraripate
În strâmtul brațelor, la dansa,
Veți încăpea voi, toate, toate.

A fost un simplu vis deșert
Tot ce-am căutat eu peste zare;
Iubirea strălucește numai
În casa-i plină de visare.

Din depărtări vin rândunele:
La casa mea bine-ați venit
Voi, păsări mici! Pământul doarme
Iar voi pe cale ați obosit.

La geamul meu vă reclădiți
Frumosul vostru cuib, și-acum
Cântați-mi blând în zori de zi
Sublimul dor de-a fi pe drum...

MIHAIL I. PRICOPIE

NAVA

— ED. HARAUCOURT —

*Dormind visam. Și se făcea că, legănat de vise,
Mergeam pe mări ce 'n țărături nu erau închise.
Nici ierni, nici vânturi reci: ci 'n zori senine 'n larguri
Am întâlnit o navă fără de catarguri.*

*Enorm de'ntinsă, joasă și cu flori gătite,
Ea dulce răsăria din marea liniștită.
Intâmplător, sub bolt'albastră, luminată,
Mergea spre ținte vagi, ne-atinse nici odată.*

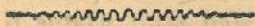
*Mergea și se'ntorcea pe urma brazdei sale,
De mii de ori făcând aceeaș veche cale.
Spre nici un port nu s'abătea. Nici o cânlare
De bord nu tulbura tăcerea de pe mare.*

*De mult pieri din ea și munca și orgia,
Speranța și răsboiul crâncen, nostalgia, —
Cârmaciul navei, călători și mateloși,
Incredători în marea blândă, dormiau toți.*

*Iar marea-i legăna cu grijă și iubire.
Voiam ca să trăesc această fericire;
Ca să mă sui, strigai spre dânsa cu putere,
Dar nimeni nu mai rupse-a mărilor tăcere.*

*Opt litere-apărură ca'ntr'o fulgerare:
„Credința” se numia. Și-apoi pieri din zare.*

MIHAIL I PRICOPIE

MI-I SUFLETU-O INFANTĂ

ALBERT SAMAIN

*Mi-i sufletu-o infantă cu haine de paradă ;
Exilu-i se răsfrânge tăcut, etern, regal,
In mari oglinzi deșerte de vechiū Escorial,
Ca o galeră care a fost uitată'n radă.*

*Stă'n jilț cu doi ogari de Scoția la picioare ;
Privirea lor e tristă și atât sunt de aleși !
Simbolice-animale alungă'n codrii deși
Ai visului și ai Vrăjii-a-loate-robitoare.*

*Pe cel mai drag din paji-i îl chiam' Odinioară :
Poeme îi citește, de care-i fermecat ;
Cu o leala în mână ascultă 'ngândurat
Cum vine'n el misterul poemelor să moară.*

*Și'n jar și'ntinde parcul frunzișul pe cărări,
Pe marmure, bazine, terase, balustrade. ..
L-îmbală-alese visuri ce cad par'că'n cascade
Ascunse și-ocrotite de nobilele zări.*

*Stă resemnat; streină îi e orice surpriză.
El știe că și lupta deșartă i, fără preț,
Și totuși, poate'nfrânge'nnăscutul lui dispreț :
De milă se'nfioară ca unda de o briză.*

*Stă resemnat; ce blând e suspinu-i potolit !
Mai trist e doar când visul icoane ti adună :
Vre-o Armada apusă în veșnica minciună...
Atâtea dragi speranțe supt valuri i-au murit !*

*Prea grele seri de purpur ce înfrâni-auf mândria ;
Icoane de Van Dyck cu degete-albe, lungi,
In catifele negre, pe-a aurului dungi
De pe pereți, în minte ti retrezesc trufia.*

*Iar vechi miragii de-aur măhnirea-i risipesc
Și'n viziuni în care tristețea-i amorțește
De-odată, gloriasă, o rază licărește :
Rubinele mândriei în soare strălucesc.*

*Dar cu o zâmbire tristă el stinge 'nfrigurarea,—
I-i teamă de mulțimea cu vuetul de fier ;
Tot mai adânc supt buze e vechiul lui mister..
Departa-ascultă viața cum freamătă ca marea.*

*Și nu palpită apa cea pald'n ochi-i morți ;
Oprit în ei stă duhul atâtor ceiăți moarte !
Misterioase vorbe de vrajă prind să-l poarte
Prin săli—și fără zgomot se 'nchid în urmă-i porți.*

*Ci'n van mai cade apa'n bazine în cascadă.
Cu o lălea în mână el stă'n fereastră, pal ;
Oglinzi din alte vremuri în adormitul val
Il prind ca pe-o galeră ce-a fost uilată'n radă.*

Mi-i sufletu-o infantă în haine de paradă..

Trad de P. P. STĂNESCU

MONOGRAFIA COMUNEI TOPALU

1. TRECUTUL LEGENDAR ȘI ISTORIC

Satul Topalu este așezat pe o colină, lângă Dunăre, cam a 28 km. spre nord de Cernavoda și la 18 km. spre sud de Hârșova. Numele îi vine de la vorba turcească „topal” care însemnează șchiop.

Se spune că pe acest loc ar fi fost în timpurile vechi târia unui om șchiop „topal”, al cărui nume a rămas satului și se păstrează și azi.

Nici unul dintre bătrânii satului nu poate să spună de când este făcut satul, care n'ar avea o vechime așa de mare. Spun numai că, în timpul ciumei din Muntenia, probabil ciurma dela 1718—1730, când moare de ea și Neculai Mavrocordat, locuitorii români de pe stânga Dunărei au fugit, pentru că îi izola, după cum spun ei, în colibe, prin insulele formate de Dunăre, unde s'au stabilit, formând sate. Români din Făcăeni, Găița, au fugit în Balabanu, o insulă în Dunăre în dreptul satului Topal.

În timpul verii eșiau la câmp în Dobrogea, făceau arături, iar iarna se retrăgeau în Balabanu unde aveau sat, ale cărui urme se văd și astăzi. Pe malul drept al Dunărei — Dobrogea — erau târle ce purtau numele vre-unui turc ce-și avea vitele acolo: Alsănești, Alvănești, Topal, Cichirgeaua. Cu timpul târlele s'au stricat și a rămas numai Topalu.

Românii găsind locul bun pentru cultură, făceau plugărie multă în timpul verii. Iarna vitele le lăsau cu câte un băiat la Topalu, iar tatăl cu mama și copiii treceau acasă în Balabanu. Mai târziu nu se mai retrăgeau nici iarna și s'au făcut case de gard, bordee, întemeind satul Topalu pe urmele vechiului Topal.

Satul, fiind supus Turcilor, era condus de un Subaș, care numia primar pe cel mai cu vază. Acesta trebuia să îndepli-

nească obligațiunile satului față de stăpânire. Dădea a zecea parte din produsele satului stăpânirii. Bărbații erau luați primăvara, când începea munca și eliberați toamna după terminare, fără nici o plată. Mai târziu, la 1850, munca li se plătea. În timpul diferitelor războaie dintre Turci și Ruși tot satul se ridica cu avut cu tot în cinuri (ălbii mari scobite din copaci groși) și treceau în Balabanu până se stingea războiul. La 1877 se afla în sat o armată turcească de apărare. După ce primi vestea că Rușii au trecut pe la Isaccea, ea plecă din sat să nu fie cuprinsă. În urmă veni o ceată de vre o 50 Cerchezi după jaf. Românii le-au eșit înainte la marginea satului, le-au adus apă și mâncare și nu i-au lăsat să intre în sat. Cerchezii însă, având nevoie de vite, au dat năvală să intre în sat și atunci s'a încins o luptă, în care Românii au eșit biruitori.

În timpul războiului cel mare pentru întregirea neamului, satul a fost ocupat de Germani. În timpul luptelor satul a fost evacuat de două ori, odată de Ruși și odată de Bulgari, dar nu i s'a adus nici o vătămare. La evacuare, Bulgarii i-au pus foc, dar n'au avut timpul necesar, căci sosind vasele de războiu pe Dunăre, au fost nevoiți să se retragă. În timpul ocupațiunei, Nemții aveau comanda unei etape instalată în localul de școală. Oamenii o duceau greu din cauza comandantului, care era un om aspru. Școala n'a funcționat din lipsă de învățători.

2. DESCRIEREA FISICA

În ultimii 60 ani, satul dezvoltându-se prea mult, nu i a fost îndeajuns colina pe care s'a așezat vechiul Topal și s'a mai răspândit pe alte două coline, una la nord și alta la sud, despărțite prin câte o vale: Valea Tătarului și Valea Mușuțuiului. Așa că, satul este făcut din trei mahalale: Canara, Centrul și Volna ¹⁾.

Centrul este străbătut de o șosea comunală, care vine dela răsărit la apus până la Dunăre și alta care vine dela nord, dinspre Hârșova, spre sud la Cernavoda. Pe prima șosea sunt așezate cârciumele, băcăniile, manufacturile, primăria, banca, etc. Aici este centrul unde se strâng oamenii și discută nevoile satului, iar în

1) În Volna trăesc oameni mai săraci. Acest nume le e dat de oamenii din centru. Li se mai zice: Cretani, de când cu alipirea Cretei la Grecia și Bolcevici, Ucraina.

zilele de sărbători, fetele și flăcăii fac horă. Aici vin cei ce doresc să audă vești noi. Școala este așezată pe șoseaua ce vine dela Hârșova; iar biserica pe o uliță ce merge la Dunăre.

Pe malul Dunărei, pe o întindere de 10—12 km., sunt carierele de piatră de var și construcție, ale comunei și ale statului. Cea mai bună piatră de var și care se caută mult la Brăila, se scoate de aici.

Tot pe malul Dunărei sunt izvoare de pucioasă necaptate. De cum cobori la Dunăre te izbește un puternic miros de hidrogen sulfurat.

Între răsărit și miez de noapte, la o depărtare de 2 km. de sat, se află o movilă rotundă căreia îi zic Movila Drăgăiciei. Se zice că înainte vreme, în ziua de 24 Iunie, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, se obișnuia să se joace Drăgaica. Mai multe fete se înbrăcau în costume turcești, femeiești și bărbătești, se înarmau cu săbii, le cântau fluerari și mergeau prin sat de jucu, ba și prin alte sate. Odată, plecând Drăgaicele din Topalu, s'au întâlnit cu Drăgaicele din alt sat și s'au luat la bătaie până ce s'au omorât. De atunci i-a rămas locului numele de Movila Drăgăiciei. Mai sunt o mulțime de numiri ca: Movila Săpată, Valea Saelii, Drumul Olacului, Vlahcanara, etc., ale căror legende nu se cunosc.

3. ÎNTINDEREA TERITORIALĂ, POPULAȚIA

Satul Topalu are o populație de 2374 de suflete, după o statistică făcută în 1919. Vatra satului se întinde pe o suprafață de 218 ha. Are un cătun, sat de veterani, făcut în 1908, Calachioi. Numele îi vine din turcește, și însemnează satul-cetate. Înainte de 1877 a fost sat turcesc. Aici se află urmele unei cetăți romane. S'au găsit multe inscripții și monede cu lupoaică, capul lui Traian și altele.

Locuitorii sunt toți Români, născuți și crescuți aici. Printre ei au trăit și trăesc câteva familii de străini: Greci veniți cu șlepurile, Albanezi, Macedoneni, Sârbi, Uaguri meseriași și lucrători în cariere.

Românii toți sunt de religie creștină ortodoxă.

Distrugându-se arhiva comunei din cauza războiului, nu pot arăta decât mișcarea populației din ultimii patru ani:

Anul	1919	1920	1921	1922	Anul	1919	1920	1921	1922
Născuți	82	109	86	74	Morți	117	51	57	60

În cifra morților din 1919 se află și o parte din morții din timpul războiului.

Sunt o mulțime de concubini, ca peste tot. Aci ne-ar trebui un om asemenea lui J. Dinu, administratorul plășei Traian, pentru a face ca toți să se căsătorească legitim.

4. STAREA ECONOMICA

Prin improprietărirea dela 1895 și 1896 s'au înstărit 456 de suflete cu câte 9 ha. loc arabil și 1 ha. islaz, în loturi mici. Adăogând și locurile ce le stăpâneau cu tapiu, căpătăm o întindere de 6410 ha. teren arabil. Locuri rele, ce nu sunt bune de cultură, sunt 88 ha. pe care statul le-a lăsat de pășune. Satul posedă islaz dat prin legea de improprietărare din 1895/96 câte 1 ha. de fiecare lot m'c, în devălmășie. Statul posedă o întindere de 886 ha supuse exproprierii.

Agricultura este ocupațiunea de căpetenie a locuitorilor. Se seamănă grâu, orz, ovăz, porumb, mei, dughie, leguminoase și zarzavat pentru nevoile casei. Cultura se face în mod simplu. Rentabilitatea la hectar este mai mică ca în Cadrilater, unde pământul este cu mult superior. Nu gunoesc locurile, nu că nu cunosc însemnătatea gunoirl, ci din cauza lenei și că au pământ mult.

În anii buni, cum au fost cel din 1920 și 1922, un hectar de porumb a produs 14—16 hl., iar orzul și ovăzul 20—30 hl. chiar și 40 hl. După cum se vede recolta grâului, chiar în anii cel mai buni, e mult mai slabă decât a orzului sau a ovăzului; de aceia se seamănă foarte puțin, numai pentru nevoile gospodăriei.

O zi de muncă cu brațele se plătește până la 80 lei, pentru că se găsește foarte mult de lucru: în cariere, în pădure, la câmp și la încărcări de cereale. O zi de muncă cu vitele se plătește până la 200 lei.

Sărbătorile păgânești se țin aici mai mult ca în oricare alt sat, mai ales de către femei. Începând cu cele 9 Joi după Paște și până la Chilichii dela începutul postului de Crăciun, sărbătorile se țin lanț. Nu se lucrează la Streatul de Rusalii, că te gădesc Rusaliele. În ziua de Joia mâniașă e rău de grindină, Vinerea mor

oile, la Foca pică foc din cer și pentru fiecare e rău de ceva și povestesc câte o întâmplare.

Prin 1914—1916, câțiva oameni din sat au lucrat o grădină de zarzavat. Le-a mers mai prost la început. Pe urmă, deprinzând meseria, le-a mers bine. După războiu s'au apucat iarăși de această meserie bănoasă, cumpărând și un motor pentru udatul grădinei.

Mai toți oamenii știu că e mai bine să ai pomi altoiți; de aceia caută să și altoiască parte din pomi, mai ales perii. Fructele, parte le usucă pentru iarnă, parte le vând, iar dacă sunt mai multe, le fac rachiu, la cele trei cazane din sat.

Păduri de lemn tare nu se găsesc. Oamenii întrebunțează lemne de salcie și plop din ostroavele de pe Dunăre din fața satului. Aceste păduri se distrug dintr'o rea administrație și nu peste multă vreme oamenii vor rămâne fără lemne. Ar fi bine să-și facă fiecare plantație de salcâmi.

Aproape fiecare locuitor are 3—400 butuci de viță. Mai ales după războiu, au plantat o mulțime de viță americană, mai avantajoasă, pentru că îi scutește de stropit. Sunt și vii mai mari dela 1—4 ha. Vinul e de foarte bună calitate și se consumă în comună. Vinul preotului Oprescu însă e renumit în împrejurimi.

Ca plante textile nu se cultivă decât inul. Din el se fac: saci, cămăși, poloage, fețe de masă, etc. Cănepa nu se cultivă însă, ci se culege cea sălbatică. Din ea se fac funii, ștreanguri și alte lucruri.

Satul este foarte bogat în islaz. Are vre o 700 ha., din care are și Statul 163 ha. supuse exproprierii. Pe lângă aceasta, în fața satului, pe Dunăre, sunt ostroavele Alionte, Balabanul, Atârnații, Veriga, unde oamenii își duc vitele la pășune cu 1 sau 2 lei pe lună, după cum aparțin la silvic sau la pescărie. Fânețuri artificiale nu se seamănă decât mei și dughie.

După catagrafia vitelor din 1919 sunt: 456 cai, 178 boi, 282 vaci, 238 junici, 2300 oi, 150 porci. Pe lângă aceasta se mai adaogă vitele cumpărate în 1920 și 1922, ani de belșug. Mai fiecare sâtean are vaca lui cu lapte, alții câte două și chiar trei. Fiecare are grajd pentru vite. Unii le îngrijesc foarte bine. Se găsesc și cai de lux, pe cari nu prea îi muncesc.

Sunt câțiva crescători de albine, cari au peste 500 de stupi

nesistematici. Au avut mai mulți, însă în ultimii doi ani nu le-a mers bine. Mierea și ceara de prisos o vând pe la orașe. Din boștină fac oțet, care e foarte gustos.

De vre-o 15 ani creșterea viermilor de mătase a luat o mare desvoltare. Nu găsești fată mare de măritat, să nu aibă lucruri făcute din borangic; își fac chiar haine femeiești și bărbătești. Se simte mare nevoie de frunză de dud. Se vinde până la 200 lei frunza unui dud.

Satul fiind așezat pe malul Dunărei, parte din oameni se mai îndeletnicesc și cu pescăria.

În sat se află o moară cu aburi, cu motor de benzină, care macină pentru nevoile satului. Sunt tot felul de meșteșugari: fierari, lemnari, tâmplari, dogari, cismari, croitori, la cari oamenii pot să-și lucreze fără să se mai ducă la târguri.

Drumurile sunt rele și nepietruite. Se vede o foarte mare lipsă de interes din partea autorităților în drept, pentru drumuri. Dela Topalu se cară piatra la Brăila, iar noi stăm fără șosele. Primăvara și toamna comunicația cu cele două târguri, Hârșova, și Cernavoda, este foarte anevoioasă. Înainte de războiu satul era în legătură telefonică cu Cernavoda și Hârșova. Astăzi însă, lipsa de interes a conducătorilor comunei a lăsat-o izolată. Li s'a oferit de fabrica I. G. Cantacuzino și Casa de Imprumut pe Gaj a județului Constanța un aparat telefonic, dar n'au fost vrednici să mai găsească restul să instaleze telefonul.

Comerțul cu cereale se face pe scară întinsă. Vin casse din Brăila care cumpără cereale din împrejurimile satului pe o rază de 20—25 km. În sat sunt patru cârciumi, care rentează foarte bine, mai ales în sezonul încărcărilor; trei cafenele, două manufacturi și 4 băcăni.

Satul fiind departe de cele două orașe, negustorii vând scump, ar oamenii, mai ales cei nevoiași, cumpără, ba chiar și cei mai instăriți când sunt nevoiți.

Anii 1920 și 1922, fiind ani buni, cu recolte abundente, au fost gospodari cari au luat și peste 100 mii lei, alții au luat 40, 50, 60 mii, iar cei mai slabi au luat 15—10 mii; însă nesocotința lor în cheltueli, cârciuma și luxul i-au făcut să rămână fără bani. Unii au profitat, cumpărând cai, boi, oi de prin Basarabia. Cei cari și-au cheltuit banii se împrumută pe gaj pe la diferite bănci la Constanța, sau la Banca populară din sat, care înnumără

410 membri cu un capital deplin vărsat de 65 (50) lei. S'a înființat în anul 1903, a mers bine, a avut și crize, iar astăzi desfășură o activitate mai întinsă. În anul 1922 a făcut operațiuni de 200 mli lei, credit și economie. Este condusă de un consiliu de administrație în frunte cu d-l G. N. Șerbănescu, având contabil pe d. D. Croitoru, foarte priceput în ale cooperativei. În sat se mai află și o cooperativă de păduri, care nu mai dezvoltă nici o activitate.

Comuna are destui contribuabili, iar bugetul ei prezintă la venituri ordinare 33816 lei, la venituri extraordinare 6850 lei; la cheltueli ordinare 33816 lei, la cheltueli extraordinare 6850 lei.

5. TRAIUL, LOCUINȚA, OCUPAȚIILE ȘI PORTUL

Oamenii trăesc în case zidite din chirpici, — pământ frământat cu pleavă, pus în forme și uscat — cu temelie de piatră, sau în case făcute din gard de nuele. Sunt spoite cu var pe dinăuntru și pe din afară. În timpul iernei le încălzesc cu lemne arse în sobe de tablă sau zid. Cele mai multe case sunt făcute dintr'o tindă și două camere. Într'una locuiesc toți membrii familiei, iar una o țin curată pentru musafiri. Alții mai bogafi au și case vechi sau polăți, vre-un chiler în care locuiesc, ținând curate amândouă caselē. În tot satul se mai găsesc vre-o 4 bordee pentru locuit.

Pe lângă fiecare gospodărie se găsesc păsări, porci, oi, din care se taie la sărbători, când vin musafiri, ba chiar și în cursul săptămânii. Atunci gătesc din carne de pasăre, ciorbă, ciulama, iacnie, friptură. De Crăciun fiecare gospodar taie câte un porc; la Paști și toamna sarează carnea și o fac pastramă, iar slămina o topecsc pentru untură. Din jumări fac săpun.

În timpul iernei se hrănesc bine. Taie păsări, porci, cumpără carne dela măcelărie și pește. Se țin de petreceri, umblând din nuntă în nuntă; iar dacă anul a fost bogat în vin, atunci se țin numai de beții și răutăți. Se îmbată în casă, apoi pleacă la cârciumă.

Afară de carne mai mănâncă ouă, lapte, brânză, pește, cartofi, varză, fasole, ceapă, etc.

Pe lângă mămăligă, care-i obișnuită în toate zilele, mai mănâncă pâine, pe care o fac gospodinele sau o cumpără dela brută-

rie. Măncarea o gătesc în vase de aramă, tuciu sau tablă smălțuită, pe plită sau pe pirostli la vatră.

Bărbații se ocupă cu plugăria, creșterea vitelor, a albinelor, tăierea lemnului, scosul pietrei și pescăria. Femeile lucrează la câmp cu bărbații și văd și de gospodărie. Lucrează lâna oilor din care fac haine, velințe, scoarțe, covoare, cuverturi, șaluri, etc.; lucrează bumbacul, din care fac pânză pentru cămăși, ștergare, cearșafuri, fețe de masă, și altele. Mai lucrează borangicul, inul și cânepa. Aceste două din urmă, mai puțin.

Portul național prin părțile noastre a fost cu șalvari, apropiindu-se de cel turcesc. Astăzi a dispărut. Nu mai sunt decât doi, trei bătrâni, cari îl mai au. Ceilalți se îmbracă cu portul obișnuit astăzi. Flăcăii și fetele desfășură un lux cum nu s'a mai văzut până astăzi în acest sat: poartă pantofi cu tocuri nalte, ghete, clismulițe, manteluțe, taioruri, după ultimele jurnale de modă. A mai rămas ca să pună și pălării ca să fie cucoane cu adevărat. Nu le mai place meseria strămoșilor. Toate fug de a se căsători cu plugari, băieți buni. Vor să nu mai muncească în soare și în ploaie. «Las'că am muncit eu destul» zicea o femeie, căreia îi spusese de ce nu-și trimete fata să dea vaca la apă, «ei î-o ajuta Dumnezeu să trăiască mai ușor». Și acelaș răspuns îl capeți dela toate mamele cu fete.

6. STAREA MORALA, CULTURALA ȘI SOCIALA

În sat se găsește o biserică zidită prin contribuția benevolă a locuitorilor, în anul 1896. Ea este refăcută dintr'o altă biserică zidită din piatră pela 1340, iar prima biserică a fost din scânduri, lucrată cam pela începutul înființării satului pela 1750. Biserica are 10 ha de teren de cultură, împroprietărită în anul 1896. Cimitirul cel vechiu se află în mijlocul satului. Se găsesc cruci cu inscripții cu litere cirilice dela 1850. Cimitirul cel nou se găsește la marginea satului. Nu peste mult timp și acesta va rămâne în sat, că satul se dezvoltă pe an ce trece. Credința scade, oamenii nu mai frecventează biserica, nici nu o ajută. În mai multe rânduri preotul paroh a făcut apel la oameni ca să contribuie pentru a cumpăra cele necesare bisericii, dar apelul a rămas fără nici un rezultat.

Școala, în schimb, este frecventată tot de mai mulți copii. Nu mai e nevoie să se aplice amendă școlară. Școala e înființată

În anul 1879, cu două posturi. A avut învățători buni ca Dumitrescu, Mihăilescu, Dinu Vintilă, iar acum are pe d-l Gh. Șerbănescu din 1914. Treptat s'au înființat alte două posturi, iar în 1921, Octombrie, s'a înființat și școala de fete cu un singur post. Școala are local nou, tip casa școalelor, cu patru saloane, clădită în 1910 din piatră și cărămidă prin contribuția benevolă a locuitorilor. Au absolvit în anul școlar 1921—922, 24 elevi, dintre cari 5 au plecat la cursuri secundare, 3 la meserii, iar restul acasă. Frecventează cursurile școlare în anul 1922—923, 250 elevi la școala mixtă și 99 eleve la școala de fete: Școala posedă 10 ha teren de cultură, date prin legea de împrumut din 1896, precum și o grădină neîmprejmuită. Școala mai posedă o mică bibliotecă, dar îi lipsește materialul didactic. În anul 1922 s'a înființat o casă de citire cu numele de „Isvorul Luminei“ având o bibliotecă de peste 500 volume.

Țăranului, neavând educația cetățenească făcută, i-a venit greu când i s'a dat votul universal. Pe mulți îi auzi, în preajma alegerilor, înjurând pe cei ce-i pun pe drumuri. În urma deselor propagande, unii dintre candidați fiind mai bogați, le-au oferit mâncare, băutură, mijloace de transport, așa că votul eră vândut.

Va mai trece vreme până când săteanul nostru, conștient de datoria sa de alegător, să refuze plata acelor ce le precepuțesc votul.

7. OBSERVAȚIUNI GENERALE.

Prin așezarea sa geografică satul Topalu va lua în viitor o dezvoltare foarte mare, pe tărâmul economic. Când se va trece peste toate piedicile ce se pun de către Hârșoveni la înființarea unui ponton de acostat vapoarele de pasageri, atunci cele mai multe din satele din împrejurimi vor veni să-și vânda cerealele aci, și se vor aproviziona de aici.

Dealtfel chiar acum, în timpul încărcărilor de cereale, se observă o foarte mare animație. Negustorii fac dever mare. Mulți dintre negustorii care-și practicau meseria aici, acum se găsesse prin Hârșova, Cernavoda și Constanța.

OBICEIURI DIN TOPALU.

LAZĂRUL. Vineri, în ajunul Floriilor, mai spre seară, fete între 5 și 12 ani se strâng pe malul Dunărei, mascate în costume tur-

cești și joacă Lazărul, în tactul unei melodii orientale, spunând următoarele vorbe.

Tot umblând și măturând
Am găsit un ineluș,
Ineluș cu piatră verde
Și mi-e frică că l-oiu pierde.
Că l-am mai pierdut odată
Și l-am cătat țara toată.
Până când eu l-am găsit
Suflețelul mi-a eșit.
Intre Focșani și Pârțani
Arză-i focu de țigani!
Și de apeocoliți
Și de flori împodobii.
La mulți ani!

A doua zi dimineța, Sâmbătă, fetele, întovărășindu-se câte trei, umblă din casă în casă și joacă acest joc, căpătând drept plată ouă.

Bătrânii satului nu știu nimic despre acest joc. Așa l-au pomenit.

IAPA. La Anul—nou flăcăii umblă cu iapa. Iapa este un cal făcut dintr'un polog, cu căpăstru și susținut pe dedesubt de doi flăcăi, cu clopote la ei, conduși de un al treilea de căpăstru, iar de un al patrulea cu biciul. Umblă din casă în casă spunând plugășorul. Obiceiul e luat dela Ruși la 1877—1878.

G. N. ȘERBĂNESCU
Învățător, Com. Topalu.

Relațiile satului Topalu cu ostroavele din fața sa.

Ostroavele din fața satului Topalu sunt: *Balaban* și *Balla Țării*. Dincolo de Balaban se află ostrovul *Alionte*, de care se desparte printr'un braț al Dunărei, care deseori scade foarte mult și chiar seacă.

De ostrovul Balaban este legată însăși existența satului. Intr'o vreme îndepărtată — cam acum 200 ani — locuitorii din județul Ialomița și anume mai ales cei de pe marginea Dunărei — mai rar din interiorul Munteniei (din satul *Șocaricia*, spre ex.)

se așezară în Balaban. După toate probabilitățile erau oameni cari veneau cu vitele la păscut sau la iernat; sau poate că ereau fugiți din diferite motive (ciumă, războaie). La început trăind răsleți, se grupează apoi în târle, dintre care una există și acum cu numele de „Coșere”. Cred că aici a fost nu numai o târlă ci chiar un sat întemeiat, deoarece ciobanii și pescarii zic și „mă duc la Coșere” dar și „mă duc la sat”.

Dealtfel mormintele găsite la Coșere întăresc și mai mult ideia, că aici era un așezământ stabil, iar nu o târlă obișnuită care se schimbă după cum se mai găsește sau nu iară.

Locuitorii Coșerelor, toamna și primăvara, treceau Dunărea și făceau arătură, semănând porumb și alte cereale. După ce strângeau recolta se duceau iarăș în baltă. Cu timpul încep să se așeze pe malul drept al Dunărei și astfel ia naștere satul Topalu. Când venia ciuma sau holera, locuitorii satului fugiau din nou în baltă la Coșere. Se stabilizează apoi când la *Alvănești*, când la *Alsănești* — văi adăpostite, azi fără nici o așezare omească, până când se fixară definitiv pe locul unde se află azi satul Topalu.

Legăturile între sat și balta Balabanului au rămas destul de frecvente până în zilele de azi. Astăzi jumătate din vitele satului, cai, boi, oi și porci—sunt date la iernatic în baltă. Mai ales porcii sunt duși în Balaban, unde sunt lăsați în plata Domnului.

Deasemenea „uleele” (știubeele) satului sunt duse în baltă, căci se observă că albinelor le priește mai bine, decât în sat sau la câmp.

Se fac și arături pe grinduri¹⁾ unde se seamănă mai ales porumb și legume. Dar acest obicei dispăre, mai ales că s'a întâmplat de multe ori că, venind apa mare, plantațiile au fost inundate. Actualmente bălțile sunt singurele locuri de unde satul se aprovizionează cu lemne.

MORFEI VICTOR.
C. m. Topalu Jud. Constanța.

¹⁾ Locuri mai înalte, unde apa nu ajunge.

CUGETĂRI DE CHAMFORT

(1741-1794)

trad. de P. P. STĂNESCU

Maximele, axiomele sunt, ca și rezumatele, opera oamenilor deștepti, cari au lucrat, se pare, pentru spiritele mediocre sau leneșe. Leneșul se agață de o maximă, care îl scutește de a face singur observațiunile care au condus pe autorul ei la rezultatul împărtășit de el cititorului. Leneșul și omul mediocru se cred scutiți de a merge mai departe și dau maximei o generalitate pe care autorul, dacă nu a fost el însuși mediocru, — ceea ce se întâmplă câte odată, — nu a pretins să i-o dea. Omul superior prinde dintr'odată asemănările și deosebiriile care fac ca maxima să fie mai mult sau mai puțin aplicabilă cutărui sau cutărui caz, ori să nu fie de loc. E ca în istoria naturală, în care dorința de a simplifica a inventat clasele și diviziunile. Pentru a le face, a trebuit inteligență, de carece a fost nevoie de a apropia și observa legăturile. Naturalistul însă, omul de geniu, vede că natura răspândește ființe deosebite individual și vede că sunt neîndestulătoare diviziunile și clasele, atât de trebuincioase minților mediocre sau leneșe: adesea sunt acelaș lucru, adesea sunt cauza și efectul.

☆

Uneori se face în lume un raționament straniu. I se spune unui om, vrând să i se respingă mărturia în folosul altuia: „e prietenul d-tale“. Da, evident, e prietenul meu, pentru că binele pe care îl spun despre el este adevărat, pentrucă el e așa cum îl zugrăvesc eu. Luați cauza drept efect și efectul drept cauză. De ce socotiți că-l vorbesc de bine pentru că e prietenul meu și nu socotiți mai de grabă că mi-e prieten pentru că am de spus bine despre el?

☆

Cugetarea mângâie și vindecă toate. Dacă uneori te face să suferi, cere-i leacul răului pe care ți l-a făcut și ea are să ți-l dea.

☆

Ceea ce explică mai bine de ce omul necinstit, și chiar prostul câte odată, reușesc în lume aproape totdeauna mai mult decât cel cinstit și cel inteligent să-și facă drumul în viață, este faptul că omul necinstit și prostul se pun mai ușor în curentul și în tonul lumii care, în general, nu e decât necinste și prostie, — în vreme ce omul cinstit și cel inteligent, neputând intra îndată în legături cu lumea, pierd un timp prețios pentru isbânda lor în viață. Cei dintâi sunt negustorii cari, știind limba locului, vând și se aprovizionează îndată; ceilalți sunt nevoiți să învețe limba furnizorilor și mușteriiilor lor, mai ina-

inte de a-și expune mărfurile și mai înainte de a intra în legături cu aceia; deseori chiar le e silă să învețe această limbă și se întorc la ei acasă fără să facă saftea.

*

Este o prudență superioară celei numită de obicei astfel: una e prudența vulturului, alta a cârțiței. Cea dintâi constă a te conforma cu îndrăsneală caracterului tău, privind cu curaj pugubele și neajunsurile pe care ți le poate pricinui.

*

În lucrurile mari oamenii se arată așa cum le vine la socoteală să pară; în cele mici ei se arată așa cum sunt.

*

Un prost, care are un moment de spirit, uimește și scandalizează ca un cal de trăsură de piață în galop.

*

Trei sferturi din nebunii nu sunt decât prostii.

*

Părerea lumii este regina ei pentru că prostia este regina proștilor.

*

Importanța lipsită de merit primește mărturii de considerațiune lipsită de stimă.

*

Adunându-se, oamenii se micșorează—ca dracii lui Milton siliți să se facă pifci pentru a putea intra în Padaemonium.

*

Flagelele fizice și mizeriile naturii omenesti au făcut trebuincioasă societatea. Societatea a adăugat nenorocirile ei celor ale naturii. Neajunsurile societății au făcut trebuincios guvernământul—care, și el, adaugă la nenorocirile societății. Iată povestea naturii omenesti.

*

Ambiția se prinde mai ușor de sufletele mici decât de cele mari, după cum focul incinge mai ușor paiele și colibele decât palatele.

*

Cel dintâi dar al naturii este forța rațiunii, care te ridică deasupra propriilor tale pasiuni și slăbiciuni și care te face să-ți stăpânești și calitățile și talentele și virtuțile.

*

Natura a vrut ca iluziunile să existe și pentru înțelepți ca și pentru nebuni, așa ca cei dintâi să nu fie prea nenorociți din cauza propriei lor înțelepciuni.

*

Cea mai zadarnic pierdută dintre toate zilele e aceea în care nu ai râs.

*

Cu valoarea oamenilor se petrece ca și cu aceia a diamantelor, care, până la o anumită măsură de mărime, de limpezime, de perfec-

țiune, au un preț fix și hotărât, dar care, dincolo de această măsură sunt fără preț și nu mai găsesc cumpărători.

*

Pretențiunea cea mai nedreaptă și mai absurdă în ce privește un interes și care ar fi osândită cu dispreț, ca de neștinut, într'o adunare de oameni de treabă alegeți ca arbitri, fă-o obiectul unui proces în fața justiției. Orice proces se poate câștiga sau pierde — și nu ai mai multe motive să faci o prinsoare pentru câștigarea decât pentru pierderea lui. Tot așa, orice părere, orice afirmare, oricât de ridiculă, fă-o obiectul unei dezbateri între partide deosebite, într'o societate într'o adunare: ea poate aduna majoritatea voturilor.

*

Gloria supune deseori pe un om cinstit la aceleași încercări ca și norocul, adică și una și cellalt îl silesc ca, mai înainte de a ajunge până la ele, să facă sau să sufere lucruri nedemne de caracterul lui. Omul statornic în virtutea lui le respinge atunci pe amândouă și rămâne ori în umbră ori nenorocit, — câteodată și în umbră și nenorocit.

*

Cel care e drept la mijloc între dușmanul nostru și noi, ne pare mai apropiat de dușman. E o urmare a legilor opticii ca și aceea care face ca un joc de apă într'un basîn să ne pară mai apropiat de marginea opusă celei lângă care stătem.

*

Van va să zică gol. Deaceia vanitatea este așa de mizeră că nu o poți numi mai rău de cât cu numele ei. Ea însăși se infățișează așa cum e.

*

Sunt puțini oameni superiori cari să nu aibă ceva românesc în minte sau în inimă. Omul cu totul lipsit de acest caracter, oricât o-nestitate, oricâtă inteligență ar putea avea, este față de un caracter mare ceiace un artist, foarte îndemânat de altfel, dar care nu tinde spre un ideal frumos, e față de artistul de geniu care și-a făcut familiar acest ideal.

*

Sunt unii oameni a căror virtute strălucește mai mult în situația simplilor muritori decât într'o funcțiune publică. Cadrul i-ar despotobi. Cu cât un diamant e mai frumos, cu atât trebuie ca legătura lui să fie mai ușoară: cu cât montura e mai bogată, cu atât diamantul iese mai puțin în evidență.

*

E o superioritate, e o pretențiune, care ajunge să nu fie recunoscută pentru a fi nimicită, după cum altele e destul să nu fie luate în seamă pentru a fi făcute fără efect.

*

Un om fără înălțime de suflet nu poate fi bun; nu poate avea decât bonomie.

*

Ar trebui să poți întovărăși cele contrarii; iubirea virtuții cu

indiferența pentru opinia publică, gustul muncii cu indiferența pentru glorie, grija sănătății cu indiferența pentru viață.

大

Faci mai mult pentru un hidropic vindecându-l de sete de cât dându-i un butoi de vin. Aplică aceasta și bogățiilor.

大

Trebuie recunoscut că, pentru a fi fericit în lume, e nevoie să-ți paralizezi cu totul unele părți ale sufletului.

大

Omul fără principii e, de regulă, un om fără caracter, — pentru că, dacă ar fi avut caracter, ar fi simțit nevoia de a-și forma principii.

大

Stima prețuiește mai mult decât celebritatea; considerațiunea mai mult decât renumele și onoarea mai mult decât gloria.

大

Oamenii slabi sunt trupele ușoare ale armatei celor răi. Fac mai mult rău decât armata aceasta însăși: infectează și pustiesc.

大

E mai ușor să legalizezi unele lucruri decât să le legitimezi.

大

Prostia nu ar fi cu totul prostie dacă nu s'ar teme de spirit. Vișii nu ar fi cu totul vișii dacă n'ar uri virtutea.

大

Ești fericit sau nefericit printr'o mulțime de lucruri care nu ies la iveală, pe care nu le spui și pe care nu le poți spune.

大

Sunt prea puține lucruri în lume pe care un om de treabă să-și poată odihni cu plăcere sufletul sau cugetul.

大

Când ai fost chinuit mult, când ai fost obosit mult de propria-ți sensibilitate, îți dai seama că trebuie să trăiești de pe o zi pe alta, să uiți mult și, în sfârșit, să storeți viața pe măsură ce ea se scurge.

大

Se poate socoti clădirea metafizică a societății ca o clădire materială alcătuită din diferite nișe sau compartimente de o mărime mai mult sau mai puțin considerabilă. Situațiile cu prerogativele lor, cu drepturile lor etc., reprezintă aceste diferite compartimente sau nișe. Ele rămân și oamenii trec. Cei cari le ocupă sunt când mari, când mici, și niciunul ori aproape niciunul nu e făcut pentru locul lui. Colo e un uriaș îndoit sau ghemuit în nișa lui; dincolo un pitic sub o arcadă: rareori nișa e potrivită staturii celui din ea. În jurul clădirii trece o mulțime de oameni de mărimi deosebite. Cu toții așteaptă să se golească o nișe, oricare ar fi, ca să se așeze în ea. Fiecare își susține drepturile, adică: familia sau protecțiile lui, pentru a fi primit. Ai fluera pe cel care, pentru a fi preferit, ar scoate în evidență proporția care există între nișă și om, între instrument și teacă. Inșiși, concurenții se opresc de a obiecta adversarilor lor această disproporție

*

Societatea e compusă din două clase mari: cei ce au mese mai multe decât poftă de mâncare, și cei cari au mai multă poftă de mâncare decât mese.

*

Lumea și societatea seamănă cu o bibliotecă în care, la prima vedere, totul este în regulă, pentru că toate cărțile sunt așezate după format și după mărimea volumelor, dar unde, în fond, totul e în dezordine, pentru că nimic nu e așezat după ordinea științelor, a materiilor, ori a autorilor.

*

Sunt oameni cari, nefiind amabili, nu împiedică pe alții de a fi: societatea lor e câteodată suportabilă. Sunt alții cari, nefiind amabili, prin însăși prezența lor vatămă dezvoltării amabilității altuia: aceștia sunt insuportabili: e marele neajuns al pedanteriei.

*

Obiceiurile cele mai absurde, etichetele cele mai ridicule, sunt, în Franța și aiurea, apărate de cuvintele: «așa e obiceiul». E tocmai ceea ce spun Hotențoșii când îi întreabă Europeanii de ce mănâncă lăcuste sau viermi cari îi acoperă. Și ei răspund: «așa e obiceiul».

*

Nu cunoști deloc oamenii pe cari îi cunoști numai pe jumătate. Nu știi deloc lucrurile pe care le știi numai pe trei sferturi. Aceste două observații ajung pentru a putea prețui pe cât merită aproape toate cele ce se spun în lume.

*

Esti mai fericit în singurătate decât în lume. Cauza nu o fi că în singurătate te gândești la lucruri și că, în lume, ești silit să te gândești la oameni?

*

Cel lipsit de caracter nu e om, e lucru.

*

Sentimentul pe care îl ai pentru cei mai mulți dintre binefăcători seamănă cu recunoștința ce o simți pentru cineva care ți-a scos un dinte. Îți spui că ți-a făcut bine, că te-a scăpat de o durere: dar îți amintești durerea pe care ți-a pricinuit-o. Și pe acești oameni nu-i poți iubi cu toată dușoșia dragostei.

*

Calomnia e ca viespea care te supără și împotriva căreia nu poți face nicio mișcare, dacă nu ești sigur că ai să o omori; altfel ea se întoarce mai furioasă decât oricând.

*

Noii prieteni pe cari ni-i facem după o anumită vârstă, încercând să înlocuim pe cei pierduți, sunt față de cei vechi caia ce ochii de sticlă, dinții puși și picioarele de lemn sunt față de ochii adevărați, de dinții naturali și de picioarele de carne și de oase.

*

Prietenia extremă și delicată e adesea rănită de lovitura unui trandafir.

DIMINEAȚA

Pe întuneric, lucrătorii trec pâlcuri-pâlcuri către port,
Trezind sub pașii lor asfaltul orașului tăcut și mort.
Pe strada adormită unde și unde câte un oblon
De prăvălie se ridică cu vuet lung și monoton.

O adiere de vânt proaspăt alungă ceața de pe mare
Și în pustiul gol s'arată acum o margine de soare.
Și crește... iată-l jumătate... s'aprinde... stă o clipă'n loc,
Apoi se'naltă peste valuri, rotund ca o ghiulea de foc.

Tăcere peste lot. De-odată fluerături asurzitoare
Sbucnesc din sutele de coșuri de fabrici, trenuri și vapoare.
Apoi se sting ca printr'un farmec subt bolta cerului
profund
Doar depărtatele ecouri de pretutindeni le răspund.

E ziuă. Portul e'n mișcare. Vapoarele se duc și vin
Și cheiurile gem de lume și aerul de fum e plin.
Ciocanele izbesc puternic în liniștea care se sfarmă,
Prin vuetul de macarale străbat semnale de alarmă.

Și călătorii vin și pleacă spre alte țărături depărtate
Și fiecare își urmează pe-a mărilor singurătate
Un scop, o țintă, o chemare, un gând suprem, un ideal...
Și'n fiecare suflet crește nădejdea caldă ca un val.

Inconștient de noi pământul, pierdut în sferile albastre,
Aleargă'n spațiu, urmărindu-și un scop ascuns gân-
dirii noastre.

GR. SĂLCEANU

DIN GRAIUL MARINARILOR

A

- Abordaj.**—Lovirea a două vase între ele. Se mai numește și coliziune.
- Abandon.**—Părăsirea proprietății unui vas și a mărfurilor imbarcate în caz de naufragiu sau avarii generale. Se face de proprietar sau asigurător.
- Acostare.**—Alăturarea și legarea unui vas lângă un cheu, jărnă, sau alt vas.
- Ac de merlinat** (ac de vele).—Un ac tare de secțiune triunghiulară cu care se coase. Servă la cusutul pânzei de vele.
- Ac de vele.**—Vezi ac de merlin
- Act de naționalitate.**—Actul de identitate, pe baza căruia vasul e îndreptățit să poarte pavilionul unui stat. Se mai numește și Scrisoare de Mare.
- Adiere.**—Vânt foarte slab.
- A deschide un far.**—A mări unghiul de brațare al vergilor farului (arborelui).
- Adâncimea vasului.**—Distanța verticală între chilă și puntea superioară măsurată în partea cea mai largă a vasului.
- After Pick** (cuvânt englez).—Mică magazie inapoia vasului.
- Afretare.**—Inchirierea unui vas. Se zice și navlosire.
- A fila.**—A slăbi o legătură.
- Afurcare.**—Ancorarea pe 2 ancore, așa ca să formeze între ele un unghi de 90—120 grade.
- A guvernă.**—A ține vasul cu prova în direcția voită prin ajutorul cârmei.
- Agent de vapoare.**—Persoană care face comerț de agentură de vapoare, adică reprezintă interesele armatorului într'un port, îngrijind de îndeplinirea tuturor formalităților, închirierea, descărcarea, încărcarea și aprovizionarea vasului.
- Agentie de vapoare.**—Vezi agent.
- Aiar.**—Cântărirea parțială a unei mărfi.
- A inchide un far.**—A micșora unghiul de brațare al farului (vergilor arborelui).
- Aliura** (vasului).—Este direcțiunea urmată de vas în raport cu vântul, de ex. cu vânt din pupă, de travers, de bulină etc.
- Alinei.**—Coridoarele închise dintre puntea de comandă și puntea de sus (coverta).
- Alidadă.**—Un instrument, ce se pune deasupra busolei, ca să vizăm un punct îndepărtat sau soarele. Alidada simplă se compune din două brațe metalice verticale, unite printr'o linie metalică. Un braț are o ferestruică verticală, care servă de ocular, celălalt braț are o ferestruică identică, în mijlocul căreia e un fir de ață verticală. Sunt și alidade cu prisme.

- Altar.**—Intr'o căldare marină este un zid de cărămidă refractară așezat în capul grătarelor spre cutia de foc. Servește să oprească intrarea cărbunilor în cutia de foc și să oprească flacăra să nu bată direct în placa tubulară din cutia de foc.
- Alibare.**—Expresiune întrebuințată în porturile Brăila și Galați, arată operațiunea de ușurare a unui vas prin transbordarea în altul a unei părți din marfă, ca să poată trece un punct dificil. (Vezi limb).
- Alunecă pe ancoră.**—Vasul merge dus de curent, cu ancora târâș pe fund, ca să se mențină mereu cu prova în curent.
- Alib.**—Vasul în care se face limb, se alibează. (Vezi alibare și limb).
- Amarare.**—Fixarea obiectelor dela bord înainte de eșirea la mare.
- Ambosare.**—Legarea vasului ca să păstreze direcțiunea ce voim. Se mai zice și Traversare.
- A mola.**—A da drumul unei legături (parămă sau lanț).
- Amonte.**—Partea din susul curentului unui râu.
- Ambuteiaj (Embuteillage) sau astuparea unui port.**—Inchiderea prin înecarea de epave și corpuri grele a intrării unui port inimic. Astăzi închiderea se face prin baraje de mine.
- Antisubmarin.**—Vas ușor, construit în lemn, cu viteză mare, servind la urmărirea și distrugerea submarinelor. Se mai numește și M.A.S.
- Ancora.**—O piesă grea de fontă sau fier, care se fixează de fundul apei, ținând vasul pe loc. E legată de vas cu un lanț. Popular se zice și Ursul sau Fierul.
- Ancorare.**—Operațiunea de aruncarea unei ancore și scurgerea lanțului în apă, până când se oprește vasul.
- Antena.**—O vergă a bompresului. Servește pentru întărirea manevrelor bompresului și susținerea plășii de siguranță.
- Ancoră cu mai multe brațe.**—Ancoră cu 3—5 brațe. Este o ancoră întrebuințată la râuri, fiind dintr'o bucată cu brațele.
- Ancoră ciupercă.**—Un bloc de fontă având la partea inferioară trei sau patru ghiare mici. Se întrebuințează la ancorarea gîmandurelor și a unor mine.
- Ancoră de corp mort.**—O ancoră cu un singur braț.
- Ancore de grue.**—Ancorele instalate la prova vasului, cu lanțurile legate. Servă la ancorarea obișnuită a vasului.
- Ancore de gardă.**—Ancore de rezervă fixate în bordurile vasului. De obicei sunt fără lanțuri.
- Ancorat.**—Ancore mai mici cu care se ancorează de obicei pupa vasului într'o anumită poziție.
- Ancorator.**—Un aparat fixat pe punte la prova vasului. Îlesnește ancorarea la vasele cu ancore pe punte.
- Ancorare.**—Aruncarea ancorei și filarea lanțului până când vasul se oprește, ancora prinzând bine de fund.
- Ancorare pe două ancore.**—Este operațiunea de ancorare cu două ancore dela prova vasului.
- Ancora târâște.**—Când vântul sau curentul e prea tare și ancora nu-l ține destul de bine, vasul se deplasează târând ancora pe fund. Se mai zice că vasul gonește, sau ancora derapează.
- Ancoră derapează.**—Vezi ancora târâște.
- Ancoră în fir de plumb.**—Ancora ce se lasă à pic, cu stopa și căl-

- căiul deschise când e vânt sau curent tare. Dacă vasul gonește, lanțul se filează și dă de veste. Se mai numește și ancoră gardiană.
- Ancoră gardiană.**—Vezi ancoră în fir de plumb.
- Anemometru.**—Instrument pentru măsurarea iuțelei vântului în metri pe secundă.
- Antretoaze**—Intr'o căldare marină sunt piese de consolidare și anume șuruburi, care străbat două plăci alăturate la focare și cutiile de foc.
- Anvelopă.**—La o căldare marină este cilindrul exterior împreună cu fundurile căldării.
- Anafor.**—Ochiuri sau vârtejuri produse de contracurenți sau obstacole aflate sub apă, în apele curgătoare.
- Angarie.**—Sechestrarea și întrebuințarea în timp de războiu în serviciul public, a vaselor particulare inimice sau neutre.
- Ancabloră.**—Măsură marină egală cu 200 metri.
- Anrocamente.**—Obstacole formate din bolovani de piatră aruncați lângă un dig sau în prelungirea lui.
- Apărătoare.**—Niște pernițe de pânză sau piele, sau balonașe de sfoară ori frânghie subțire, împletită, pline cu stupă sau călți. Se pun între barcă și cheu sau vas, ca să nu se frece din cauza balansului.
- A pic.**—O ancoră, fundul unei ape, sau malul se zice a pic, când este drept în jos vertical.
- Ape interioare.**—Apele ce nu cad în zonele maritime și ale căror maluri aparțin unui singur stat. Ele pot fi râuri, fluvii, canale, lacuri și mări închise.
- Ape mari.**—Adâncimea în timpul eșterii apelor se zice și ape crescute.
- Ape mici.**—Adâncimea în timpul scăderii apelor se zice și ape scăzute.
- Apele vin.**—Sinonim cu apele cresc.
- Apele scad.**—Sinonim cu apele descreșc.
- Apă moartă.**—Fâșia din apă curgătoare de pe lângă țărmuri, unde, curentul e aproape nul, sau chiar nul.
- Arbore (catarg).**—O grindă de lemn sau din tablă de fier, fixată vertical sau ușor oblic pe punte, sau pe carlingă. E formată din 1, 2 sau 3 bucăți. Servește să poarte velele.
- Arbore tîchet.**—(Arbore mic, sau arbore din provă) E arborele vertical din apropierea probei. Se compune din trei grinzi începând de jos în sus: *coloana mică, arborele gabierului mic, arboretul mic.*
- Arbore mare.**—Arborele vertical așezat aproape de pupă la vasele cu 2 arbori, sau la mijlocul vasului, la cele cu 3 arbori. Se compune din: *coloana mare, arborele gabierului mare și arboretul mare.*
- Arbore artimon.**—La vasele cu 3 arbori verticali, cel mai mic și mai aproape de pupă. Când arborele e compus numai din 2 bucăți, cea de jos se chiamă *coloană*, iar a doua *arboret*.
- Armament.**—(La o barcă) echipagiul bărcii. Se mai numește astfel totalitatea uneltelor unei bărci: ca rame, cângi, butoaie p. apă dulce etc.
- Aripe (Bonete).**—Vele de formă trapezoidală, care se pun ca adaos în laturile velor fixate. Serveșc să mărească suprafața de velatură, când e vânt bun din spre pupă.
- Arioaie.**—Grămadă de cereale vărsate (ne puse în saci).
- Arborada.**—Totalitatea arborilor și a vergilor.
- Armarea.**—Armarea unui vas este pregătirea lui cu tot ce trebuie pentru începerea navigației.

- Arret de Princee.**—Ordinul formal dat de un stat vaselor de comerț streine aflate într'un port al său să rămână într'un loc determinat sau să părăsească portul.
- Argin.**—Măsură rusească egală cu 0,^m711.
- Arimaj.**—Vezi stivaj.
- Armată navală.**—Forță compusă din două escadre.
- Asistență.**—Ajutorul dat unui vas în pericol.
- Astar.**—Pânză colorată din care se confecționează pavilioanele (steagurile).
- Ată de vele.**—Sfoară făcută din două sfilețe necătrânite. Are grosime de 3—5 mm. Servă la cusutul velilor.
- Atârănători.**—Capete de parămă cu ochiuri fixate la tangon (vezi tangon). Servește să se lege bărcile de ele, când vasul stă la ancoră.
- Aterisare.**—Apropierea vasului de coastă.
- A ample (a infășa, a infășura o parămă.**—Acoperirea unei parăme pe o porțiune oarecare cu pânză sau merlin subțire, ca s'o ferească de umezeală sau de frecare.
- Antoclavă.**—Deschideri în anvelopa unei căldări marine, care se deschid singure. (Vezi ușa de intrare și ușile de curățit)
- Avantport.**—Partea din afară de intrarea portului, neadăpostită complet de diguri.
- A vira.**—A trage, a întinde o manevră.
- Aval.**—Partea din josul curentului unui râu.
- Avarie.**—Propriu zis stricăciunile suferite de un vas sau marfă. Inseamnă însă, în dreptul maritim: toate cheltuețile extraordinare făcute pentru vas și încărcământ, cum și toate pagubele ce se întâmplă vasului și lucrurilor încărcate, după încărcare și plecare, până la întoarcere și descărcare.
- Axiometru.**—Un aparat compus dintr'un cadran gradat și un ac indicator, fixat pe cilindrul roței cârmei. Arată poziția cârmei în raport cu planul longitudinal al vasului.
- Avis navigatorilor.**—Înștiințările ce se fac de autoritățile maritime cu privire la navigație, d. ex. instalări, modificări sau stingeri de faruri, modificări în adâncimea apei etc.
- Axa cârmei.**—Fusul de oțel vertical al cârmei prins cu balamale de etamboul vasului.
- Axul macaralei.**—Vezi osia macaralei.

B

- Bastiment.**—Denumire dată mai ales vaselor de războiu.
- Babord.**—Jumătatea din stânga a unui vas. Bordul din stânga.
- Bastingaj.**—Chesoane (cutii) fără capac, dispuse în borduri, în partea dinăuntru. Servește pentru păstrarea hamacelor echipajului.
- Bastingaj.**—Pereții vasului deasupra punții. Se numește și parapet.
- Babă.**—Coloană de lemn, metal sau grauit în formă de mosor sau ciupercă, fixată vertical pe puntea vaselor sau pe cheiuri. Servă la legarea parămelor pentru acostarea vaselor.
- Bară.**—Intrarea portului (întră radă și port).
- Bac.**—Adăpost natural pentru vase. Se numește și golf.
- Basin.**—O parte din port, în formă de intrând în țarm.
- Barcă.**—Vas mic, mișcat cu rame, mașină, motor, sau vele.
- Barcă cu motor.**—Barca mânată cu motor.
- Balenieră.**—Barcă cu extremitățile ascuțite,

- Babaică.**—Ramă cu mânerul mai gros, întrebuințată la bărcile de pescar. Se mai zice și Opacină.
- Barbotă.**—Un capăt de parâmă fixat de prora și pupa bărcilor. Servă la legarea lor.
- Balast.**—Lest format de apă, ce se pompează în anumite compartimente la vasele de comerț când sunt goale. Se numește astfel și compartimentele în care se pune apă, denumirea exactă fiind Watter-Balast.
- Baore de tertarolă sau de invergare.**—Capete de saulă, fixate pe velă. Servesc la luarea tertarolelor, pentru micșorarea suprafeței velelor.
- Baore de înfășurare.**—Saule lungi, cu care se leagă velele înfășurate de verigi, când e furtună sau nu putem lega sachețele.
- Baoră de transfilaj.**—Este saula cu care se face firuiala sau transfilajul (vezi transfilaj).
- Banda.**—Poziția cârmei la maximum spre dreapta sau stânga. Se zice «banda tribord» sau dreapta și «banda babord» sau dreapta.
- Banda.**—Comanda ce se dă timonierului ca să întoarcă cârma maximum la dreapta sau stânga.
- Bastoane de tendă.**—Bastoane metalice cu un cap fixat pe punte, iar cel superior terminat cu un ochiu sau cârlig dublu, prin care se trece straja tendei (vezi straja).
- Bate pupa.**—Velă la pupa bărcilor.
- Balansine.**—Manevre curente care țin vergile în cruce, adică orientate și perpendiculare pe arbore.
- Balisă.**—Un semnal în formă de coloană, turn, sau alt-fel, fixat pe locul unde e un punct periculos pentru navigație.
- Baraterie.**—Crima căpitanului sau armatorului, care cu voință face să piară vasul, cu intențiune frauduloasă; distruge în total sau o parte din încărcătură, ca să fraudeze pe proprietarii ei, sau pe asigurare.
- Basin de radub.**—Basin care se închide cu porți etanșe. După pomparea apei afară, vasele rămân pe uscat pentru reparație și curățire.
- Banc schimbător.**—Banc de nisip și pietriș, care își schimbă locul purtat de curent.
- Banc.**—Bancă transversală în barcă, pe care stau marinarii, cari ramează.
- Balisaj.**—Repararea unui drum navigabil cu balise.
- Bac.**—O barcă mare sau mai multe unite printr'o punte de scânduri, servind la transportarea căruțelor și animalelor dela un mal la altul pe râuri.
- Banda dreaptă.**—Comandă dată la cârmă să se întoarcă la maximum la dreapta.
- Banda stângă.**—Idem la stânga.
- Berbeci.**—Valuri care încep să albească de spumă.
- Berbecează.**—Marea berbecează, începe să aibă valuri care spumegă.
- Bintă.**—Vezi Babă.
- Blgă.**—Vezi Grue.
- Biron Veritas.**—Biron cu reședința la Paris, care clasează vasele din punct de vedere al construcției și solidității.
- Blocus.**—Inchiderea unui port, a unei coaste, a unei mări inimice cu vase de războiu, interzicând orice comunicație cu acea regiune.

- Blocus pacific.**—Blocarea unui port comercial aparținând unui stat asupra căruia vrea să se exercite o presiune.—(Vezi Blocus).
- Borduri.**—Cele două jumătăți ale vasului față de axul longitudinal.
- Bordaj.**—Peretele exterior al vasului, format din table de fier sau scânduri prinse pe coaste.
- Bompres.**—Arbore (catarg) orizontal sau puțin oblic în sus, în prelungirea probei. Se compune din două grinzi numite *coloană* și *săgeată*, sau din trei numite: *coloană*, *baston*, *săgeată*.
- Boț.**—Capete de pară fixate cu o extremitate la gruele bărcilor. Servă ca siguranțe la ridicarea lor. Tot așa se numesc capetele de pară sau lanț, prinse cu o extremitate pe punte, servind la fixarea unei parăme sau lanț.
- Boțare.**—Operațiunea de fixare cu boțul.
- Bonete.**—Vezi aripe.
- Bonkeri sau Bunker.**—Magaziile vasului în care se încarcă combustibilul pentru mașinile lor.
- Bonete.**—Se mai numesc și aripe. (Vezi aripe).
- Brik.**—Vas cu două catarge cu vele patrute, randă și flocuri.
- Brigantină.**—Randă invergată pe picul coloanei artimon.
Vas cu vele.
- Briză.**—Vezi adiere.
- Brațe.**—Manevrele unei vergi prin ajutorul cărora se orientează vergile, deci vecele față de vânt.
- Brațare.**—Executarea manevrei de orientarea vergilor, adică se aduc vergile mai aproape sau mai departe de direcția vântului.
- Brațare la semn.**—Aducerea vergilor în direcțiunea perpendiculară pe chila vasului.
- Brațele tangonului.**—Manevrele cu care tangonul se aduce perpendicular pe vas, sau se alătură dealungul vasului.
- Brațele ancorei.**—Piese de curbe, prinse de fus, făcând sau nu o singură bucată. Prin extremitățile lor, numite ghiare, brațele prind ancora de fund.
- Brațare în grandee.**—Aducerea (orientarea) vergelor în direcția vântului, așa că vântul suflă în lungul lor, deci fără niciun efect pe vele.
- Brațare în sart.**—Aducerea vergilor într'un bord la maximum, până se loresc de sart. În această poziție unghiul de brațare este de 65—70 grade.
- Brațare înapoi.**—Brațarea vergilor catargului din pupă.
- Brațare înainte.**—Brațarea vergilor catargului de pupă.
- Brațare Tribod sau Babord.**—Intinderea brațelor din tribord sau babord, aducând vergile într'o parte sau alta.
- Brațare la semn.**—Aducerea vergilor perpendicular pe direcția chilei. În acest caz brațele sunt trase deopotrivă în ambele borduri.
- Braț.**—Măsură de lungime egală cu 1,^m62 sau cinci picioare franceze de 0,^m320.
- Briso lames.**—Mici diguri de lemn sau piatră de care se sparg valurile mari, la intrarea porturilor.
- Brant.**—Sinonim cu harnac.
- Brik.**—Vas cu vele având 2 catarge cu vele pătrate, 3 flocuri și o raudă.

- Bullimea.**—Simonim cu separațiune și paretie. Pereți longitudinali fixi sau mobili, cari separă magaziile vaselor în două.
- Buchet de macarale**—Un grup de 2 sau mai multe macarale.
- Burtă velei.**—Mijlocul velei strânse pe vergă, unde se adună și colțurile de jos.
- Bulina.**—O manevră curentă a velelor pătrate, cu care se trage în vânt marginea de cădere a velelor.
- Busolă.**—Vezi compas.

Comandor, ȘT. POPESCU, C-1a.

RECENZII

A. MĂNDRU. — „Grădina Raiului” (nuvele)

Nuvela, frecventă în literatura noastră în ultimii 30 de ani ca și poezia lirică, este genul cu care am atins culmi la înălțimea celor mai susținute literaturi europene. De aceea, în materie de nuvelă, cititorul român a ajuns foarte pretențios și ceea ce ar fi fost un eveniment altă dată, azi trece, în indiferența generală, ca un fapt divers.

La această indiferență a contribuit și faptul că scriitorii ajunși la maturitate, nu voim să pomenim nume, au mercantilizat genul.

În această supraproducție, a acestor cultivatori asidui, pașii sfioși ai acelor cari și aduc sufletul lor pe câmpul literar trebuie întâmpinați cu prevenire. Modesti, ca floriile apărute de sub zăpadă, sunt un farmec nou pentru cititor, prin prospețimea subiectelor, prin expresia mlădioasă și prin tendința de-a satisface și alte cerințe ale artei povestirii formulate de sufletul actual.

De pildă D-l Măndru, se înfățișază modest și dorește să rămână moldovean în «Grădina Raiului». Moșnegii satelor și târgușoarelor moldovenești, sfătoși și iudrăgostiți de lume și de viață, țin hangul povestirilor sale: Moș Grigori, Moș Manolache, Părințele Nicolae Tuchilă, Moș Ion Topârcea, Dulea — devenit moș din cauza suferinței, Coana Polixenia — într'un acces de... bătrânețe, față cu gândul că bătrânețea va fi în curând o realitate și pentru ea, Conu Vasilică Burlă și Casandra, servitoarea lui, — o altă mama Casandra din curtea lui Nicușor, până și Len, câinele din aceeași curte . . . , și-i moșneag Leuțu!

D-l Măndru inubește bătrânețea?

Dacă e adevărat, e foarte firesc pentru un povestitor. Bătrânețea are în urma sa o revărsare de putere asupra lumii. Ea se prezintă ochiului ca forța creatoare și păstrătoare a ceea ce este. Ea are în glasul ei accente părintești pentru cei ce au sosit în urmă. Cum tot din ceea ce se povestește „a fost odată”, s'a petrecut înainte, — care ar fi povestitorul care să nu-și binecuvânteze izvorul din care-și potolește setea?

Dar D-I Măndru mai are și alte tipuri : procurori și substituiți, soții Nedeleșcu, pe Niculescu, etc. Oameni vii, fuscă pe aceștia D-sa nu-i poate îmbrățișa cu căldură. Singurii pe cari ni-i face simpatiei sunt : Ștefănașe Cimpoerul pentru cântec și Ilie al lui Moș Manole pentru joc. — lucru explicabil, artele își datoresc sprijin.

Sunt mulți aceia cari țin azi un condeiu în mână, sunt totuși puțini cari pot să redea ceva interesant mai cu seamă în nuvelă. Interesul aci se trezește în sufletul cititorului prin subiect și prin darul de-a povesti concis, elegant, comunicativ. S'o știe nuvelistii : multe suflete au senzații plăcute din povestirile lor și este cu atât mai fericit cititorul cu cât poate să-și lege cu plăcere sufletul de-un anume fapt sau tip, de-o anume expresie, viziune, evocare...

Din nuvelele D-lui Măndru mie mi-a rămas fatreg, eroic, „Omul lui D-zeu“, popa Neculai Tuchilă, — un preot de sat, care cu puterea credinței își taie drum, vin nevătămat, prin mijlocul unei potâi de lupi... Mi-a rămas întreg acel Conu Vasiliță Burlă din Mahalaua Varamizului, pentru care cântecul amintirei are note atât de duioase și stăpânitoare.

Ei bine, aseasta însemnează că D-I Măndru știe și ce și cum să povestească.

D. S.

ERATA

În poezia *Farul* de V. Lăiniceanu, tipărită în No. 4 anul III, în loc de

Pe stâncă umezită de-a apelor năvală
Cu stâncă înfrățită prin visu-i de granit

să se citească :

Pe stâncă umezită de-a apelor năvală
Și înfrățit cu stâncă prin visu-i de granit.